

Dr Ana Batrićević
Vera Batanjski

**Zaštita životinja u Srbiji –
kaznenopravni i ekološki aspekti**

Beograd
2014

Dr Ana Batrićević
Vera Batanjski

Zaštita životinja u Srbiji – kaznenopravni i ekološki aspekti

Izdavač
*Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
Gračanička 18, Beograd*

E-mail
krinstitut@gmail.com

Za izdavača
Dr Leposava Kron

Urednik
Dr Leposava Kron

Recenzenti
*Dr Vladan Joldžić, naučni savetnik
Dr Zoran Stevanović, naučni saradnik*

Kompjuterska obrada teksta
Slavica Miličić

Design korica
Ana Batrićević

Štampa
Zuhra Simić

Tiraž
300

Objavlivanje ove knjige finansiralo je
Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja
Republike Srbije

SADRŽAJ

PREDGOVOR.....	9
1. UVODNA RAZMATRANJA	15
1.1. Značaj zaštite životinjskih vrsta.....	15
1.2. Trenutno stanje životinjskog sveta u Srbiji	18
1.3. Autohtone sorte životinja	22
1.4. Zakonski proglašene ugrožene vrste.....	24
2. ANTROPOGENI FAKTORI UGROŽAVANJA ŽIVOTINJSKIH VRSTA U SRBIJI	27
2.1. Poljoprivreda.....	28
2.2. Šumarstvo	31
2.3. Vodoprivreda	33
2.4. Rudarstvo	34
2.5. Introdokcija alohtonih vrsta.....	35
2.6. Turizam.....	37
2.7. Lov	39
2.8. Ribolov.....	40
2.9. Nedoovoljena trgovina zaštićenim životinjskim vrstama	41

3. POLOŽAJ ŽIVOTINJA U KRIVIČNOM PRAVU – TEORIJSKI OSVRT	45
4. OSNOVNA KRIVIČNA DELA OD ZNAČAJA ZA ZAŠTITU ŽIVOTINJA.....	53
4.1. Uvod	53
4.2. Ubijanje i zlostavljanje životinja.....	56
Osnovni oblik krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja	56
Teži oblici krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja	70
4.3. Prenošnje zaraznih bolesti kod životinja i biljaka	75
4.4. Nesavesno pružanje veterinarske pomoći.....	78
4.5. Proizvodnja štetnih sredstava za lečenje životinja	94
4.6. Zagađivanje hrane i vode za ishranu, odnosno napajanje životinja	96
4.7. Nezakonit lov.....	98
Osnovni oblik krivičnog dela nezakonitog lova	100
Teži oblici krivičnog dela nezakonitog lova	107
4.8. Nezakonit ribolov	113
Uvodna razmatranja.....	113
Osnovni oblik krivičnog dela nezakonitog ribolova	117
Teži oblici krivičnog dela nezakonitog ribolova	121
4.9. Uništenje, oštećenje, iznošenje u inostranstvo i unošenje u Srbiju zaštićenog prirodnog dobra	125
5. DOPUNSKA KRIVIČNA DELA OD ZNAČAJA ZA ZAŠTITU ŽIVOTINJA	131
5.1. Zagađenje životne sredine	132
5.2. Protivpravna izgradnja i stavljanje u pogon objekata i postrojenja koja zagađuju životnu sredinu	136

5.3. Oštećenje objekata i uređaja za zaštitu životne sredine.....	138
5.4. Unošenje opasnih materija u Srbiju i nedozvoljeno prerađivanje, odlaganje i skladištenje opasnih materija	141
6. SPOREDNA KRIVIČNA DELA OD ZNAČAJA ZA ZAŠTITU ŽIVOTINJA	145
7. PREKRŠAJI OD ZNAČAJA ZA ZAŠTITU ŽIVOTINJA	151
7.1. Uvodna razmatranja.....	151
7.2. Prekršaji iz Zakona o dobrobiti životinja	154
7.3. Prekršaji iz Zakona o veterinarstvu	162
7.4. Prekršaji iz Zakona o divljači i lovstvu	164
7.5. Prekršaji iz Zakona o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda.....	170
8. PRAVOSUDNE STATISTIKE	173
8.1. Uvodna razmatranja.....	173
8.2. Obim i dinamika krivičnih dela protiv životne sredine	174
8.3. Krivična dela od značaja za zaštitu životinja u praksi	180
ZAKLJUČAK	195
LITERATURA.....	213

PREDGOVOR

Koautorska monografska publikacija „Zaštita životinja u Srbiji – kaznenopravni i ekološki aspekti“ Dr Ane Batrićević i MSc Vere Batanjski, nastala je kao rezultat kako zajedničkog tako i individualnog naučnoistraživačkog rada autora iz oblasti prava zaštite životne sredine, sa posebnim naglaskom na njegovoj kaznenopravnoj dimenziji sa jedne i ekološkim posledicama kršenja njegovih normi sa druge strane. Finansiranje izdavanja monografije omogućeno je od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije i to u okviru projekta „Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnosti socijalne intervencije“ broj 47011, realizovanog od strane Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, gde su autori zaposleni.

Monografija „Zaštita životinja u Srbiji – kaznenopravni i ekološki aspekti“ predstavlja sintezu najznačajnijih kaznenopravnih i ekološkopravnih pitanja relevantnih za problematiku zaštite jedne integralne komponente životne sredine koja u savremenom društvu dobija sve više pažnje ne samo naučne već i šire javnosti – medija, nevladinih organizacija,

ekološki angažovanih pojedinaca i običnih građana. Reč je o životinjskom svetu – fauni, čije očuvanje i održivo korišćenje praktično uslovljavaju opstanak čitavog čovečanstva. U razvijenim društvima nesumnjivo postoji svest o značaju životinja i njihovih prirodnih staništa za očuvanje kompletne prirodne ravnoteže pa i za kvalitet života čoveka, koji i dalje u znatnoj meri zavisi od proizvoda životinjskog porekla. Takođe, svedoci smo širenja i afirmisanja principa biocentrične etike, koja nalaže poštovanje životinja zbog njih samih a ne samo zbog funkcija koje obavljaju za čoveka. Uprkos tome, najteži vidovi povređivanja i ugrožavanja faune i deterioracije prirodnih staništa mnogih životinjskih vrsta od strane neodgovornih pa čak i zlonamernih društvenih grupa i pojedinaca deo su svakodnevice savremenog čoveka. Nezakonit i neodrživ lov i ribolov, nezakonit promet ugroženim životinjskim vrstama, ubijanje i zlostavljanje različitih životinja, ali i zanemarivanje onih životinja o kojima je čovek dužan da se stara, nesavesno pružanje veterinarske pomoći, uništavanje i zagađivanje prirodnih staništa i izvora hrane zaštićenih životinjskih vrsta samo su neka od ljudskih ponašanja koja doprinose opadanju populacije mnogih životinjskih vrsta, pa, u krajnjoj liniji i njihovom nestanku.

Iako ne moraju nastupiti odmah, već sa odloženim dejstvom, posledice takvog odnosa ljudi prema životinjskom svetu dalekosežne su i trajne. U svetlu tih okolnosti, adekvatna, blagovremena, efikasna i organizovana društvena reakcija na najozbiljnije oblike povređivanja i ugrožavanja životinjskog sveta predstavlja neophodnost. Ona je i pravno regulisana kako na međunarodnom nivou u vidu bilateralnih i multilateralnih

konvencija, tako i na nacionalnom nivou posredstvom zakonskih odredbi iz različitih grana prava. Kao krajnja linija odbrane životne sredine, a u okviru nje i faune, javljaju se kaznenopravne norme – pre svega norme prekršajnog, a u najozbiljnijim slučajevima i norme krivičnog prava. U Republici Srbiji je interesovanje za pravnu zaštitu životne sredine i faune kao njenog elementa postojalo decenijama unazad, ali se može konstatovati da tek u poslednjih nekoliko godina ono dobija veću pažnju zakonodavca, predstavnika pravosudnih organa, naučne zajednice i opšte populacije. Kao faktori koji su tome doprineli mogu se navesti nastojanja naše zemlje da svoj pravni sistem harmonizuje sa ekološkopравnim standardima Evropske unije, obaveze proistekle iz ratifikacije univerzalnih i regionalnih međunarodnih konvencija iz oblasti zaštite životne sredine, biodiverziteta, pojedinih životinjskih vrsta i kućnih ljubimaca, zatim angažovanja brojnih udruženja građana posvećenih razvoju ekološke svesti i staranju o životinjama, kao i uviđanje značaja i potencijala zdrave i očuvane životne sredine uopšte, a posebno životinjskog sveta, za opstanak, održivi rast i napredak privrednih grana poput: poljoprivrede, stočarstva, lovstva, ribarstva, turizma itd.

Sadržina monografije „Zaštita životinja u Srbiji – kaznenopravni i ekološki aspekti“ podeljena je u nekoliko međusobno povezanih celina. U uvodnom delu ukazano je na stanje populacije pojedinih životinjskih vrsta u našoj zemlji, sa posebnim osvrtom na nedostatke kada je u pitanju vođenje evidencija u toj oblasti, kao i na negativne posledice nemarnog odnosa čoveka prema njima i njihovim prirodnim staništima.

Deo posvećen kaznenopravnoj reakciji na povređivanje i ugrožavanje životinjskog sveta sadrži dve celine: jedna je posvećena krivičnompravnom, dok se druga bavi prekršajnompravnim sankcionisanjem nedozvoljenih ljudskih ponašanja prema životinjama. U okviru dela posvećenog krivičnompravnoj reakciji analizirane su pojedine inkriminacije iz 24. poglavlja važećeg Krivičnog zakonika Republike Srbije koje je posvećeno krivičnim delima protiv životne sredine, kao i jedno krivično delo iz sporednog zakonodavstva koje je relevantno za zaštitu životinja – nadriveterinarstvo. U delu koji se odnosi na prekršajnompravnu reakciju na povređivanje i ugrožavanje životinja i životinjskog sveta analizirane su kaznene odredbe pojedinih ekoloških propisa od značaja za tu problematiku: Zakona o dobrobiti životinja, Zakona o veterinarstvu, Zakona o divljači i lovstvu i Zakona o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda. Posebna pažnja posvećena je pitanju razgraničenja pojedinih krivičnih dela iz Krivičnog zakonika Republike Srbije i odgovarajućih prekršaja iz navedenih zakona u slučaju postojanja identiteta činjeničnog stanja.

Poseban deo monografije bavi se analizom raspoloživih pravosudnih statistika za period od 2006. do 2012. godine, koje se odnose na broj prijavljenih, optuženih i osuđenih punoletnih i maloletnih učinilaca krivičnih dela protiv životne sredine, sa fokusom na ona dela koja imaju za cilj zaštitu životinjskog sveta, kao što su: ubijanje i zlostavljanje životinja, nezakonit lov, nezakonit ribolov i uništenje, oštećenje, iznošenje u inostranstvo i unošenje u Srbiju zaštićenog prirodnog dobra. Cilj te analize jeste da omogući stvaranje slike o mestu ekoloških

delikata, a posebno onih kojima se štite životinje u ukupnom kriminalitetu u našoj zemlji, kao i procena efikasnosti i intenziteta državne reakcije na taj oblik kriminaliteta.

Nakon sumiranja stanja životinjskog sveta i društvene reakcije na njegovo povređivanje i ugrožavanje u našoj zemlji, autori u zaključnim razmatranjima iznose svoje opservacije, komentare i sugestije sa namerom da ukažu na nedostatke i propuste, ali i da iznesu konstruktivne predloge za unapređenje i poboljšanje stanja u toj oblasti.

Želja autora je da ova monografija posluži kao izvor saznanja i smernica svima koji se u svom svakodnevnom radu, edukaciji ili aktivizmu bave pitanjima zaštite životinjskog sveta i zalažu za njegovo očuvanje i unapređenje. Istovremeno, ona ima za cilj i da upozori one koji još uvek nisu svesni drastičnih negativnih posledica nemarnog i nezakonitog odnosa čoveka prema fauni, kako na opasnost koju njihovo ponašanje izaziva po životnu sredinu, tako i na sankcije koje ih usled toga mogu pogoditi. Na taj način, autori žele da daju svoj doprinos unapređenju stanja životinjskog sveta u našoj zemlji i podizanju društvene svesti o njegovom značaju i vrednosti, kao i o nepohodnosti njegovog poštovanja i očuvanja za buduće generacije.

Beograd, 2014.

Autori

1.

UVODNA RAZMATRANJA

1.1. Značaj zaštite životinjskih vrsta

Da bi se potpuno shvatio značaj zaštite životinjskih vrsta, potrebno je ukratko objasniti na koji način ove vrste žive, koje su njihove potrebe i kakve uloge imaju u funkcionisanju ekosistema. Jedinke različitih vrsta jednog ekosistema žive u zajednicama (biocenoza) i povezane su odnosima ishrane, koji predstavljaju njegovu trofičku strukturu. Životinjske vrste, odnosno njihove jedinke, koje organizovane u populacije realno postoje u različitim tipovima staništa, predstavljaju jedan od ključnih živih elemenata u ekosistemima. Njihov trofički položaj je iznad prvog producentnog trofičkog nivoa - kojem pripadaju biljne vrste. To znači da su životinje potrošači, fagotrofi - heterotrofi. Da bi opstale u jednoj sredini i zadovoljile svoje potrebe, neophodni su im odgovarajući uslovi. Ti uslovi, pre svega podrazumevaju prisustvo i dostupnost odgovarajućih nutrijenata, adekvatno sklonište, prisustvo i izbor partnera,

mogućnost ostavljanja i opstanka zdravog potomstva, odnosno nesmetano ispoljavanje prirodnog ponašanja.

Ostvarivanjem mogućnosti da jedna životinjska vrsta normalno živi, ostvaruju se mogućnosti i zadovoljavaju uslovi za opstanak i drugih članova biocenoze, odnosno drugih vrsta - učesnika u lancu ishrane. Ovakav pristup objašnjava zašto štiteći jednu životinjsku vrstu u prirodnom staništu, ujedno doprinosimo zaštiti drugih vrsta, to jest onih životinja i/ili biljaka kojima se hrani životinjska vrsta koja je u fokusu zaštite. Znači, štiteći čitavu faunu jednog ekosistema, štitimo i sve druge vrste kojima se životinjski svet u njemu hrani. Pored toga, štite se i one vrste koje se hrane ostacima uginulih organizama, a to su razlagači, saprofiti (gljive i mikroorganizmi). Očuvanje celokupnog živog sveta nekog područja zahteva primenu i drugih mera zaštite, koje se sastoje u očuvanju ostalih živih organizama (biljaka, životinja i gljiva) kojima se životinjske vrste ne hrane. Na taj se način omogućava normalno funkcionisanje prirodnog ekosistema. Pravilna zaštita neke životinjske populacije u prirodi podrazumeva obavezno očuvanje njenog prirodnog staništa, jer je bez toga zaštita neadekvatna i nedovoljna. Upravo je uništavanje prirodnih staništa doprinelo nestanku brojnih životinjskih vrsta i predstavlja prvi ugrožavajući faktor na listi najuticajnijih negativnih faktora po čitav živi svet (biodiverzitet) na planeti Zemlji¹.

Sa jedne strane, zaštitom životinjskih vrsta postiže se ne samo očuvanje populacije određene životinjske vrste, već i

¹ Brennan R. S. and Withgott H. J.: *Essential Environment. The Science behind the Stories* 3rd edn. Benjamin-Cummings, USA, 2005.

zaštita svih onih vrsta koje su sa njom povezane trofičkim lancima (mrežama) ishrane kao i zaštita i očuvanje staništa u kojima žive životinje koje štitimo. Kruženje materije i proticanje energije (osnovni ekološki principi bez kojih ne bi postojao život na Zemlji) u biogeohemijskim ciklusima mogu se do kraja ostvariti zahvaljujući živim bićima, a među njima i životinjskim vrstama koje u tim ciklusima učestvuju. Na primer, biljke proizvode kiseonik u procesu fotosinteze, taj kiseonik koriste životinje, kada uginu, životinje postaju hrana razlagačima (gljivama i bakterijama), koje opet „oslobađaju“ iz životinjskih tkiva nutrijente potrebne biljkama itd.

Još jedan pristup shvatnju značaja zaštite životinjskih vrsta postaje jasan kad životinje posmatramo kao deo našeg prirodnog bogatstva, to jest kao deo našeg nacionalnog biodiverziteta. Kao i u slučaju zaštite životinjskih vrsta širom sveta, i na nacionalnom nivou je potrebno zaštititi kako same jedinke populacija koje su nam u fokusu interesovanja, tako i njihovo stanište. Ovde se radi o širem shvatanju zaštite, koje se najpreciznije može odrediti preko značaja biodiverziteta za čoveka. To bi podrazumevalo da biocentrični zamenjujemo antropocentričnim pogledom, koji je većini ljudske populacije još uvek najjasniji i najprihvatljiviji.

Dakle, štiteći životinjske vrste, štitimo deo našeg biološkog diverziteta od kojeg imamo višestruke koristi. Pre svega treba znati da se Republika Srbija odlikuje velikim specijskim, ekosistemskim i predeonim diverzitetom, koji je relevantan u evropskim razmerama. Srbija ima veoma raznovrsno florističko –

faunističko, treba dodati i fungističko bogatstvo, a radi se o velikom broju različitih vrsta i ekosistema na malom prostoru².

U tom smislu, poznavanje i očuvanje biodiverziteta jeste pravi koncept zaštite prirode i biološka osnova, odnosno teorija, praksa i filozofija opstanka planete Zemlje, kakvu je danas poznajemo, jer jedino ovakav pristup omogućava racionalno korišćenje prirodnih dobara³.

1.2. Trenutno stanje životinjskog sveta u Srbiji

Biodiverzitet Srbije još uvek nije u potpunosti istražen. Iako podaci o brojnosti i raznovrsnosti pojedinih životinjskih vrsta variraju u zavisnosti od izvora, postoji saglasnost da se naša zemlja odlikuje visokim specijskim diverzitetom. Najnoviji podaci pokazuju da je u Srbiji brojnost i procentualna zastupljenost upravo onih klasa kičmenjaka koje podležu pravnoj zaštiti znatno veća nego u ostatku Evrope. Tako je broj vrsta i podvrsta sisara u Srbiji 96, što čini oko 38% faune sisara Evrope. Od sisara, najviše vrsta pripada redu glodara – Rodentia. Ptice čine 51% faune ptica Evrope, što je oko 360

² Stevanović V. i Stevanović B.: Osnovni klimatski, geološki i pedološki činioci biodiverziteta kopnenih ekosistema Jugoslavije, U: Biodiverzitet Jugoslavije sa pregledom vrsta od međunarodnog značaja, Stevanović V., Vasić V (ur.), Biološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Ecolibri, Beograd, 1995, str. 75. i Stevanović V.: Procena biodiverziteta – od interpretacije do konzervacije, na primeru endemične vaskularne flore Balkanskog poluostrva. Saopštenje sa naučnog skupa „Biodiverzitet na početku novog milenijuma“, SANU, Beograd, 2004.

³ Stevanović V., Vasić V.: O biodiverzitetu, U: Biodiverzitet Jugoslavije sa pregledom vrsta od međunarodnog značaja, str. 1.

vrsta u Srbiji, a najviše ima predstavnika ptica gnezdarica – oko 260 vrsta⁴. Gmizavaca ima 25 vrsta, vodozemaca 21, odnosno oko 16% evropske faune ove dve klase kičmenjaka. Ribe Srbije sa 98 vrsta čine oko 16% faune riba Evrope⁵. Ove procene su okvirne, znajući da biodiverzitet Srbije nije dovoljno istražen.

Okvirne podatke o brojnosti lovne divljači za izradu lovnih osnova, na koje se, ipak, ne možemo u potpunosti osloniti, dobija Lovački savez Srbije svake godine pred lovnu sezonu od lokalnih lovačkih udruženja. Kako se navodi i u samoj Strategiji biološke raznovrsnosti Republike Srbije⁶, inventarizacija biodiverziteta još uvek nije završena. Odnosno, do sada je istražen samo deo od pretpostavljenog ukupnog specijskog nacionalnog diverziteta. Zbog toga je teško dati preciznu procenu o ugroženosti pojedinih životinjskih vrsta u Srbiji. Do sada je objavljeno nekoliko publikacija koje ukazuju na stanje i ugroženost određenih grupa životinjskih vrsta. To je, pre svega Preliminarni spisak vrsta za Crvenu listu kičmenjaka Srbije⁷, urađen još tokom 1990. i 1991. godine. Ovaj spisak je trebalo da predstavlja osnovu za formiranje takozvane Crvene liste i Crvene knjige kičmenjaka

⁴ Puzović, S., Sekulić, G., Stojnić, N., Grubač, B., i Tucakov, M.: Značajna područja za ptice u Srbiji, Miličić, O. (Ed.). Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja, Zavod za zaštitu prirode Srbije, Pokrajinski sekretarijat za zaštitu životne sredine i održivi razvoj, 2009. str. 14.

⁵ Mijović A., Sekulić N., Popović S., Stavretović N., Radović I.: Biodiverzitet Srbije, stanje i perspektive. Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd, 2012. str. 14.

⁶ Strategija biološke raznovrsnosti Republike Srbije za period od 2011. do 2018. godine „Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 13/2011.

⁷ Vasić, V., Džukić, G., Janković, D., Simonov, N., Petrov, B., Savić, I.: Preliminarni spisak vrsta za Crvenu listu kičmenjaka Srbije, Zaštita prirode 43-44: 121-132,/1990-1991.

Srbije, u kojima bi se ukazalo na stanje, ugroženost i neophodne mere zaštite i očuvanja svih kičmenjaka Srbije, razvrstanih prema kategorijama ugroženosti. Danas bi taj spisak pre svega trebalo ažurirati, a zatim početi sa pisanjem Crvene knjige kičmenjaka Srbije. Izvor novijeg datuma predstavlja Atlas ptica grabljivica⁸, koji sadrži podatke o faktorima ugroženosti i predloge za mere zaštite 37 vrsta ptica grabljivica na teritoriji Srbije. Crvena knjiga je urađena samo za dnevne leptire Srbije⁹ i u njoj je analizirano stanje 57 vrsta dnevnih leptira, što je 34% od ukupnog broja vrsta leptira Srbije. O stanju ugroženosti i predlozima za mere zaštite ostalih kičmenjaka, pre svega taksona riba, ptica i sisara, pisali su pojedini autori, ali sveobuhvatna Crvena knjiga kičmenjaka Srbije još uvek ne postoji.

Crvene liste i Crvene knjige su najbolji način da se na nacionalnom nivou prikaže stanje ugroženih vrsta, brojnost njihovih populacija i njihova rasprostranjenost. Crvene liste Međunarodne unije za zaštitu prirode i prirodnih resursa – IUCN, sadrže najpouzdanije i najpotpunije podatke o tome, ali i napomene da li je i koliko dobro određena vrsta istražena. Prema ovim IUCN listama^{10,11} - u Srbiji postoji 770 različitih vrsta životinja

⁸ Puzović, S.: Atlas ptica grabljivica Srbije: Mape rasprostranjenosti i procene populacija 1977-1996, Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd, 2000.

⁹ Jakšić, P., Tomić, Đ., Duli, R., Niketić, M., i Lukač, Š.: Crvena knjiga dnevnih leptira Srbije: Lepidoptera: Hesperioidea i Papilionoidea. Zavod za zaštitu prirode Srbije. Beograd, 2003.

¹⁰ IUCN Red List version 2014.1: Table 6a, 12 June 2014, http://cmsdocs.s3.amazonaws.com/summarystats/2014_1_Summary_Stats_Page_Documents/2014_1_RL_Stats_Table6a.pdf, 21.06.2014.

¹¹ The IUCN Red List of Threatened Species, version 2014.1, <http://www.iucnredlist.org/search?page=1>, 23.06.2014.

razvrstanih u nekoliko kategorija, prema stepenu ugroženosti, od kojih kategorije kritično ugrožena (CR), ugrožena (EN) i ranjiva (VU) obuhvataju vrste koje jednim imenom zovemo „ugrožene“. Tih vrsta u Srbiji ima 52. U ostale kategorije: NT – skoro ugrožene, LR/cd – niska verovatnoća opasnosti/zavisne od zaštite, DD – bez dovoljno podataka i LC – poslednja briga, su klasifikovane vrste koje su manje ugrožene ili nisu ugrožene ili o kojima nema dovoljno podataka. Njih u Srbiji ima 718. Ako izdvojimo određene taksonomske klase, prema IUCN Crvenoj listi ugroženih vrsta, ukupno je prisutno, po svim IUCN kategorijama (obuhvatajući alohtone, autohtone vrste, skitnice i one koje su u grupi „nesigurno“), 610 vrsta riba, vodozemaca, gmizavaca, ptica i sisara; od kojih je 92 vrste riba, 21 vrsta vodozemca, 20 vrsta gmizavaca, 380 ptica i 97 sisara¹². Može se videti da su brojnosti tih stanja i različitih tipova IUCN ugroženosti pojedinih klasa iste ili slične.

Postoji još jedna grupa životinja, koja se na neki način može smatrati ugroženom, budući da su za njeno nastajanje i brojnost najodgovorniji nemarni ljudi, a to su tzv. nevlasničke životinje u urbanim i suburbanim sredinama, pre svega mačke i psi. Iako ovakve sredine naseljavaju još brojne druge životinje, akcija upravljanja životinjskim vrstama najviše je usmerena na nevlasničke mačke i pse. Kako su u pitanju vrste koje dele javne površine sa ljudima u urbanim sredinama, naša je odgovornost da se prema njima ophodimo na human način, jer i one imaju sposobnost da osete patnju, strah, stres i bol. Pored toga,

¹² The IUCN Red List of Threatened Species, version 2014.1, <http://www.iucnredlist.org/search>, 23.06.2014.

nevlasnički psi i mačke mogu praviti brojne probleme, naročito ako se prenamnože. Neki od tih problema, koji ujedno predstvaljaju i razloge za neophodno odgovorno upravljanje njihovom brojnošću populacija su: socijalno-bezbedonosni problemi, zdravstveni problemi i higijensko-ekološki problemi. Rešavanje tih problema treba da se sprovodi uporedo sa edukacijom sa razvojem i negovanjem humanog odnosa prema životinjama¹³.

1.3. Autohtone sorte životinja

Značaj raznovrsnosti faune u Srbiji može se uvideti i na osnovu broja takozvanih endemičnih vrsta. Endemične vrste su vrste koje se nalaze samo u datom regionu ili lokaciji i nigde više u svetu¹⁴. Samim tim što je njihovo rasprostiranje ograničeno samo na jedno mesto, one su po pravilu retke i jedinstvene vrste, koje se mogu naći samo u određenom području, odnosno definisanoj geografskoj lokaciji kao što je država, ostrvo, klisura ili druga definisana geografska zona ili tip staništa. Endemične vrste oslikavaju bogatstvo u vrstama (kao genetički i specijski biodiverzitet) određenog područja.

¹³ Program kontrole i smanjenja populacije napuštenih pasa i mačaka na teritoriji grada Beograda, Gradsko veće grada Beograda, br.: 352-122/13-GV, Veterinarska ustanova „Veterina Beograd“, 2013., str. 7.

¹⁴ Endemism, Nature Worldwide: Biodiversity, World Institute for Conservation and Environment: <http://www.biodiversity-worldwide.info/endemism.htm>, 17.06.2014.

Što se tiče životinjskih vrsta u Srbiji, pored visokog specijskog diverziteta, njihovo bogatstvo se ogleda i u značajnom genetičkom diverzitetu, to jest u prisustvu više autohtonih i egzotičnih sorti domaćih životinja. Autohtone sorte domaćih životinja predstavljaju bogatstvo jedne zemlje ili regiona, a Srbija se može pohvaliti po ovom bogatstvu. Prema podacima iz Pravilnika o listi genetskih rezervi domaćih životinja¹⁵, Mijović et al., 2012 i Drobnjak et al., 2012¹⁶ navode da autohtonih sorti domaćih životinja ima više od 40. Neke od njih su: domaći bivo, buša, podolsko goveče, balkanska koza, sremska cigaja, mangulica, domaći brdski konj, jugoslovenski trobojni gonič i srpski pastirski pas.

Životinjski genetički resursi označavaju sve vrste, rase i sojeve koje imaju ekonomski, naučni i kulturni značaj za čovečanstvo u poljoprivredi, sada i u budućnosti¹⁷. Genetske rezerve domaćih životinja obuhvataju pojedine vrste, rase, sojeve

¹⁵ Pravilnik o listi genetskih rezervi domaćih životinja, načinu očuvanja genetskih rezervi domaćih životinja, kao i o listi autohtonih rasa domaćih životinja i ugroženih autohtonih rasa „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 39/2010; Mijović A., Sekulić N., Popović S., Stavretović N., Radović I.: Biodiverzitet Srbije, stanje i perspektive. Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd, 2012. str. 25.

¹⁶ Drobnjak D., Urošević M. Matarugić D.: Očuvanje genetičkih resursa autohtonih rasa domaćih životinja u Srbiji. 1 Međunarodni simpozijum i 17. Naučnostručno savetovanje agronoma Republike Srpske, Trebinje, Bosna i Hercegovina, 2012. str. 103 i 131.

¹⁷ Sustainable Development Department (SD), Food and Agriculture Organisation of the United Nations (FAO) (1998): Farm Animal Genetic Resources. Link: <http://www.fao.org/sd/epdirect/epre0042.htm> (Pristup: 29.1.2014.) Heywood H.Vernon (ed.) (1996): Global Biodiversity Assessment. Cambridge University Press. p. 129. ISBN 9780521564816

i linije domaćih životinja, koje se čuvaju u vidu minimalnog broja domaćih životinja, doza sperme, jajnih ćelija ili embriona u skladu sa zakonskim propisima¹⁸. Budućnost stočarstva zavisi od korišćenja autohtonih genetičkih životinjskih resursa, te moramo omogućiti velikom potencijalu ovog domaćeg bogatstva da se razvije, kako bi ga mogli dobro iskoristiti. Životinjski resursi su, od početka XX veka pa do danas, intenzivno genetički unapređivani u pravcu sve veće i kvalitetnije proizvodnje hrane za čovečanstvo. Sve to je dovelo do smanjivanja i nestajanja autohtonih sorti, biranjem i favorizovanjem samo pojedinih linija produktivnijih rasa, koje služe kao izvor „čistog“ genetskog materijala. Autohtone sorte domaćih životinja imaju nisku produkciju, ali su čuvari jedinstvenih i neponovljivih kombinacija gena, koje mogu služiti kao izvor za buduća ukrštanja, a najvažnije je što su znatno otpornije na sredinske uslove u poređenju sa novonastalim, ukrštenim sortama.

1.4. Zakonski proglašene ugrožene vrste

Na nacionalnom nivou, prema najnovijem propisu - Pravilnik o proglašenju i zaštiti strogo zaštićenih i zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva¹⁹ zaštićeno je ukupno 527 vrsta kičmenjaka u Srbiji, od kojih je 423 na spisku strogo zaštićenih

¹⁸ Pravilnik o listi genetskih rezervi domaćih životinja, načinu očuvanja genetskih rezervi domaćih životinja, kao i o listi autohtonih rasa domaćih životinja i ugroženih autohtonih rasa „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 39/2010.

¹⁹ „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 5/2010 i 47/2011.

divljih vrsta – Prilog I²⁰, a 104 se nalazi u Prilogu II, odnosno na spisku zaštićenih divljih vrsta²¹. Prema prethodno važećoj Uredbi o zaštiti prirodnih retkosti²², bilo je zaštićeno 388 vrsta kičmenjaka, dakle, novim propisom je zaštićeno oko 30% više vrsta kičmenjaka. Od toga su skoro svi sisari, ptice, vodozemci i gmizavci pod određenim režimom zaštite²³. Dalje su, u Prilogu I posebno označene one vrste kod kojih je režim zaštite nešto izmenjen, na primer, da je vrsta strogo zaštićena samo na teritoriji Vojvodine. U Prilogu II su navedene i dodatno slovima L ili R označene lovne, odnosno ribolovne vrste čiji je režim zaštite regulisan posebnim propisima: Zakonom o divljači i lovstvu²⁴, Zakonom o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda²⁵, Pravilnikom o proglašavanju lovostajem zaštićenih vrsta divljači²⁶ i Naredbom o merama za očuvanje i zaštitu ribljeg fonda²⁷. Uredba o stavljanju pod kontrolu korišćenja i prometa divlje flore i faune²⁸ posebno uređuje one divlje vrste faune čije se

²⁰ Prilog I Strogo zaštićene divlje vrste biljaka, životinja i gljiva, Pravilnika o proglašenju i zaštiti strogo zaštićenih i zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 5/2010 i 47/2011.

²¹ Prilog II Zaštićene divlje vrste biljaka, životinja i gljiva, Pravilnika o proglašenju i zaštiti strogo zaštićenih i zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 5/2010 i 47/2011.

²² „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 50/1993 i 93/1993.

²³ Mijović A., Sekulić N., Popović S., Stavretović N., Radović I.: Biodiverzitet Srbije, stanje i perspektive. *Op. cit.*, str. 44.

²⁴ „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 18/2010.

²⁵ „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 36/2009 i 32/2013 - odluka US.

²⁶ „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 9/2012.

²⁷ „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 104/2009 i 49/2010.

²⁸ „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 31/2005, 45/2005, 22/2007, 38/2008 i 9/2010, 69/2011.

sakupljanje iz prirodnih staništa, korišćenje i promet stavlja pod kontrolu i određuje visina naknade za njihovo korišćenje. Ovom uredbom je zaštićeno 9 životinjskih vrsta. Ministarstvo poljoprivrede, trgovine, šumarstva i vodoprivrede je usvojilo Pravilnik o listi genetskih rezervi domaćih životinja 2010. godine²⁹. Na listi se nalazi 30 rasa različitih vrsta domaćih životinja, a određeni su i minimalni brojevi ženskih priplodnih jedinki da bi se neka autohtona rasa proglasila ugroženom.

²⁹ Pravilnik o listi genetskih rezervi domaćih životinja, načinu očuvanja genetskih rezervi domaćih životinja, kao i o listi autohtonih rasa domaćih životinja i ugroženih autohtonih „Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 39/2010.

2.

ANTROPOGENI FAKTORI UGROŽAVANJA ŽIVOTINJSKIH VRSTA U SRBIJI

Faktori ugrožavanja i/ili nestanka životinjskih vrsta su isti oni koji dovode do gubitka ostalog dela, odnosno celokupnog biodiverziteta. Svi uzroci su, uglavnom, poznati i evidentirani, a u najvećem broju slučajeva se uništavanje vrsta dešava posredno – uništavanjem njihovih staništa. Akronim HIPPO najjednostavnije i sveobuhvatno prikazuje faktore narušavanja biodiverziteta, a on znači (prevedeno sa engleskog): *Habitat alteration* – izmene/promene (prirodnih) staništa, *Invasive species* – (pojava i širenje) invazivnih alohtonih vrsta, *Pollution* – zagađivanje (svih medijuma životne sredine: vazduha, vode i zemljišta), *Population growth* – populacioni rast (ljudske vrste), *Overexploitation* – prekomerna eksploatacija (prirodnih resursa)³⁰. U Republici Srbiji

³⁰ Brennan R. S. and Withgott H. J.: *Essential Environment. The Science behind the Stories* 3rd edn. Benjamin-Cummings, USA, 2005.

se antropogeni faktori ugrožavanja odnosno uništavanja biodiverziteta mogu prikazati kroz sledeće oblasti: 1) poljoprivredu, 2) šumarstvo, 3) vodoprivredu, 4) rudarstvo 5) introdukciju alohtonih vrsta 6) turizam, 7) lov i 8) ribolov.

2.1. Poljoprivreda

Prema podacima iz perioda između 2010. i 2012. godine, ukupna površina poljoprivrednog zemljišta u Srbiji je iznosila 5 092 000 ha³¹, a površina Srbije 8 840 700 ha³², što znači da poljoprivredno zemljište čini približno 58% teritorije naše zemlje. Time Srbija spada u bogate poljoprivredne zemlje i svako dalje širenje obradivih ili na drugi način korišćenih površina u poljoprivredne svrhe bilo bi nepoželjno i čak pogubno, naročito po divlji živi svet. Najugroženiji ekosistemi u Srbiji su nizijske šume, stepe i vlažna staništa (ritovi, močvare i vlažne livade), koji su izloženi pritiscima prevođenja u plodno, obradivo zemljište.

Ispaša, kao deo poljoprivredne aktivnosti, ima kako pozitivnih, tako i negativnih učinaka na prirodna staništa. Ispašom divljih ili domaćih preživara se održavaju niskotravna staništa (livade i pašnjaci), koja naseljavaju vrste prilagođene

³¹ Statistički godišnjak Republike Srbije – Poljoprivreda (2013) Republički zavod za statistiku, http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/17/60/09_Poljoprivreda.pdf, 15.06.2014.

³² Statistički godišnjak Republike Srbije, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2011. str. 18.

takvoj vegetaciji³³. Kao poželjna praksa, ispaša od strane domaćih životinja se favorizuje u održavanju vlažnih livada u zaštićenim područjima. Vlažne livade su retki i fragilni ekosistemi, pa se usled odsustva divljih preživara dozvoljava ispaša domaćih, ali određenog broja jedinki, odnosno stada. Problem nastaje zbog prekomerne ispaše. Tada niskotravna staništa postaju nitrifikovanija, zemljište se nabija, negativnom selekcijom flore ostaju alohtone biljne vrste, menja se faunistički sastav, pa ostaju osiromašena staništa male produktivnosti i ekonomske vrednosti. Zato ispaša mora biti kontrolisana, odnosno održiva, kako bi staništa ostala nepromenjena i mogla da se koriste svake sezone. Paljenje primarne vegetacije, kao česta praksa, dovodi do suštinskih prirodnih promena šumskih, žbunastih ili zeljastih tipova staništa, što opet dovodi do promene u sastavu faune. Praksa u planinskim predelima je paljenje šumske i žbunaste vegetacije, kako bi se povećala površina pašnjaka. Takođe se paljenjem stepske vegetacije, sprečava obnova livado-stepa ili šumo-stepa³⁴, i tako nastaju uniformni tipovi staništa – obradivo zemljište ili tamo gde nije moguće prevesti zemljište u obradivo, nastaju pašnjaci.

Isušivanje močvara, ritova i bara, koji predstavljaju visokoproduktivne, a opet fragilne ekosisteme sa jedinstvenim živim svetom, kod nas je uobičajeno već vekovima. Tako danas

³³ Stevanović V., Vasić V.: Pregled antropogenih faktora koji ugrožavaju biodiverzitet Jugoslavije, U: Biodiverzitet Jugoslavije sa pregledom vrsta od međunarodnog značaja, *Op. cit.*, str. 22.

³⁴ Stevanović V., Vasić V.: Pregled antropogenih faktora koji ugrožavaju biodiverzitet Jugoslavije, U: Biodiverzitet Jugoslavije sa pregledom vrsta od međunarodnog značaja, *Op. cit.*, str. 23.

imamo samo mali broj preostalih vlažnih staništa, o čijoj korisnosti (kao što su: kontrola erozija i nanosa, kontrola poplava, održavanje kvaliteta vode i smanjenje zagađivanja, održavanje površinskih i podzemnih zaliha vode, podrška ribolovu i ispaši, čuvanje posebnog živog sveta, naročito ptica močvarica, doprinos klimatskoj stabilnosti, rekreacija i edukacija³⁵) ne postoji dovoljno razvijena svest u društvu.

Ova vlažna staništa, kao i skoro sve druge vodene površine u Srbiji, nalaze se neposredno pored poljoprivrednih obradivih površina, koje se intenzivno i nekontrolisano fertilizuju. Slivajući se u vodene ekosisteme, veštačka đubriva, a i velika količina stajskog, dovode do eutrofikacije, odnosno zagađivanja vodenih staništa. Ona služe i kao kolektori zagađenih industrijskih voda, naročito iz prehrambenih i hemijskih postrojenja i rudarskih kopova. Takva zagađenja prvo menjaju sastav ribljeg fonda, koji često ubrzo potpuno nestaje, u zavisnosti od količine i tipa zagađenja, a tako nestaju i sve druge vrste – kako one koje se ribama hrane, tako i one koje služe za ishranu riba.

³⁵ Smart, M.: The Ramsar Convention: Its role in conservation and wise use of wetland biodiversity Ramsar, U: Wetlands, Biodiversity and the Ramsar Convention: The Role of the Convention on Wetlands in the Conservation and Wise Use of Biodiversity (Ed. A. J. Hails). Ramsar Convention Bureau, Gland, Switzerland, 1997, http://www.ramsar.org/cda/en/ramsar-pubs-books-wetlands-biodiversity-21181/main/ramsar/1-30-101%5E21181_4000_0__#c2.

2.2. Šumarstvo

Šumski ekosistemi su bogati i raznovrsni (obuhvataju 80% svetskog terestričnog biodiverziteta³⁶) i svaki oblik njihovog ugrožavanja ima vrlo negativne efekte na biodiverzitet. Ukupna površina šuma u Srbiji iznosi 2 252 000 ha³⁷, što čini šumovitost u procentualnoj vrednosti od oko 26,7%. Ovo Srbiju čini slabije pošumljenom zemljom; naročito u odnosu na Evropu, gde je 2011. godine pošumljenost bila 45%³⁸. Takođe, ni sve naše šume nisu stare i očuvane, nego od ukupne površine državnih šuma (što je nešto više od polovine, tačnije 53%³⁹) čak 45,7% čine izdaničke i degradirane šume⁴⁰. Pored ovakvog stanja, loš uticaj na šume imaju brojne, uobičajene intervencije. Totalna seča šume uništava prirodno stanište brojnih šumskih vrsta, za duži vremenski period, jer je prirodno obnavljanje šume vrlo spor proces; samo posle požara je potrebno oko 70 godina da se

³⁶ Forest facts, <http://www.arkive.org/habitats/forests/?gclid=Cljs1-Psl78CFcoBwwoddBgAQQ>. 25.06.2014.

³⁷ Šumski fond Republike Srbije i JP "Srbijašume", 2012, <http://www.srbijasume.rs/sumskifond1.html>. 26.06.2014.

³⁸ State of Europe's Forests 2011. Status and Trends in Sustainable Forest Management in Europe. FOREST EUROPE POLICY BRIEF, 2011, http://www.foresteurope.org/documentos/Policy_Brief_StateofEuropes_Forests_2011_print.pdf, 24.06.2014.

³⁹ Šumski fond Republike Srbije i JP "Srbijašume", 2012, <http://www.srbijasume.rs/sumskifond1.html>. 26.06.2014.

⁴⁰ Strategija razvoja šumarstva Republike Srbije, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Uprava za šume, Beograd, 2006. str. 6.

prirodno obnovi šuma⁴¹. Najčešće se totlane seče šuma sprovede u cilju dobijanja drugih tipova staništa, uglavnom pašnjaka ili oranica. Intervencije šumara kao što su sanitarne seče, uređivanje šuma, seča starih stabala, pravljanje šumskih staza (proseka) najčešće imaju vrlo negativne posledice po bogatstvo vrsta. Odnosi se biomasa i remete biogeohemijski ciklusi i stabilnost trofičkih odnosa u šumama. Uklanjanjem starih stabala se uništavaju (mikro)staništa brojnih cenobionata, među kojima su specifične životinjske vrste, naročito insekti i ptice. Šume se brže obnavljaju ako se ostave stara ili suva stabla. Ona predstavljaju klijališta mladih četinara, posebno u mešovitim smrčevo-jelovim šumama⁴². U šumama sa uređenim šumskim parcelama su po pravilu prisutne brojne invazivne vrste, koje se lako šire, upravo tim koridorima. One ulaze unutar šumskih sastojina i grade guste sklopove, onemogućavajući prirodnoj vegetaciji da se obnavlja. Tako je u šumama koje su pod jakom intervencijom šumara često degradiran zeljasti i žbunasti sprat, naročito na pošumljenim terenima, i to onim sa alohtonim vrstama drveća..

⁴¹ Kampanja za prevenciju šumskih požara u Crnoj Gori, http://www.upravazasume.me/razni_fajlovi/1342084228.pdf. 25.06.2014.

⁴² Stevanović V., Vasić V.: Pregled antropogenih faktora koji ugrožavaju biodiverzitet Jugoslavije, U: Biodiverzitet Jugoslavije sa pregledom vrsta od međunarodnog značaja, *Op. cit.*, str. 24-25.

2.3. Vodoprivreda

Stanje i pritisci na vodotokove u našoj zemlji se nisu značajno promenili u poslednjih dvadeset godina. Izgradnja veštačkih akumulacija dovodi do potpunog uništavanja vrsta i staništa u zonama potapanja. Tako je potapanjem krečnjačkih kanjona reka Drine, Pive i Dunava zauvek nestala troglobiontna fauna. Kao i pre dvadesetak godina, opet se razmatra i planira izgradnja mini hidroelektrana na slivovima reka Zapadne Morave, Rogačice, Belog Rzava, Rače, Đetinje, Drine, Ibra, Južne Morave, Trešnjice, Lima, Bistirce, Nišave, Toplice i drugih⁴³. Ova staništa predstavljaju bogate refugijume reliktno flore i faune, koja još uvek nisu dovoljno istražena⁴⁴. Na već izgrađenim branama ne postoje putevi prolaska, tzv. riblje staze, te je tako onemogućen prolazak i ribama i drugim vodenim životinjama, koje su već, izgradnjom brane, izložene izmenjenim ekološkim uslovima. Upečatljiv primer ovakvog negativnog delovanja je nestanak morune *Huso huso* iz našeg dela Dunava, izgradnjom Đerdapske brane, jer je ova vrsta ribe u te vode dolazila iz Crnog mora da se razmnožava. Već nekoliko decenija poseban problem u našoj

⁴³ Obaveštenje o lokacijama koje su prostornim planovima jedinica lokalne samouprave predviđene za izgradnju energetskih objekata za proizvodnju električne energije, na bazi vodnih resursa, Ministarstvo rudarstva i energetike Republike Srbije, 2013., <http://www.merz.gov.rs/cir/mhe>. 25.06.2014.

⁴⁴ Stevanović V., Vasić V.: Pregled antropogenih faktora koji ugrožavaju biodiverzitet Jugoslavije, U: Biodiverzitet Jugoslavije sa pregledom vrsta od međunarodnog značaja, *Op. cit.*, str. 26.

vodoprivredi predstavlja loša regulacija vodotokova i smanjivanje plavnih zona. Izgradnja nasipa ili betoniranje korita onemogućavaju prirodno izlivanje reka, koje je ključno za rečni živi svet. Plavne zone su mesta reprodukcije riba i drugih organizama, imaju ulogu bioprečistača voda i ublažavaju plavljenje okolnih područja.

2.4. Rudarstvo

Glavni negativni faktori po živi svet koji potiču od domaćeg rudarstva jesu eksploatacija kamena i deponije jalovine i pepelišta. Eksploatacija kamena uništava prirodna staništa i uznemirava živi svet. Kamenolomi se najčešće nalaze u klisurama, koje su posebni tipovi staništa i centri biodiverziteta, a neretko i u zaštićenim prirodnim područjima. Postoji mogućnost da se napušteni kamenolomi u klisurama i kanjonima prevedu u staništa podobna za ptice, ali je taj proces skup, težak i pre svega veoma dug. Jalovišta i pepelišta su ono što ostaje nakon površinskih ili podzemnih kopova. Ona zauzimaju velike, često obradive površine. Pored ovih, nastaje još niz negativnih efekata na životnu sredinu: zagađivanje i uništavanje zemljišta, regulacija vodotokova, promena kvaliteta površinskih i podzemnih voda, kao i vazduha. Procesi revitalizacije i rekultivacije su spori i treba dosta vremena da se dostignu pozitivne i ireverzibilne promene fizičkih i hemijskih

osobina jalovine (25 godina u basenu uglja Kostolac⁴⁵). Kosine se rekultivišu šumskom vegetacijom, a ravni tereni se pripremaju za poljoprivrednu proizvodnju, plastenike za gajenje saksijskog i baštenskog cveća ili se uređuju kao parkovske i rekreacione površine⁴⁶. Problem kod nas je i praksa nepravljena selektivne otkrivke, što bi značilo da se nakon eksploatacije rude slojevi zemljišta vraćaju onim redosledom da bi ostali kako su bili prirodno pre iskopine. Tako se smanjuju negativni pritisci na životnu sredinu i stanje se brže vraća približno pređašnjem.

2.5. Introdukcija alohtonih vrsta

Samo postojanje alohtonih (nedomaćih) vrsta na nekom staništu ne mora samo po sebi da predstavlja problem, ukoliko se takve vrste ne razmnožavaju uspešnije od autohtonih (domaćih) vrsta i time ne šire i ne zauzimaju im staništa i sve potrebne resurse. Međutim, ako su alohtone vrste invazivne, što bi značilo da su vrlo uspešno prilagođene novom staništu na koje su dospele to onda predstavlja veliki problem. Kao konkurenti autohtonim vrstama, invazivne su u prednosti u odnosu na prostor i hranu i otporne su na prirodne neprijatelje domaćih vrsta. Tako se one intenzivno šire i potiskuju autohtone

⁴⁵ Đorđević-Miloradović J., Miloradović M. i Savić N.: Rekultivacija i ozelenjavanje deponija jalovišta i pepelišta u Kostolcu, II izdanje, Privredno društvo Rekultivacija i ozelenjavanje zemljišta Kostolac, 2012, str. 53.

⁴⁶ Đorđević-Miloradović J., Miloradović M. i Savić N.: Rekultivacija i ozelenjavanje deponija jalovišta i pepelišta u Kostolcu, II izdanje, *Op. cit.* str. 5.

vrste, menjajući na kraju same osobine staništa. Invazivne alohtone vrste su drugi po opasnosti faktor koji dovodi do gubitka biodiverziteta, posle uništavanja staništa⁴⁷. Invazivne alohtone vrste mogu u neko stanište dospeti namernom intordukcijom ili slučajno, odnosno nenamerno, nesvesno. U Srbiji je namerno unošenje invazivnih vrsta relativno rašireno u oblasti šumarstva i lovstva. Srećom, do sada te vrste nisu bile jači konkurenti domaćim vrstama, jer se njihova brojnost drži pod kontrolom (na lovištima) ili se nije izabrlo odgovarajuće stanište, pa se nisu prilagodile⁴⁸. Negativni uticaji od strane introdukovanih vrsta su naročito prisutni u vodenim ekosistemima kod nas. U cilju komercijalne proizvodnje, kod nas su unete određene vrste riba: kalifornijska pastrmka (*Oncorhynchus mykiss*), beli tolstobik (*Hypophthalmichthys molitrix*), sivi tolstobik (*Hypophthalmichthys nobilis*), beli amur (*Ctenopharyngodon idella*). One su prvobitno gajene u pastrmskim ili šaranskim ribnjacima, a kasnije su „pobegle“, odnosno proširile se u reke i jezera, gde su izazvale velike negativne promene u sastavu ihtiofaune, tj. dominaciju nad alohtonim vrstama riba. Druge alohtone vrste riba, koje imaju mali ekonomski, a veliki negativni ekološki značaj su: srebrni karaš (*Carassius gibelio*), amurski čebačok (*Pseudorasbora parva*), sunčanica (*Lepomis gibbosus*), američki somić (*Ameiurus*

⁴⁷ Brennan R. S. and Withgott H. J.: *Essential Environment. The Science behind the Stories* 3rd edn. *Op. cit.*, 2005.

⁴⁸ Stevanović V., Vasić V.: Pregled antropogenih faktora koji ugrožavaju biodiverzitet Jugoslavije, U: Biodiverzitet Jugoslavije sa pregledom vrsta od međunarodnog značaja, *Op. cit.*, str. 30.

nebulosus) i kanalski somić (*Ameiurus melas*)⁴⁹. Od alohtonih su prisutne još i: babuška (*Carassius auratus gibelio*) i bas (*Micropterus salmoides*)⁵⁰. Iako neupućenima deluje da je introdukcija pozitivan proces, budući da doprinosi raznovrsnosti ihtiofaune, ne sme se zaboraviti kakvu i koliku štetu introdukovane invazivne vrste prave domaćim vrstama i staništu.

2.6. Turizam

Sam po sebi, turizam u prirodi bi trebao da obuhvati posete osobenim mestima kao što je netaknuta priroda ili mesto gde postoji neka jedinstvena pojava, ili oblik, gde posetioци saznaju više o tom mestu. Tu spadaju i posete koje uključuju učešće turista u zaštiti i unapređenju prirode, kako bi na neki način „pomogli“ području, što je kod nas još uvek nezastupljen oblik turizma. Ovaj vid ljudske delatnosti bi trebalo uvek da bude u skladu sa očuvanjem prirode, odnosno mesta koje se posećuje. Međutim, u najvećem broju slučajeva, turističke posete ostavljaju negativne posledice po to mesto. Do toga dolazi zato što turisti jednostavno ne žele da razmišljaju o posledicama zagađivanja koje uzrokuju, niti o zaštiti turističkog mesta, a i zato što su turističke ture organizovane sa velikim

⁴⁹ Marković S. G., Ćirković A. M. and Maletin S. A.: The role of allochthonous (non-native) fish species in Serbian aquaculture, Journal of Central European Agriculture, 2012, 13(3), p.548-553.

⁵⁰ Ribolovački portal Srbije. <http://ribolov.co.rs/lovostaj-i-minimalne-lovne-mere-riba.html>. 06.07.2014.

brojem posetilaca, gde se prevazilazi kapacitet održivosti korišćenja destinacije.

Kako je navedeno u Strategiji⁵¹, Republika Srbija ima samo komparativne prednosti u turizmu, potencijali nisu dovoljno valorizovani i ne ostvaruju se značajni prihodi, u poređenju sa konkurentskim zemljama. To pokazuje da turizam nije dovoljno razvijen kod nas. Ali, negativni pritisak na životnu sredinu od strane turista ipak postoji. Jedan od značajnih ugrožavajućih faktora po fragilne planinske ekosisteme je zimski planinski turozam. Ti faktori uključuju izgradnju naselja na velikim nadmorskim visinama, skijaških staza, saobraćajnica i drugih pratećih infrastruktura. Naročito su negativni efekti ispoljeni u zonama sa visokim biodiverzitetom i u zaštićenim područjima. Primeri za to su Nacionalni park Kopaonik, lokalitet Tepih livada Nacionalnog parka Tara i dr. Posebno su ugrožene price grabljivice i krupni sisari u planinama, zbog uznemiravanja i uništavanja staništa⁵². Uređivanje pećina za potrebe turizma predstavlja poseban problem. Pećine imaju sopstvenu i konstantnu klimu, mračne su i vlažne, što stvara posebne ekološke uslove za određene grupe organizama. Proširivanjem prirodnih otvora, razaranjem prirodnih pregrada, ugradnjom rasvete i postavljanjem staza se narušava pećinska mikroklima, uništavaju se mikrostaništa, neophodna za opstanak reliktnih i endemičnih troglobionata (organizama koji naseljavaju pećinske

⁵¹ Strategija razvoja turizma Republike Srbije, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 91/2006.

⁵² Stevanović V., Vasić V.: Pregled antropogenih faktora koji ugrožavaju biodiverzitet Jugoslavije, U: Biodiverzitet Jugoslavije sa pregledom vrsta od međunarodnog značaja, *Op. cit.*, str. 27-28.

ekosisteme). Pećine ne smeju da služe samo za turističke svrhe posmatranja geomorfoloških (speleoloških) tvorevina, one moraju biti i ostati poseban tip staništa za svojevrsne organizme kojima pružaju mogućnost opstanka.

Pored ostalih, postoji još jedan značajan negativni faktor po prirodna staništa, koji je nastao razvojem turizma, a to su invazivne alohtone vrste, o kojima je bilo reči. Invazivne vrste se u turističko mesto unose na jedan način, nenamerno, turističkim posetama, a broj introdukovanih vrsta se povećava brojem turista⁵³. Drugi način je namernim unošenjem biljnih ili životinjskih egzotičnih vrsta (od kojih neke mogu „podivljati“ i stvarati velike štete) kako bi se obogatila turistička ponuda.

2.7. Lov

Ova vrsta strasti, hobija ili oblika turističke ponude uvek nailazi na negodovanje ekologa, zaštitara i ljubitelja životinja, ali ne samo zbog samog odstrela, već zbog krivolova i nekontrolisanog lova koji ga često prate. Ovakav vid ponašanja obuhvata tajni i masovni i neselektivni odstrel ne samo lovne, već i trajno zaštićene vrste divljači⁵⁴. Tlme su posebno ugrožene

⁵³ Wonham M., Species Invasions, in: Groom J. M., Meffe K. G. and Carroll C. R. (eds), *Principles of Conservation Biology*, Sinauer Associates Inc. Publishers, 2006.

⁵⁴ Pravilnik o proglašavanju lovostajem zaštićenih vrsta divljači „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 9/2012)

ptice grabljivice⁵⁵, čijim ubijanjem se remeti stabilnost brojnosti glodara u ekosistemima pošto usled nestajanja njihovih predatora, dolazi do prenamnoženja. Zato je važno da se i brojnost predatora (koji često spadaju u lovnu divljač) održava na potrebnom stabilnom nivou, kako ne bi došlo do povećanja brojnosti vrsta na nižim trofičkim stupnjevima u lancu ishrane, što bi se negativno odrazilo na biodiverzitet i prouzrokovalo štetne posledice po ekosistem. Zato je veoma važno da se prilikom formulisanja lovnih osnova (planskih dokumenata)⁵⁶ zna tačan broj određene vrste divljači u lovištu, kako bi se mogle na adekvatan i po stanište održiv način izračunati kvote odstrela. Nažalost, u našoj zemlji je kontrolisanje stanja i brojnosti lovostajem zaštićenih vrsta divljači prepušteno lovcima, odnosno lovačkim udruženjima na lokalnom nivou, što predstavlja izuzetno lošu praksu, naročito ako se sprovodi bez adekvatnog nadzora.

2.8. Ribolov

Ilegalni, nekontrolisani, prekomerni ribolov i često onaj koji se obavlja nedozvoljenim sredstvima, isto je opasan kao i ilegalni lov. Na ovaj način se neselektivno i dugotrajno uništava živi svet voda. Naročito su osetljive male i brze vode, koje su po pravilu

⁵⁵ Stevanović V., Vasić V.: Pregled antropogenih faktora koji ugrožavaju biodiverzitet Jugoslavije, U: Biodiverzitet Jugoslavije sa pregledom vrsta od međunarodnog značaja, *Op. cit.*, str. 28.

⁵⁶ Član 47. Zakona o divljači i lovstvu „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 18/2010)

čiste i u kojima često žive pastrmke, kvalitetne ribe za ishranu ljudi, ali i ravničarski vodeni baseni su takođe ugroženi. Upotreba dinamita i mreža nedozvoljenih dimenzija su veoma rasprostranjene kriminalne radnje u skoro svim našim vodama. Čuvari u zaštićenim područjima veoma često nailaze na postavljene skrivene mreže, neretko i u akvatorijama I stepena zaštite. Na žalost, čest je slučaj i da nesavesni čuvari sami ili u društvu učestvuju u krivolovu.

2.9. Nedozvoljena trgovina zaštićenim životinjskim vrstama

Uprkos zakonskim zabranama međunarodnog i nacionalnog karaktera, ova kriminalna delatnost veoma je zastupljena, a ilegalni putevi prenosa živih ili mrtvih, celih jedinki ili delova životinja koje pripadaju zaštićenim vrstama postoje širom sveta. Kolekcionarstvo ove vrste povlači sa sobom velika materijalna ulaganja i tako čini ovu ilegalnu delatnost naročito „isplativom“. Tako se danas na godišnjem nivou, stotine miliona biljaka i životinja uzimaju iz prirode radi prodaje, da bi služili kao odevni ili ukrasni predmeti, kućni ljubimci, suveniri, lekovi ili hrana. Po procenama Interpola, godišnja vrednost samo ilegalne trgovine zaštićenim vrstama na svetskom nivou iznosi od 7 do 10 milijardi američkih dolara, što je stavlja na drugo mesto po ilegalnom obrtu novca na globalnom nivou, odmah iza trgovine narkoticima. Prve na udaru prometa nedozvoljene trgovine su retke, egzotične vrste, koje su po pravilu ugrožene i zaštićene. Ilegalna trgovina negativno utiče na brojnost populacija biljaka i

životinja za kojima postoji potražnja na crnom tržištu i vrlo lako može dovesti do njihovog potpunog istrebljenja. Opadanjem brojnosti primeraka ugroženih vrsta u prirodi rastu njihove cene na crnom tržištu, te su tako, po pravilu, najskuplje one vrste kojih ima najmanje, odnosno one koju su kategorisane kao kritično ugrožene⁵⁷.

Kako bi se osiguralo sprečavanje ilegalne trgovine i sprovođenje efikasne izvozno-uvozne kontrole prometa životinjskih vrsta, njihovih delova i derivata na međunarodnom nivou, usvojena je Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje faune i flore, tzv. CITES konvencija⁵⁸, koja se u Srbiji sprovodi tek od 2002. godine⁵⁹. Međutim, na ovim prostorima se i pre i nakon ratifikacije CITES-a, vršio ilegalni izvoz ptica (naročito grabljivica), pojedinih sisara koji su proređeni ili nestali u Evropi, a takođe i gmizavaca, vodozemaca i nekih vrsta insekata (poput leptira *Parnassius apollo*, koji je na CITES listi⁶⁰ i endemičnih vrsta trčuljaka), čije populacije su izuzetno

⁵⁷ Ajtić, R., Lazarević, P., Sekulić, G., Sekulić, N., Zatezalo, A., Jovanović, P. (2012). Priručnik za kontrolu prekograničnog prometa i trgovine zaštićenim vrstama, Ministarstvo životne sredine, rudarstva i prostornog planiranja. str.5. http://www.panda.org/sr/o_nasoj_planeti/ugrozene_vrste/ilegalna_trgovina/. 13.07.2014.

⁵⁸ Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, Signed at Washington, D.C., on 3 March 1973 Amended at Bonn, on 22 June 1979, <http://www.cites.org/sites/default/files/eng/disc/E-Text.pdf>. 13.07.2014.

⁵⁹ Zakon o potvrđivanju Konvencije o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore, „Službeni list SRJ“, br.17/2001.

⁶⁰ Appendices I, II and III valid from 12 June 2013, CITES, UNEP, <http://www.cites.org/eng/app/appendices.php>. 13.07.2014.

proređene⁶¹. Pojedini slućajevi zaplene živih životinja ili biljaka ili njihovih delova pronađeni kod naših ili stranih državljana poznati su i široj javnosti⁶². Ovakva nesavesna ponašanja ozbiljno ugrožavaju biodiverzitet naše zemlje, naroćito zato što su usmerena upravo protiv onih životinjskih vrsta koje spadaju u retke i endemićne.

⁶¹ Stevanović V., Vasić V.: Pregled antropogenih faktora koji ugrožavaju biodiverzitet Jugoslavije, U: Biodiverzitet Jugoslavije sa pregledom vrsta od međunarodnog znaćaja, *Op. cit.*, str. 29.

⁶² Opširnije: <http://zelenasrbija.rs/component/search/?searchword=cites&ordering=&searchphrase=all>. 13.07.2014.

3.

POLOŽAJ ŽIVOTINJA U KRIVIČNOM PRAVU – TEORIJSKI OSVRT

Pojava prvih zakona posvećenih zaštiti životinja i sankcionisanju ljudske okrutnosti prema njima, otvorila je niz spornih pitanja pravno-dogmatske, kriminalno-političke i praktične prirode. Stavljanje životinja pod okrilje antropocentrično orijentisane krivičnopravne zaštite iniciralo je teorijske rasprave o njihovom mestu u pravnom sistemu, a posebno u krivičnom pravu.

Glavno pitanje svih filozofsko-pravnih i etičkih rasprava o položaju životinja u društvu i pravu može se svesti na jednu dilemu: da li životinje u kontekstu izmenjenih etičkih shvatanja savremenog društva i dalje treba da imaju status pokretnih stvari ili postoji osnov da im se prizna položaj koji bi ih približio subjektima prava ili određenih pravom zaštićenih interesa? Drugim rečima, nastoji se odgovoriti da li su životinje u pravnom

sistemu i dalje „puke pokretne stvari“ čija je svrha samo da služe za realizaciju čovekovih interesa ili savremena naučna saznanja o njihovim sposobnostima da dožive bol, patnju, strah i stres vode ka tome da im se prizna status osećajnih bića koja imaju sopstvene interese, nezavisne od interesa ljudi? Od odgovora upravo zavisi položaj životinja u krivičnom pravu. Ako bi se ostalo pri stanovištu da su životinje pokretne stvari, one bi mogle biti samo objekti, a ne subjekti prava, odnosno nosioci pravom zaštićenih interesa. To bi značilo da životinja može biti samo objekt radnje krivičnog dela, a ne i zaštitni objekt, te da se čak i krivičnim delima usmerenim protiv životinja zapravo štiti čovek i njegova prava i interesi. Sa druge strane, prihvatanjem da životinje mogu posedovati određenu vrednost *per se*, a ne samo kao sredstva za ostvarivanje čovekovih interesa, životinje, njihov život, telesni i psihički integritet i dobrobit imali bi status objekta krivičnopravne zaštite. Time bi im se priznalo posedovanje sopstvenih interesa, pa čak i prava.

U krivičnom pravu Srbije, ova pitanja su postala aktuelna nakon 1. januara 2006. godine, kada je stupio na snagu važeći Krivični zakonik koji je po prvi put inkriminisao ubijanje i zlostavljanje životinja i to u okviru krivičnih dela protiv životne sredine. Nove rasprave o toj problematici podstaknute su nakon njegovih izmena i dopuna 2009. godine, kada su kazne za ovo krivično delo pooštrene i kada mu je dodat još jedan teži oblik, posvećen borbi životinja. Osnovni oblik krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja čini lice koje kršeći propise ubije, muči ili povredi životinju. Iz zakonske odredbe je već na prvi pogled jasno da se tim krivičnim delom ne štiti životna sredina

jer je dovoljno da je ubijena ili mučena i samo jedna životinja, što ne predstavlja povređivanje životinjskog sveta ili faune kao dela životne sredine. Zato se postavlja pitanje koja se i čija dobra, vrednosti ili interesi ovim krivičnim delom štite? Uvođenje ovog krivičnog dela navodi i na preispitivanje prirode zaštitnih objekata ostalih krivičnih dela koja su, direktno ili indirektno, uperena protiv životinja: nezakonit lov, nezakonit ribolov, nesavesno pružanje veterinarske pomoći, proizvodnja štetnih sredstava za lečenje životinja, zagađenja hrane ili vode za ishranu ili napajanje životinja itd.

Polaznu tačku za pravilno razumevanje položaja životinja u našem krivičnom pravu, iniciranje određenih promena i predviđanje razvojnih tendencija u pogledu njihovog statusa čine teorijska shvatanja o pojmu objekta krivičnog dela uopšte. U formalnom smislu, objekt krivičnog dela određuje se kao dobro, vrednost ili interes protiv koga je upravljeno krivično delo i kome se zbog toga pruža krivičnopravna zaštita. U materijalnom smislu, objekt krivičnog dela predstavlja skup društvenih odnosa i dobara koja se štite odredbama krivičnog zakonodavstva.⁶³

Postoje dve vrste objekata krivičnog dela - zaštitni objekt i objekt radnje. Zaštitni objekt čine dobra kojima se krivičnim pravom pruža zaštita⁶⁴. Pojam zaštitnog objekta obuhvata dobra, vrednosti ili interese kojima se pruža krivičnopravna zaštita od povrede ili ugrožavanja krivičnim delom i može biti opšti i grupni. Opšti zaštitni objekt je dobro, interes, vrednost ili društveni odnos

⁶³ Jovašević, D.: Krivično pravo, Opšti deo, Nomos, Beograd, 2006., str. 81.

⁶⁴ Stojanović, Z.: Krivično pravo, Opšti deo, Službeni glasnik, Beograd, 2000. str. 135.

protiv kojeg je krivično delo upravljeno, odnosno koje se štiti krivičnim pravom. To su dobra kojima se zaštita pruža kroz sva propisana krivična dela⁶⁵, odnosno dobra, interesi, vrednosti ili društveni odnosi koji imaju poseban značaj u društvu i kojima se zbog njihove važnosti mora pružiti zaštita, između ostalog, i od strane krivičnog prava.⁶⁶ Ostvarujući svoju zaštitnu ili garantivnu funkciju, krivično pravo štiti dve osnovne grupe dobara: dobra koja su posebno značajna za vladajuću strukturu u društvu (što varira od države do države i od jednog do drugog istorijskog perioda) i dobra koja su zaštićena u svim krivičnim zakonodavstvima zahvaljujući svom univerzalnom i opštecivilizacijskom karakteru. Ipak, čak ni ove vrednosti ne uživaju u svim državama podjednak stepen zaštite. Tako se, na primer, u jednoj državi neko dobro ili vrednost štiti normama krivičnog, a u drugoj normama prekršajnog ili druge grane prava.⁶⁷

U pozitivnom krivičnom pravu Srbije opšti zaštitni objekt čine čovek i druge osnovne društvene vrednosti. To znači da zaštita čoveka i drugih osnovnih društvenih vrednosti predstavlja osnov i granice za određivanje krivičnih dela, propisivanje krivičnih sankcija i njihovu primenu u meri nužnoj za suzbijanje tih dela. Kriminalno – politička funkcija opšteg zaštitnog objekta je da na racionalan, prihvatljiv i opravdan način odredi granice kriminalne zone, odnosno da postavi kriterijume koje zakonodavac treba da sledi prilikom

⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ Čejović, B.: *Krivično pravo, Opšti deo, Dosije*, Beograd, 2007. str. 80.

⁶⁷ Jovašević, D.: *Krivično pravo, Opšti deo, Op.cit*, str. 82.

odlučivanja da li će krivičnopravno inkriminisati određeno ljudsko ponašanje. Određivanjem opšteg zaštitnog objekta ograničava se zaštitna funkcija krivičnog prava i isključuje ili umanjuje arbitrarnost zakonodavca.⁶⁸

Ograničavanje opšteg zaštitnog objekta na čoveka i druge osnovne društvene vrednosti potvrđuje njegov antropocentrični karakter. Međutim, pažljivija analiza zakonske odredbe kojom je on definisan, izvršena nakon upoznavanja sa promenama koje su se proteklih decenija desile na polju savremene etike koja polako napušta antropocentričnu orijentaciju priklanjajući se biocentrizmu, navodi nas da se zapitamo da li izvor antropocentrizma leži u samoj zakonskoj formulaciji ili u načinu na koji je ovdašnji autori tumače.

Nesporno je da objekt zaštite krivičnog prava jeste i treba da bude čovek, odnosno njegova osnovna ljudska prava i interesi. Ali, pored čoveka, zakon opštim zaštitnim objektom proglašava i druge osnovne društvene vrednosti. Pojam „opšte društvene vrednosti“ prilično je uopšten i može biti protumačen na različite načine. Upravo će od toga na koji način se ovaj pojam tumači, odnosno koliko se restriktivno ili ekstenzivno shvata, zavisiti i stepen antropocentričnosti opšteg zaštitnog objekta u krivičnom pravu.

Većina autora smatra da opšti zaštitni objekt čine osnovna dobra ili prava čoveka, kao i društvena dobra koja su u funkciji njihovog postojanja i ostvarivanja. Pri tome se naglašava

⁶⁸ Lazarević, LJ.: Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije, Savremena administracija, Beograd, 2006. str. 9.

da krug opštih društvenih dobara koja služe ostvarivanju osnovnih prava čoveka ne sme biti postavljen suviše široko, jer bi se težište krivičnopravne zaštite prebacilo na ta druga društvena dobra, umesto na osnovna prava čoveka.⁶⁹ Takvo shvatanje je odraz radikalnog antropocentrizma i ne dopušta da životinje u krivičnom pravu budu tretirane na bilo koji drugi način osim kao objekti radnje pojedinih krivičnih dela, kao što je slučaj i sa ostalim pokretnim stvarima.

Ali, postoje i autori koji, iako ne odstupaju od antropocentrične orijentacije, priznaju da zakonodavac treba da oceni koje društvene vrednosti treba da se smatraju osnovnim i da uživaju krivičnopravnu zaštitu. Oni zato postavljaju pitanje u kojoj meri je zakonska odredba o granicama krivičnopravne zaštite zaista formalno obavezujuća.⁷⁰ Fleksibilnost zakonskih okvira kojima je određen pojam opšteg zaštitnog objekta potvrđuje i tendencija širenja krivičnopravne zaštite na normativnom planu ne samo kod nas, već i u krivičnim zakonodavstvima širom sveta.⁷¹

Dinamične promene u savremenom društvu i etici dovode do promene prioriteta prilikom određivanja društvenih vrednosti koje se mogu smatrati osnovnim i koje kao takve treba da uživaju krivičnopravnu zaštitu. Upravo te promene predstavljaju faktor koji je doprineo da se pojam osnovnih društvenih vrednosti tumači u ekstenzivnijem smislu. Savremena naučna dostignuća

⁶⁹ Stojanović, Z.: Krivično pravo, Opšti deo, *Op.cit.*, str. 136 – 137.

⁷⁰ Lazarević, L.J.: Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije, *Op.cit.*, str. 9.

⁷¹ Stojanović, Z.: Komentar krivičnog zakonika, Službeni glasnik, Beograd, 2006., str 31.

indukovala su drastičan etički zaokret od radikalnog antropocentrizma ka sve prisutnijem biocentrizmu. Zahvaljujući tome, danas se sasvim opravdano može razmotriti mogućnost tumačenja pojma osnovnih društvenih vrednosti tako da njime budu obuhvaćene i životinje. Presudan korak u tom pravcu učinjen je 1987., usvajanjem Evropske konvencije o zaštiti kućnih ljubimaca, koju je Srbija ratifikovala 2010.⁷²

U preambuli Konvencije istaknuto je da čovek ima moralnu obavezu poštovanja svih živih bića i poseban odnos prema kućnim ljubimcima kojima je, zbog njihovog doprinosa kvalitetu čovekovog života, nedvosmisleno priznato posedovanje vrednosti za društvo. Tako je indirektno potvrđeno da zaštita i dobrobit kućnih ljubimaca u svim zemljama članicama Saveta Evrope predstavlja društvenu vrednost, ako ne zbog životinja kao takvih, onda zbog pozitivnog uticaja koji one ostvaruju na čoveka. Time je omogućeno da kućni ljubimci, odnosno životinje koje čovek drži ili namerava da drži naročito u svom domaćinstvu radi vlastitog uživanja i druženja (član 1.) u krivičnom pravu ne budu tretirane samo kao objekti radnje pojedinih krivičnih dela, već i da njihova dobrobit, kao društvena vrednost, stekne status objekta krivičnopravne zaštite. Iako se odnosi samo na pojedine životinjske vrste. Iako se ne zalaže za zaštitu životinja radi njih samih, već radi vrednosti koju one imaju za društvo odnosno čoveka, ovaj međunarodni dokument potvrđuje da se tumačenje pojma „osnovnih društvenih vrednosti“ menja i da dopušta njegovo proširivanje i na životinje.

⁷² „Službeni glasnik Republike Srbije – Međunarodni ugovori“, br. 1/2010.

Kao što je istaknuto, u pozitivnom pravu Srbije životinja nema status zaštitnog objekta, već samo može biti objekt radnje krivičnih dela, u smislu materijalnog tj. fizičkog predmeta na kome se ostvaruje radnja krivičnog dela⁷³. Životinje su u tom pogledu izjednačene sa pokretnim stvarima, što je u našoj pravnoj teoriji izraženo njihovim definisanjem kao „stvorova različitih od ljudi u pogledu kojih se mogu ostvarivati pravni interesi pojedinaca ili društva“⁷⁴. U imovinskopравnom smislu, životinje su određene kao stvari (objekti) u pogledu kojih se zasnivaju i ostvaruju imovinska subjektivna prava.

Ali, tom prilikom je ipak podvučeno da se životinje, s obzirom na svoju prirodu i podobnost da budu korišćene od strane ljudi, u pravu ipak razlikuju od ostalih stvari. Zbog toga je naglašeno da se odnosi u vezi sa korišćenjem životinja u pravu regulišu na poseban način uz naročito pravljenje razlike između domaćih, pripitomljenih i divljih životinja. Navedeni argumenti nalažu razmatranje mogućnosti promene statusa životinja u krivičnom pravu koji je drugačiji od običnih pokretnih stvari koje mogu biti samo objekt radnje krivičnog dela. Takva promena ne podrazumeva korenite promene u kompletnom sistemu krivičnog prava niti potpuno odustajanje od njegove antropocentrične orijentacije, već samo upućuje na savremenije i fleksibilnije tumačenje svrhe i granica krivičnopravne zaštite.

⁷³ Stojanović, Z.: Krivično pravo, Opšti deo, *Op.cit.*, str. 139.

⁷⁴ Baruh, I. (ur.): Pravni leksikon, Savremena administracija, Beograd, 1964. str. 1105.

4.

OSNOVNA KRIVIČNA DELA OD ZNAČAJA ZA ZAŠTITU ŽIVOTINJA

4.1. Uvod

U pozitivnom krivičnom pravu Srbije, krivična dela kojima se na posredan ili neposredan način doprinosi zaštiti životinja, njihovog telesnog i psihičkog integriteta i dobrobiti od različitih nedozvoljenih ponašanja ljudi, sistematizovana su u okviru dvadeset i četvrtog poglavlja Krivičnog zakonika, koje je posvećeno krivičnim delima protiv životne sredine. Inače, do unošenja u krivična zakonodavstva onih inkriminacija koje kao svoj osnovni, primarni, cilj imaju zaštitu životne sredine dolazi tek poslednjih decenija. U našem pravnom sistemu to je prvi put učinjeno tek 1977. godine, unošenjem krivičnog dela zagađivanja životne sredine u članu 133. nakon stupanja na snagu Krivičnog zakona Srbije.

U krivičnom pravu naše zemlje, krivična dela protiv životne sredine su po prvi put sistematizovana u okviru

zasebnog poglavlja nakon 1. januara 2006. godine, kada je stupio na snagu važeći Krivični zakonik. Neka krivična dela dospela su tu iz sporednog zakonodavstva, neka su u njega prebačena iz grupe krivičnih dela protiv privrede (nezakonit lov, nezakonit ribolov i šumska krađa), dok neka predstavljaju nove inkriminacije, (ubijanje i zlostavljanje životinja).

Zaštitni objekt krivičnih dela protiv životne sredine razlikuje se od zaštitnih objekata većine drugih krivičnih dela. Ovim krivičnim delima ne štite se „klasična“ pravna dobra kao što su život i zdravlje ljudi nego posebno, samostalno dobro – životna sredina, odnosno pravo čoveka na očuvanu životnu sredinu. Pod zaštitom čovekove sredine podrazumeva se očuvanje prirode i njenih elemenata: vode, vazduha, zemljišta, flore i faune od trovanja, zagađivanja ili uništavanja.⁷⁵ Međutim, pojedini autori smatraju da zaštita životne sredine ne treba da bude sama sebi cilj, što znači da životnu sredinu ne treba štiti radi nje same, već radi funkcija koje ona obavlja za ljude i značaja koji ona ima za omogućavanje uslova života dostojnih čoveka. U skladu sa tim, oni objekt zaštite krivičnih dela protiv životne sredine određuju kao osnovno pravo čoveka na zdravu i relativno očuvanu prirodnu sredinu⁷⁶, koje kao jedno od osnovnih ljudskih prava spada u takozvana „prava solidarnosti“ ili prava „treće generacije“⁷⁷.

⁷⁵ Jovašević, D.: Sistem ekoloških delikata – ekološko kazneno pravo, Pravni fakultet u Nišu-Centar za publikacije, Niš, 2009.str. 265.

⁷⁶ Stojanović, Z.: Komentar krivičnog zakonika, *Op.cit.*,str. 600.

⁷⁷ Paunović, M., Krivokapić, B., Krstić, I.: Osnovi međunarodnih ljudskih prava, Megatrend univerzitet, Beograd, 2007. str. 292.

Pojam životne sredine određen je Zakonom o zaštiti životne sredine⁷⁸ kao skup prirodnih i stvorenih vrednosti čiji kompleksni međusobni odnosi čine okruženje odnosno prostor i uslove za život ljudi (član 3.). Inače, krivična dela protiv životne sredine uglavnom su blanketnog karaktera pa njihovo tumačenje zahteva poznavanje ekoloških propisa, a posebno: 1) Zakona o zaštiti životne sredine⁷⁹, 2) Zakona o zaštiti prirode⁸⁰, 3) Zakona o divljači i lovstvu⁸¹, 4) Zakona o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda⁸², 5) Zakona o veterinarstvu⁸³, 6) Zakona o stočarstvu⁸⁴ i 7) Zakona o dobrobiti životinja⁸⁵, kao i podzakonskih akata iz oblasti ekološkog prava.

U okviru analize krivičnopravne zaštite životinja u pozitivnom pravu Republike Srbije biće analizirana sledeća krivična dela protiv životne sredine: 1) ubijanje i zlostavljanje životinja (član 269.), 2) prenošenje zaraznih bolesti kod biljaka i životinja (član 270.), 3) nesavesno pružanje veterinarske pomoći (član 271.), 4) proizvodnja štetnih sredstava za lečenje životinja (član 272.), 5) zagađivanje hrane i vode za ishranu odnosno napajanje životinja (član 273.), 6) nezakonit lov (član 276.), 7) nezakonit ribolov (član 277.) i 8) uništenje, oštećenje, iznošenje

⁷⁸ Član 3. Zakon o zaštiti životne sredine, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 135/2004, 36/2009, 36/2009, 72/2009 i 43/2011.

⁷⁹ „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 135/2004, 36/2009, 36/2009, 72/2009 i 43/2011.

⁸⁰ „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 36/2009 i 88/2010.

⁸¹ „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 18/2010.

⁸² „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 36/2009.

⁸³ „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 91/2005 i 30/2010.

⁸⁴ „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 41/2009.

⁸⁵ „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 41/2009.

u inostranstvo i unošenje u Srbiju zaštićenog prirodnog dobra (član 265.). Pored ovih krivičnih dela, za krivičnopravnu zaštitu životinja određeni, posredan značaj imaju i sledeće inkriminacije, tačnije, njihovi teži oblici: 1) zagađenje životne sredine (član 260.), 2) protivpravna izgradnja i stavljanje u pogon objekata i postrojenja koja zagađuju životnu sredinu (član 262.), 3) oštećenje objekata i uređaja za zaštitu životne sredine (član 263.) i 4) unošenje opasnih materija u Srbiju i nedozvoljeno prerađivanje, odlaganje i skladištenje opasnih materija (član 266.).

4.2. Ubijanje i zlostavljanje životinja

Osnovni oblik krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja

Osnovni oblik ovog krivičnog dela čini lice koje kršeći propise ubije, muči ili povredi životinju. Za ovaj oblik bila je, najpre predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do šest meseci, da bi nakon izmena i dopuna Krivičnog zakonika iz 2009. godine, ona bila zamenjena novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine

Zaštitni objekt ove inkriminacije sporan je i u zemljama koje imaju dugu tradiciju zaštite i dobrobiti životinja. Iako je krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja svrstano u grupu krivičnih dela protiv životne sredine, životna sredina se njime štiti samo delimično. Životna sredina predstavlja skup prirodnih i stvorenih vrednosti čiji kompleksni međusobni odnosi čine

okruženje, odnosno prostor i uslove za život ljudi. Dakle, ona se ne povređuje, niti ugrožava ubijanjem ili zlostavljanjem jedne životinje ili manjeg broja životinja. O zaštiti životne sredine putem krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja može biti reči kada je u pitanju njegov kvalifikovani oblik, odnosno kada je došlo do ubijanja, mučenja (zlostavljanja) ili povređivanja većeg broja životinja ili životinje koja pripada posebno zaštićenim životinjskim vrstama. Međutim, u slučaju ubijanja, mučenja ili povređivanja samo jedne životinje, pitanje zaštitnog objekta ovog dela ostaje otvoreno.

Iako je u savremenim društvima prihvaćen stav da je okrutnost prema životinjama nedopustiva, kako sa moralnog tako i sa pravnog stanovišta, postavlja se pitanje da li životinja ili prava životinja uopšte mogu predstavljati zaštitni objekt u krivičnom pravu. Prema Krivičnom zakoniku (član 3.) objektom zaštite se smatraju čovek i druge osnovne društvene vrednosti i njihova zaštita predstavlja osnov i granice za određivanje krivičnih dela, propisivanje krivičnih sankcija i njihovu primenu. Iz ovako definisanog objekta zaštite većina autora u našoj zemlji izvodi zaključak da životinja može biti samo objekt radnje krivičnog dela, ali ne i njegov zaštitni objekt, te da se ovim krivičnim delom suštinski i ne štiti životinja, već čovek, odnosno osećanja koja čovek gaji prema životinjama i odgovornost koju prema njima treba da ima. Tu se pre svega misli na osećaj sažaljenja koji ubijanje i mučenje životinja izaziva kod većine ljudi⁸⁶.

⁸⁶ Stojanović, Z.: Komentar krivičnog zakonika, *Op.cit.*, str. 613 – 614.

Zakonskom odredbom nije precizirano na koje vrste životinja se ovo krivično delo odnosi. Kako zakonodavac ne postavlja eksplicitna ograničenja, moglo bi se zaključiti da je njome inkriminirano ubijanje, mučenje ili povređivanje bilo koje životinje⁸⁷. Takav pristup odgovara principima biocentrične etike i načelu jednakosti vrsta s obzirom na sposobnost patnje⁸⁸. Jednaka pravna zaštita svih životinjskih vrsta od okrutnosti i ubijanja, kao i moralna obaveza poštovanja njihovog života i dobrobiti promovisana je i u dva dokumenta usvojena na međunarodnom nivou, koji, uprkos nedostatku formalnopravnog značaja, imaju sve veću moralnu težinu. To su: 1) Univerzalna deklaracija o pravima životinja iz 1978. godine, usvojena od strane Međunarodnog saveza za prava životinja uz podršku *UNESCO*-a i 2) Univerzalna deklaracija o dobrobiti životinja, iz 2000. godine koja je usvojena od strane Svetskog društva za zaštitu životinja. Prema njima, zaštitu bi trebalo pružiti svakom sisaru, ptici, gmizavcu, vodozemcu, ribi ili beskičmenjaku sposobnom da oseti bol, patnju ili stres.⁸⁹

Uprkos prihvatanju jednakosti svih živih bića, većina savremenih zakonodavstava naginje specističkom pristupu⁹⁰, i štiti samo kičmenjake: domaće životinje⁹¹, kućne ljubimce⁹²,

⁸⁷ U tom smislu: član 5. Zakona o dobrobiti životinja.

⁸⁸ Paunović, M.: Životinjska prava-prilog proširenoj teoriji ljudskih prava, *Strani pravni život*, br. 3/2005., str. 15.

⁸⁹ Član 1. Univerzalne deklaracije o dobrobiti životinja.

⁹⁰ Paunović, M.: Upporednopravni pregled zaštite prava i dobrobiti životinja, *Strani pravni život*, br. 1/2004., str. 28.

⁹¹ *Tierschutzgesetz, Bundesgesetzblatt 7833-3, IS. 1277 iz 1972..*

pripitomljene i zatočene divlje životinje⁹³. Zato bi bilo razumno ograničiti krivičnopravnu reakciju samo na ubijanje i mučenje životinja za koje je naučno utvrđeno da mogu da osećaju ozlede ili mučenja⁹⁴, odnosno bol, patnju, strah i stres. Imajući u vidu da je ovo krivično delo u naše pravo uvedeno relativno skoro, kao i društvenu realnost da svest o zaštiti i dobrobiti životinja usled različitih kulturoloških, socijalnih i ekonomskih okolnosti u našoj zemlji još uvek zaostaje za svetskim standardima i shvatanjima, može se očekivati da će u praksi biti krivičnopravno sankcionisano ubijanje i zlostavljanje onih životinja kojim se kod većine ljudi izaziva sažaljenje, što je za sada prihvaćeno i u našoj pravnoj teoriji⁹⁵.

Radnja izvršenja ovog krivičnog dela određena je alternativno i može se sastojati u: 1) ubijanju, 2) povređivanju, 3) mučenju i 4) zlostavljanju životinje na drugi način. Ubijanje je lišenje životinje života na način koji je u suprotnosti sa Zakonom o dobrobiti životinja, Zakonom o veterinarstvu, Zakonom o lovstvu i Zakonom o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda, kao i sa podzakonskim propisima od značaja za zaštitu zdravlja i dobrobiti životinja. Povređivanje je narušavanje telesnog integriteta životinje u smislu nanošenja telesnih povreda razaranjem tkiva ili organa u vidu izazivanja rana, lomljenja šapa

⁹² European Convention for the Protection of Pet Animals, Strasbourg, 13.11.1987., Council of Europe, *European Treaty Series - No. 125*, <http://conventions.coe.int/treaty/en/Reports/Html/172.htm>, 08.09.2013.

⁹³ Videti, na primer: Texas penal code § 42.092. Cruelty to Non-livestock Animals.

⁹⁴ Lazarević, L.J.: Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije, *Op.cit.*, str. 695.

⁹⁵ Stojanović, Z.: Komentar krivičnog zakonika, *Op.cit.*, str. 614.

i sličnih radnji. Ovde je povređivanje uzeto u širem značenju, te ga ne treba izjednačavati, odnosno svoditi isključivo na telesne povrede koja se nanose ljudima⁹⁶. Mučenje je nanošenje fizičkih ili psihičkih patnji. Formulacijom „zlostavljanje životinje na drugi način“ omogućeno je da bude sankcionisano i uključivanje životinje u borbu, koje se, prema relevantnim standardima iz oblasti zaštite i dobrobiti životinja smatra zlostavljanjem, i to nezavisno od samog ishoda borbe u smislu telesnih povreda ili smrti. Za postojanje dela zahteva se da je patnja koja se nanosi životinji velikih razmera i intenziteta, kao i da je do njenog nanošenja došlo bez racionalnog razloga i opravdanog cilja. Osim aktivnim delatnostima, radnja se može izvršiti i nečinjenjem, odnosno, propuštanjem kao što je, sistematsko uskraćivanje životinji hrane i vode.⁹⁷

Radnja mora biti preduzeta protivpravno, što znači da ovo krivično delo postoji samo kada je neka od navedenih delatnosti izvršena protivno propisima kojima je regulisano koje se životinje, na koji način i pod kojim uslovima mogu lištiti života⁹⁸. Ukoliko se ubijanje životinja vrši na način koji nije predviđen navedenim propisima, delo postoji čak i kada je reč o životinjskoj vrsti, čije je ubijanje, inače, prema važećim propisima, dozvoljeno.⁹⁹ Nasuprot tome, nekim ljudskim radnjama koje nesumnjivo predstavljaju ubijanje i zlostavljanje, odnosno mučenje životinja, kao što je na primer njihovo klanje

⁹⁶ Lazarević, LJ.: Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije, *Ibid.*, str. 695.

⁹⁷ Stojanović, Z.: Komentar krivičnog zakonika, *Ibid.*, str. 614.

⁹⁸ Kao primer, mogu se navesti sledeći zakoni: Zakon o dobrobiti životinja, Zakon o divljači i lovstvu i Zakon o veterinarstvu.

⁹⁹ Stojanović, Z.: Komentar krivičnog zakonika, *Ibid.*, str. 614.

ili ubijanje iz vatrenog oružja u lovu ili vršenje određenih eksperimenata na njima, neće biti ostvarena obeležja bića ovog krivičnog dela ukoliko su te radnje preduzete u skladu sa odgovarajućim propisima zakonskog i podzakonskog karaktera. Na primer, iako klanje životinje podrazumeva nanošenje bola, patnje, straha i stresa i, lišenje života, ono se ne smatra krivičnim delom ubijanja i zlostavljanja životinja, niti prekršajem u smislu Zakona o dobrobiti životinja, ukoliko je sprovedeno na način, pod uslovima i u postupku koji je u skladu za važećim zakonskim odredbama kojima je ta materija regulisana.

Kao učinilac krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja može se javiti njen vlasnik ili drugo lice. Zbog toga se u slučaju ubijanja ili povređivanja tuđe životinje, u praksi, može pojaviti problem razgraničenja između ovog krivičnog dela i krivičnog dela uništenja i oštećenja tuđe stvari (član 212. KZ) koje spada u krivična dela protiv imovine. Neki autori smatraju da bi prema odnosu specijaliteta, prednost u takvoj situaciji trebalo dati krivičnom delu ubijanja i zlostavljanja životinja. Premda životinje nisu subjekti prava, savremena etika, zasnovana na proširenoj teoriji ljudskih prava, nalaže da se životinjama kao „subićima“ u koegzistenciji i kohabitaciji sa ljudima, prizna svojstvo „subjekata života“¹⁰⁰. Dakle, osim što imaju različiti objekt zaštite, i svrha navedene dve inkriminacije je potpuno različita, te bi, prednost i po tom osnovu trebalo dati delu ubijanja i zlostavljanja životinje.

¹⁰⁰ Paunović, M.: Životinjska prava-prilog proširenoj teoriji ljudskih prava, Strani pravni život, br. 3/2005., str. 17 – 18.

Kao što je istaknuto, radnja izvršenja krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja može obuhvatati niz činjenja i nečinjenja kojima se životinji nanose bol, patnja, strah i stres. Pojam zlostavljanja životinja je veoma širok i nedovoljno precizno definisan, te se njegova operacionalizacija prevashodno prepušta sudskoj praksi. Upravo zbog toga, izuzetno je važno odrediti precizne teorijske okvire i smernice koji će nadležnim organima služiti kao kriterijumi za ocenu da li se neko ljudsko ponašanje prema životinji može podvesti pod pojam zlostavljanja životinja ili ne.

Propisi kojima se inkriminiše surovost prema životinjama danas se sve češće usvajaju i oni, naravno, nalažu dužnost da se životinje ne maltretiraju i ne zloupotrebljavaju¹⁰¹. Ono što im je zajedničko jeste njihova usmerenost na ono što pojedinci ne smeju da čine – ti zakoni zabranjuju određena ponašanja, ali, način na koji to čine razlikuje se od države do države. Zemlje *common law* sistema poput Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije u ovoj oblasti prednost daju enumeraciji nezakonitih činjenja ili nečinjenja, dok se u zemljama evropsko-kontinentalnog sistema češće koriste apstraktnije formulacije, pri čemu se njihovo „popunjavanje“ u svakom konkretnom slučaju prepušta nadležnim pravosudnim organima.¹⁰² Dakle, pojam zlostavljanja životinja je krajnje relativno određen i u pravnoj teoriji i u zakonskim tekstovima. Njegov obim i sadržina uslovljeni

¹⁰¹ Fajnberg, DŽ.: Prava životinja i nerođenih pokolenja, (prevod: Babić, J.), Gledišta, vol. 28., br. 7-8/1987., str. 27.

¹⁰² Striwing, H.: „Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden“, Animal Law Review at Lewis and Clark Law School, Vol. 8:93, Portland, Oregon, 2002. str. 97 – 98.

su teorijskim pristupom problemu zaštite i dobrobiti životinja u društvu, ali i društveno-istorijskim, kulturološkim i ekonomskim okolnostima.

Zlostavljanje životinja predstavlja „društveno neprihvatljivo ponašanje kojim se namerno prouzrokuje nepotreban bol, patnja, neprijatnost i (ili) smrt životinje.“¹⁰³ Ova definicija smatra se uskom¹⁰⁴ budući da iz pojma zlostavljanja isključuje društveno prihvatljive radnje kojima se može prouzrokovati patnja životinje poput zakonitog lova, određenih poljoprivrednih i veterinarskih postupaka,¹⁰⁵ ali i vršenja eksperimenata nad životinjama¹⁰⁶ u skladu sa zakonom, pa i korišćenja životinja za ishranu ljudi. Kako status životinje varira od jedne kulture do druge, navedena definicija uzima u obzir socijalni kontekst prilikom određivanja šta se smatra zlostavljanjem.¹⁰⁷

¹⁰³ Videti: Ascione, F. R.: Children who are cruel to animals: A review of research and implications for developmental psychopathology, *Anthrozoos* 6, 1993. str. 228. i Ascione, F., Shapiro, K.: People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications, *Journal of Social Issues*, vol. 65., br. 3/2009. str. 570.

¹⁰⁴ Ascione, F., Shapiro, K.: People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications, *Journal of Social Issues*, vol. 65., br. 3/2009. str. 571.

¹⁰⁵ Ascione, F. R.: Animal Abuse and Youth Violence, *Juvenile Justice Bulletin*, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 2001. str. 2.

¹⁰⁶ Paunović, M.: Prava životinja – savremeni međunarodni standardi, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i „Đuro Salaj“ AD, Beograd, 2004 str. 38 – 41.

¹⁰⁷ Beirne, P.: From Animal Abuse to Interhuman Violence? A Critical Review of the Progression Thesis, *Society and Animals – Journal of Humane – Animal Studies*, vol. 12., br. 1., Leiden, 2004. str. 54.

Prema Zakonu o dobrobiti životinja Republike Srbije, zlostavljanje životinja određeno je prilično široko i uključuje ljudske radnje (činjenja i nečinjenja), odnosno postupanje ili nepostupanje prema životinjama kojim se namerno ili iz nehata izaziva bol, patnja, strah, stres, povreda i narušava genetska celovitost životinje i izaziva smrt. Ono obuhvata fizičko i psihičko zlostavljanje. Pojedini autori prave razliku između zlostavljanja životinja (*animal abuse*) i okrutnosti prema životinjama (*animal cruelty*), određujući okrutnost kao „svaki slučaj namernog fizičkog povređivanja životinje“¹⁰⁸. To je uži pojam u odnosu na pojam zlostavljanja i obuhvata drastičnija i uočljivija ponašanja, nego što su ostali slučajevi zlostavljanja životinja, od kojih se polovina svodi na zanemarivanje¹⁰⁹.

Fizičko zlostavljanje životinje obuhvata radnje kojima se narušava njena fizička celovitost oštećenjem tkiva i organa: batinanje, šutiranje, bičevanje, seksualno zlostavljanje, prisiljavanje na rad ili obuku koji prevazilaze izdržljivost životinje, neodgovarajući način hvatanja i obuzdavanja, sprovođenje intervencija na životinjama suprotno zakonskim odredbama i svesno reprodukovanje jedinki koje pate od naslednih bolesti, ako se ono ne vrši u ogleadne svrhe i u skladu sa zakonom (član 18.). Izuzetno zastupljen oblik fizičkog zlostavljanja životinja sastoji se u njihovom zanemarivanju,

¹⁰⁸ Arluke, A., Levin, J., Luke, C., Ascione, F.: The Relationship of Animal Abuse to Violence and Other Forms of Antisocial Behavior, *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 14, br. 9/1999., str. 963 – 975.

¹⁰⁹ Beirne, P.: From Animal Abuse to Interhuman Violence? A Critical Review of the Progression Thesis, *Society and Animals – Journal of Humane – nimal Studies*, vol. 12., br. 1., Leiden, 2004. str. 49.

odnosno propuštanju vlasnika ili držaoca životinje da životinji obezbedi hranu, vodu, smeštaj, veterinarsku negu i slično, usled čega može doći do pogoršanja zdravstvenog stanja i smrti životinje.

Sakupljanje životinja (hordašenje) je svojevrstni oblik zlostavljanja koji se ostvaruje kombinacijom aktivnih i pasivnih radnji koje za posledicu imaju zanemarivanje, zlostavljanje i smrt većeg broja životinja.¹¹⁰ Sakupljači životinja poseduju veliki broj životinja (uglavnom pasa i mačaka), drže ih u ekstremno prenaseljenom prostoru i propuštaju da im obezbede adekvatnu ishranu i veterinarsku negu, a ne prepoznaju ili grubo zanemaruju uslove u kojima te životinje žive i opasan uticaj koji takvo okruženje ima na zdravlje i dobrobit i životinja i njih samih.¹¹¹ Po pravilu, sakupljači u svoj životni prostor redovno donose nove životinje, te se uslovi njihovog života konstantno pogoršavaju zbog širenja bolesti i infekcija, nedostatka hrane i vode i nagomilavanja izmeta. Uobičajeno je da sakupljači drže žive i mrtve životinje u istoj prostoriji, a izgladnele životinje su radi opstanka neretko prinuđene da jedu leševe. Sakupljanje životinja je skriven i podmukao psiho-socijalni problem¹¹², propraćen zapostavljanjem sopstvenog zdravlja i higijene i

¹¹⁰ Ascione, F., Shapiro, K.: People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications, *Journal of Social Issues*, vol. 65., br. 3/2009. str. 574.

¹¹¹ Fleury, A.: An Overview of Animal Hoarding, *Praxis – Where Reflection and Practice Meet*, vol. 7., School of Social Work, Loyola University, Chicago Illinois, 2007. str. 58.

¹¹² Više o problematici hordašenja videti u: Batrićević, A.: Hordašenje kao socijalnopatološka pojava – fenomenologija, etiologija i državna reakcija, *Socijalna misao*, vol. 18., br. 4/2011., str. 141 – 163.

zanemarivanjem dužnosti prema drugim članovima porodice, posebno deci, starijim, bolesnim ili nemoćnim osobama.¹¹³

Seksualno zlostavljanje životinja obuhvata različita ponašanja, počevši od dodirivanja ili taktilnog stimulisanja genitalija životinja na drugi način do seksualnog odnosa sa životinjom i nasilnog seksualnog iskorišćavanja životinje. Kod pojedinih vrsta životinja, kao krajnji ishod seksualnog zlostavljanja mogu nastupiti ozbiljne telesne povrede ili smrt zbog oštećenja unutrašnjih organa usled penetracije.¹¹⁴

Psihičko zlostavljanje životinje obuhvata ponašanje kojim se narušava njena psihička celovitost i koje može izazvati ili izaziva poremećaje u ponašanju i to: onemogućavanje životinji da zadovolji svoje osnovne potrebe u ponašanju, da iskoristi odmor i zaklon, razjarivanje životinje primenom fizičke sile, drugim životinjama ili nadražajima koji joj nisu svojstveni, nanošenje straha, patnje, prouzrokovanje osećaja dosade i nesigurnosti i sprečavanje životinje da uspostavi socijalnu vezu sa životinjama iste vrste (član 18.). Dakle, i psihičko ili emocionalno zlostavljanje životinja smatra se društveno neprihvatljivim s tim što ova pojava tek treba da bude sistematski proučena.¹¹⁵ Kao primer psihičkog

¹¹³ Fleury, A.: An Overview of Animal Hoarding, Praxs – Where Reflection and Practice Meet, vol. 7., School of Social Work, Loyola University, Chicago Illinois, 2007. str. 58. i 59.

¹¹⁴ Ascione, F. R.: Animal Abuse and Youth Violence, Juvenile Justice Bulletin, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 2001. str. 20.

¹¹⁵ Ascione, F., Shapiro, K.: People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications, Journal of Social Issues, vol. 65., br. 3/2009. str. 570.

zlostavljanja životinje može se navesti jedna odluka iz prakse švedskih pravosudnih organa. U nameri da se iz ličnih razloga osveti vlasnici konja, optuženi je jurio konja vozilom sa veoma bučnim motorom, držeći sve vreme malo rastojanje između konja i vozila. To je kod konja izazvalo paniku, usled čega je on maksimalnom brzinom galopirao bežeći od vozila. Prema nalazima veterinara, konj je pretrpeo strah i stres usled nezakonitog i neopravdanog gonjenja. Optuženi je proglašen krivim za krivično delo okrutnosti prema životinjama, iako konju u konkretnom slučaju nisu bile nanete telesne povrede,¹¹⁶ već strah i psihički bol.

I trovanje životinja je oblik njihovog zlostavljanja, te i preduzimanjem ove radnje mogu biti ostvarena obeležja bića krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja. Trovanje životinja jedan je od najčešćih vidova ubijanja i zlostavljanja pasa i mačaka, kako nevladničkih tako i kućnih ljubimaca.¹¹⁷ Kao sredstva za trovanje koriste se različite supstance: antifriz¹¹⁸, otrovi za kontrolu populacije glodara i drugih štetočina¹¹⁹,

¹¹⁶ Lidkopings tingsratts dom 198/DB 448, u Striwing, H.: „Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden“, Animal Law Review at Lewis and Clark Law School, Vol. 8:93, Portland, Oregon, 2002. str. 97

¹¹⁷ Više o tome videti na sledećoj internet prezentaciji: http://www.pet-abuse.com/pages/animal_cruelty/poisoning.php, pristup: 26.01.2012..

¹¹⁸ Videti: Case ID: 17880, Dog poisoned with antifreeze, Roseburg, Douglas County OR (US) Friday, May 6, 2011, preuzeto sa: [Animal Abuse: Dog poisoned with antifreeze - Roseburg, OR | Pet-Abuse.Com Animal Cruelty Database](http://www.pet-abuse.com/cases/17880/OR/US/#ixzz1kYbLbYBj) <http://www.pet-abuse.com/cases/17880/OR/US/#ixzz1kYbLbYBj>, pristup: 26.01.2012..

¹¹⁹ Videti: Case ID: 19128, Feral cat colony poisoned, Sevilla, AN (ES) Wednesday, Jan 4, 2012, preuzeto sa: [Animal Abuse: Feral cat colony poisoned](#)

pesticidi¹²⁰, neadekvatni lekovi¹²¹ ili druge supstance podobne da izazovu bol, fizičke patnje, narušavanje zdravlja ili smrt.

Trovanjem životinja na neki od opisanih načina ne ostvaruju samo obeležja bića krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja, već se pod određenim uslovima takvim postupanjem mogu ostvariti i obeležja bića krivičnog dela izazivanja opšte opasnosti. Ovo delo se sastoji u izazivanju opasnosti za život ili telo ljudi ili za imovinu većeg obima: požarom, poplavom, eksplozijom, otrovom ili otrovnim gasom, radioaktivnim ili drugim jonizujućim zračenjem, električnom energijom, motornom silom ili kakvom drugom opšteopasnom radnjom ili opšteopasnim sredstvom (član 278. KZ). To znači da se trovanjem životinja, posebno na javnom mestu, istovremeno stvara opasnost po život i telo ljudi, odnosno njihovu imovinu.

Za postojanje krivičnog dela izazivanja opšte opasnosti je potrebno da je usled preduzimanja neke od radnji izvršenja nastupila posledica koja se sastoji u prouzrokovanju konkretne opasnosti za život ili telo ljudi ili za imovinu većeg obima. U nekim situacijama usled, na primer, ostavljanja otrova namenjenog

- Sevilla, AN | Pet-Abuse.Com Animal Cruelty Database <http://www.pet-abuse.com/cases/19128/AN/ES/#ixzz1kYd0BgsQ>, pristup: 26.01.2012..

¹²⁰ Videti: Case ID: 18669, Cats poisoned, Pittsburgh, Allegheny County, PA (US) Wednesday, Sep 28, 2011, preuzeto sa: [Animal Abuse: Cats poisoned - Pittsburgh, PA | Pet-Abuse.Com Animal Cruelty Database http://www.pet-abuse.com/cases/18669/PA/US/#ixzz1kYfenajZ](http://www.pet-abuse.com/cases/18669/PA/US/#ixzz1kYfenajZ), pristup: 26.01.2012..

¹²¹ Videti: Case ID: 18362, Dog poisoned, throat slit, house set on fire Stanton, Orange County, CA (US), Sunday, July 24, 2011, preuzeto sa: [Animal Abuse: Dog poisoned, throat slit, house set on fire - Stanton, CA | Pet-Abuse.Com Animal Cruelty Database http://www.pet-abuse.com/cases/18362/CA/US/#ixzz1kYhTJOIX](http://www.pet-abuse.com/cases/18362/CA/US/#ixzz1kYhTJOIX), pristup: 25.01.2012..

životinjama na određenim mestima gde se kreće veći broj ljudi ili dece, mogu biti ostvarena obeležja bića ovog dela. Pri tome treba naglasiti da ovo delo postoji nezavisno od toga da li je u konkretnom slučaju usled konzumiranja otrova od strane životinja došlo do njihovog zlostavljanja ili usmrćivanja. Može se desiti da životinje u konkretnom slučaju ne konzumiraju otrov koji im je bio namenjen, te da tada budu ostvarena samo obeležja bića krivičnog dela izazivanja opšte opasnosti. Sa druge strane, ako bi usled ostavljanja otrova životinjama na određenom mestu bila izazvana konkretna opasnost za život ili zdravlje ljudi i ako bi životinje konzumirale taj otrov usled čega bi došlo do njihove patnje ili smrti, bila bi ostvarena obeležja bića oba krivična dela.

Organizovanje i priređivanje borbi između životinja ili borbi između životinja i ljudi je oblik zlostavljanja životinja, kome je u našem krivičnom pravu od 2009. godine dat status posebnog, težeg oblika krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja, o čemu će posebno biti reči.

Većina savremenih zakona o dobrobiti životinja svoje polje primene ograničava na kičmenjake, ne praveći pri tom razliku između njih prema stepenu evolutivnog razvoja. Takav je slučaj i sa Zakonom o dobrobiti životinja Republike Srbije koji definiše životinju kao svakog kičmenjaka koji je u stanju da oseti bol patnju strah i stres (član 5). Međutim, Univerzalna deklaracija o pravima životinja proširuje obim životinjskih vrsta kojima treba pružiti zaštitu, obuhvatajući, pored kičmenjaka, i sve beskičmenjake koji su u stanju da osete bol, patnju, strah i

stres (član 1.), što pokazuje pozitivnu tendenciju da se prednost daje „kriterijumu patnje“, a ne vrste životinje.

Teži oblici krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja

Prvi teži oblik krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja postoji ako je usled preduzimanja radnje izvršenja osnovnog oblika došlo do ubijanja, mučenja ili povređivanja većeg broja životinja, ili ako je delo učinjeno u odnosu na životinju koja pripada posebno zaštićenim životinjskim vrstama. Dakle, kvalifikatorna okolnost je ovde određena alternativno kao: 1) prouzrokovanje posledice povrede u vidu ubijanja, mučenja ili povređivanja većeg broja životinja i 2) karakteristika, svojstvo objekta radnje – da je u pitanju životinja koja pripada posebno zaštićenim životinjskim vrstama. Kada će postojati veći broj životinja, faktičko je pitanje koje sudsko veće rešava u svakom konkretnom slučaju. Kao kriterijumi za procenu koliki broj životinja će se smatrati „većim“ za potrebe ovog krivičnog dela, mogu se navesti: vrsta kojoj životinje pripadaju, veličina životinja, tržišna vrednost životinja, kao i njihov privredni, naučni ili drugi značaj. Pojam posebno zaštićenih životinjskih vrsta prema Zakonu o zaštiti prirode spada u zaštićena prirodna dobra i uključuje divlje vrste koje su ugrožene ili koje mogu postati ugrožene, koje imaju poseban značaj sa genetičkog, ekološkog, ekosistemskog, naučnog, zdravstvenog, ekonomskog i drugog aspekta (član 36.).

Strogo zaštićenom divljom vrstom može se proglasiti: 1) vrsta iščezla u Republici Srbiji i vraćena programom

reintrodukcije, 2) krajnje ugrožena divlja vrsta, 3) ugrožena divlja vrsta, 4) reliktna vrsta, 5) lokalni endemit, 6) stenoendemit, 7) međunarodno značajna i zaštićena divlja vrsta i 8) vrsta kojoj je iz drugih razloga potrebna zaštita, dok se zaštićenom divljom vrstom životinja može proglasiti: 1) ranjiva divlja vrsta, 2) endemična vrsta, 3) indikatorska, ključna i kišobran vrsta, 4) reliktna vrsta, 5) međunarodno značajna i zaštićena divlja vrsta i 6) vrsta koja nije ugrožena ali se zbog svog izgleda može lako zameniti sa ugroženom. Ugrožena životinjska vrsta je ona vrsta koja se suočava sa visokom verovatnoćom da će iščeznuti u prirodnim uslovima u bliskoj budućnosti, što se utvrđuje u skladu sa opšteprihvaćenim međunarodnim kriterijumima. Za precizno određivanje pojma posebno zaštićene vrste značajne su i odredbe posebnog podzakonskog akta – Pravilnika o proglašenju zaštićenih i strogo zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva¹²². Prema članu 3. ovog Pravilnika, pojam strogo zaštićenih divljih vrsta životinja obuhvata one divlje vrste koje su iščezle sa teritorije naše zemlje ili njenih delova, vraćene programima reintrodukcije, krajnje ugrožene, ugrožene, reliktna, lokalno endemične, stenoendemične, međunarodno značajne i zaštićene divlje vrste, od posebnog značaja za očuvanje biološke raznovrsnosti Republike Srbije.

Učinilac ovog oblika dela može da bude svako lice koje postupa sa umišljajem kao oblikom krivice. Za prvi teži oblik dela propisana je novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine.

¹²² Pravilnik o proglašenju zaštićenih i strogo zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 5/2010.

Drugi teži oblik ubijanja i zlostavljanja životinja, koji je uveden tek septembra 2009. godine, čini lice koje iz koristoljublja organizuje, finansira ili je domaćin borbe između životinja iste ili različite vrste ili lice koje organizuje ili učestvuje u klađenju na ovakvim borbama. Radnja izvršenja ovog težeg oblika dela određena je alternativno i može obuhvatiti sledeća činjenja: 1) organizovanje borbi između životinja, 2) finansiranje borbi između životinja, 3) pojavljivanje u ulozi domaćina borbi između životinja, 4) organizovanje klađenja na borbama između životinja i 5) učestvovanje u klađenju na borbama između životinja. To znači da ovo delo postoji ako je preduzeta bilo koja od navedenih radnji bez obzira da li je u konkretnom slučaju došlo do održavanja borbi između životinja i da li je usled takvih borbi došlo do telesne povrede ili smrti životinja koje su u njima učestvovala. Za postojanje ovog dela je potrebno da je tokom preduzimanja bilo koje od navedenih radnji izvršenja na strani učiniooca postojao subjektivni elemenat u vidu koristoljublja u smislu „pohlepe, požude, bezobzirne, egoističke, asocijalne težnje za prekomernim i nepotrebnim bogaćenjem ili enormnim uvećanjem imovine“¹²³. Postojanje koristoljublja kao subjektivnog elementa ukazuje na to da ovo delo može biti učinjeno samo sa direktnim umišljajem, za razliku od osnovnog oblika istog dela koji može biti učinjen kako sa direktnim, tako i sa eventualnim umišljajem¹²⁴.

Jovašević, D.: Leksikon krivičnog prava, Javno preduzeće Službeni glasnik, Beograd, 2006. str. 185.

¹²⁴ Stojanović, Z.: Komentar krivičnog zakonika, *Op.cit.*, str. 615.

Organizovanje borbi životinja podrazumeva različite radnje koje imaju za cilj omogućavanje, odnosno stvaranje uslova za održavanje takvih događaja, kao što je: obezbeđivanje prostora, rekvizita ili sredstava za održavanje borbi ili pribavljanje životinja koje učestvuju u borbama. Finansiranje borbi između životinja se sastoji u ulaganju, novčanih, materijalnih sredstava u takve aktivnosti, odnosno pružanju finansijske podrške potrebne za njihovo održavanje. Pojavljivanje u ulozi domaćina borbi između životinja trebalo bi tumačiti kao nastupanje u svojstvu lica koje vodi takve „manifestacije“ – prima gledaoce u određenom prostoru gde se borbe održavaju, najavljuje borbe, saopštava rezultate borbi i sl.

U ulozi učinioca težeg oblika dela može se javiti svako lice. To, može biti vlasnik životinja koje učestvuju u borbi, ali i druga lica. Imajući to u vidu, može se postaviti pitanje krivične odgovornosti vlasnika životinje koja učestvuje u borbi kada on sam nije organizovao, ni finansirao takvu borbu, niti je na njoj bio domaćin ili organizovao klađenja ili učestvovao u njima, ali je hteo ili pristao da životinja u njegovom vlasništvu učestvuje u borbi. Budući da to lice ne preuzima ni jednu od taksativno navedenih radnji izvršenja, ono ne bi moglo odgovarati za ovo krivično delo. Međutim, njegov pristanak ili htenje da njegova životinja učestvuje u takvim borbama stvaraju uslove da se ono smatra učiniocem osnovnog oblika ovog dela čija je radnja zlostavljanje životinje na drugi način. U pogledu krivice, za osnovni oblik dela zahteva se postojanje umišljaja (direktnog ili eventualnog), koji obuhvata i svest o tome da se preduzimanjem radnje izvršenja krše odgovarajući propisi. Dakle, vlasnik životinje

krivično odgovara samo ako je bio svestan da će ona učestvovati u borbi i upravo to hteo (direktni umišljaj) ili na to pristao (eventualni umišljaj), znajući da time krši propise.

Priroda zaštitnog objekta drugog težeg oblika krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja je sporna u teoriji. Ako je suditi po poglavlju u Krivičnom zakoniku, to je životna sredina. Ipak, ni jedna od navedenih radnji izvršenja ovog dela ne doprinosi posredno, ni neposredno povređivanju ili ugrožavanju životne sredine, već se njima samo stvara opasnost po dobrobit životinja koje učestvuju u borbi. Iz zakonske formulacije proizlazi da lice krivično odgovara samo za organizovanje borbe, klađenje ili učestvovanje u klađenju na borbi, pri čemu se ne zahteva izričito da je takva borba i održana, niti da je usled toga došlo do povređivanja ili smrti životinja koje su u njoj učestvovala. Dakle, za postojanje ovog dela dovoljno je nastupanje opasnosti i to ne po životnu sredinu, već po dobrobit životinja koje su u toj borbi učestvovala ili bile namenjene da u njoj učestvuju. Ako bi i došlo do borbe između životinja, kako u zakonskom tekstu nije naveden minimalan broj životinja koje bi u njoj trebalo da učestvuju, može se zaključiti da su za postojanje ovog krivičnog dela dovoljne i samo dve životinje, kada svakako ne bi moglo biti reči o povredi ili ugrožavanju životne sredine.

Učiniocu ovog oblika krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja sud može kumulativno izreći kaznu zatvora u trajanju od tri meseca do tri godine i novčanu kaznu.

Za razliku od osnovnog oblika ovog dela, kojim se u prvom redu nastoji zaštititi njihova dobrobit, inkriminisanjem različitih delatnosti koje su usmerene na priređivanje borbi

između životinja mogu se ostvariti i drugi ciljevi. Pojedina istraživanja ukazuju na povezanost između borbi životinja i raznih drugih devijantnih i kriminalnih aktivnosti kao što su: nasilničko ponašanje u zajednici, pripadništvo uličnim bandama, nasilje u porodici, trgovina drogom i oružjem, nezakonito kockanje i klađenje i ugrožavanje javnog reda i mira¹²⁵. Problematika borbe između životinja, a posebno između pasa¹²⁶, po svojoj ozbiljnosti i povezanosti sa drugim socijalno patološkim i kriminalnim pojavama uveliko prevazilazi okvire dobrobiti životinja i zaštite životne sredine. Stoga bi trebalo preispitati opravdanost svrstavanja ovog krivičnog dela u krivična dela protiv životne sredine i razmotriti njegovo izdvajanje iz okvira krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja i propisivanje kao samostalne inkriminacije.

4.3. Prenosanje zaraznih bolesti kod životinja i biljaka

Krivično delo prenošenja zaraznih bolesti kod životinja i biljaka čini lice koje za vreme epidemije bolesti životinja koja može ugroziti stočarstvo ne postupa po propisima, odlukama ili

¹²⁵ Ortiz, F. Making the Dogman Heel: Recommendations for Improving the Effectiveness of Dogfighting Laws, *Stanford Journal of Animal Law and Policy*, vol. 3, 2010. str. 45 – 53.

¹²⁶ Više o borbama pasa videti u: Batrićević, A.: Borbe pasa kao teži oblik krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja“, *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, vol. 29., br. 1-2/2010., str. 211-227.

naredbama kojima se određuju mere za suzbijanje ili sprečavanje tih bolesti. Poglavlje u okviru kojeg je ovo krivično delo sistematizovano govori u prilog tvrdnji da je njegov zaštitni objekt životna sredina. Međutim, sadržina ove inkriminacije pokazuje da je njen zaštitni objekt stočarstvo kao privredna grana. Naime, do stupanja na snagu važećeg Krivičnog zakonika, ovo delo bilo je inkriminisano u okviru krivičnih dela protiv privrede. Prilikom prilagođavanja ranije formulacije tog krivičnog dela novom zaštitnom objektu u vidu životne sredine, neopravdano je zadržan zahtev da je radnja izvršenja preduzeta za vreme epidemije bolesti životinja koja može ugroziti samo stoku, odnosno stočarstvo kao privrednu granu, a ne i neke druge životinje, pa samim tim i životnu sredinu.¹²⁷

Radnja izvršenja je određena kao nepostupanje po propisima, odlukama ili naredbama nadležnih državnih organa. To je svaka delatnost činjenja (u smislu postupanja protivno propisima zakonskog ili podzakonskog karaktera) ili propuštanja (u smislu uzdržavanja da se postupi po propisima, odlukama ili naredbama)¹²⁸. Iz toga se jasno vidi da je u pitanju krivično delo blanketnog karaktera, čija sadržina može biti popunjena na osnovu analize relevantnih zakonskih i podzakonskih akata iz oblasti zaštite životne sredine, veterinarstva i stočarstva. Za postojanje ovog dela, potrebno je da je radnja izvršenja preduzeta u određeno vreme – za vreme trajanja epidemije bolesti životinja koja može ugroziti stočarstvo. Ovo krivično delo

¹²⁷ U tom smislu: Stojanović, Z.: Komentar krivičnog zakonika, *Op.cit.*, str. 616.

¹²⁸ Jovašević, D.: Sistem ekoloških delikata – ekološko kazneno pravo, *Op.cit.*, str. 281.

je dovršeno samim propuštanjem da se preduzme određena radnja, odnosno mera za suzbijanje ili sprečavanje bolesti, čiju primenu nalažu propisi, odluka ili naredba. U slučaju da se radnja sastoji u postupanju u suprotnosti sa navedenim zakonskim ili podzakonskim aktima, treba uzeti da je delo dovršeno samim kršenjem njihovih odredbi.

Prema članu 2. Zakona o veterinarstvu¹²⁹, заразним bolestima životinja smatraju se bolesti koje su kao takve određene na osnovu zoosanitarnog kodeksa Međunarodne organizacije za zaštitu životinja. Među njima se izdvajaju naročito opasne zarazne bolesti koje se mogu brzo širiti bez obzira na državne granice i koje izazivaju velike zdravstvene probleme i negativne ekonomske posledice po državu i međunarodnu trgovinu životinjama, proizvodima i hranom životinjskog porekla i hranom za životinje.

Teži oblik dela postoji ako je usled preduzete radnje izvršenja osnovnog dela nastupila teža posledica u vidu povrede – kao uginuće životinja ili druga znatna šteta. Ove teže posledice nastupaju kao rezultat nehata učinioca i one proizlaze iz radnje izvršenja osnovnog dela.¹³⁰

Učinioc ovog dela može biti svako lice. U pogledu krivice, propisan je umišljaj i nehat. Za umišljajno izvršenje osnovnog oblika dela, propisane su novčana kazna ili kazna zatvora do dve godine, a za teži oblik dela kazna zatvora do tri godine. Za

¹²⁹ „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 91/2005 i 30/2010.

¹³⁰ Jovašević, D.: Sistem ekoloških delikata – ekološko kazneno pravo, *Op.cit.*, str. 282.

nehatni oblik propisane su novčana kazna ili zatvor do jedne godine.

4.4. Nesavesno pružanje veterinarske pomoći

Čovek je oduvek koristio životinje za svoje potrebe, te da mu olakšaju i ulepšaju život.¹³¹ On je oduvek bio svestan u kolikoj meri kvalitet njegovog života direktno zavisi od proizvoda životinjskog porekla, te je sa tog, antropocentričnog stanovišta, još u najstarijim pravnim izvorima posvećivao pažnju regulisanju svog odnosa prema životinjama, a posebno prema domaćim životinjama. Kao jedan segment tog odnosa javlja se i dužnost vlasnika da se stara o zdravstvenom stanju sopstvenih životinja. Ta obaveza je uspostavljena prvenstveno radi očuvanja ispravnosti namirnica i drugih proizvoda životinjskog porekla, kao i ljudi koji imaju kontakt sa životinjama. Zaštitu zdravlja životinja u modernom društvu treba posmatrati i u kontekstu savremenih, biocentrično orijentisanih etičkih principa, koji nalažu uspostavljanje odgovornosti čoveka prema životinjama ne zbog njega samog, već zbog vrednosti i interesa koje životinje poseduju kao „subića“ koja koegzistiraju *sa* ljudima, a ne kao „sub – bića“ koja egzistiraju *za* ljude.

To znači da danas staranje o zdravlju životinja treba sagledati, kako u kontekstu očuvanja zdravlja ljudi i životne sredine uopšte, tako i u kontekstu poštovanja dobrobiti

¹³¹ Stubičan, Đ.: Etologija i veterinarska etika, Veterinarski glasnik, vol. 43., br.6/1989., str. 501.

životinja. Takođe, treba imati na umu da je obavljanje veterinarske delatnosti bitno zato što omogućava zaštitu zdravlja i dobrobiti životinja, ali i zaštitu zdravlja ljudi, javnog zdravlja, bezbednosti hrane i životne sredine.¹³²

Dobrobit životinja je obezbeđivanje uslova u kojima životinja može da ostvaruje svoje fiziološke i druge potrebe svojstvene vrsti kao što su: ishrana i napajanje, prostor za smeštaj, fizička, psihička i termička udobnost, sigurnost, ispoljavanje osnovnih oblika ponašanja, socijalni kontakt sa životinjama iste vrste i odsustvo neprijatnih iskustava: bol, patnja, strah, stres, bolesti i povrede.¹³³ Ona podrazumeva očuvanje njihovog zdravlja, između ostalog kroz obavljanje veterinarske delatnosti¹³⁴ i blagovremenog, zakonitog, kvalitetnog, efikasnog i savesnog pružanja veterinarske pomoći. Staranje o zdravlju i dobrobiti životinja, kao i obezbeđivanje bez odlaganja odgovarajuće veterinarske pomoći spadaju u dužnosti vlasnika, odnosno držaoca životinje¹³⁵, dok je za pružanje veterinarske pomoći u skladu sa zakonom i etičkim kodeksom struke odgovoran isključivo veterinar.

¹³² Mceachern Nunalee, M.M., Weedon, R. G.: Modern Trends In Veterinary Malpractice: How Our Evolving Attitudes Toward Non-Human Animals Will Change Veterinary Medicine, Animal Law, Vol.10:125, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2004. str. 136 – 137. i European Veterinary Code of Conduct, 06.06.2008, FVE, http://www.fve.org/news/position_papers/veterinary_profession/fve_07_045_codeofconduct.pdf, 27.09.2013.

¹³³ Član 5. stav 1. tačka 4. Zakon o dobrobiti životinja.

¹³⁴ Više videti u članu 4. Zakona o veterinarstvu.

¹³⁵ Član 6. stav 1. i član 138. stav 2. Zakona o veterinarstvu.

Krivično delo nesavesnog pružanja veterinarske pomoći spada u krivična dela blanketnog karaktera, te je za pravilno tumačenje i primenjivanje zakonske odredbe kojom je propisano neophodno poznavanje pravila ponašanja veterinaru i drugih veterinarskih radnika, i standarda njihove profesije. Veterinarski etički kodeksi donose se radi kontrole veterinaru i veterinarske struke. U našoj zemlji, osnovna načela veterinarske delatnosti sadržana su u aktima Veterinarske komore Srbije. To su: 1) Kodeks veterinarsko – medicinske etike Veterinarske komore Srbije¹³⁶; 2) Statut Veterinarske komore Srbije¹³⁷ i 3) Disciplinsko – etički pravilnik Veterinarske komore Srbije¹³⁸. Poznavanje međunarodnih standarda obavljanja veterinarske struke značajno je i za lica koja ovu delatnost obavljaju u našoj zemlji, budući da je Veterinarska komora Srbije članica Svetske veterinarske organizacije od 1995. godine i Federacije veterinaru Evrope od 1998. godine.¹³⁹

Pravila ponašanja veterinaru i standardi zakonitog i uspešnog obavljanja profesionalnih dužnosti sadržana su u aktima profesionalnih organizacija veterinaru – etičkim

¹³⁶ Kodeks veterinarsko-medicinske etike, usvojen 13.10.2007., <http://www.vetks.org.rs/documents/organizaciona/kodeks.pdf>, 30.08.2011.

¹³⁷ Statut Veterinarske komore Srbije, <http://www.vetks.org.rs/documents/organizaciona/statut.pdf>, 30.08.2013.

¹³⁸ Disciplinsko etički pravilnik Veterinarske komore Srbije, usvojen 10.10.2007., <http://www.vetks.org.rs/documents/normativna/disc-eticki%20prav.pdf>, 30.08.2011.

¹³⁹ Više o tome videti na internet prezentaciji Veterinarske komore Srbije: <http://www.vetks.org.rs/index.php/medjunarodna-saradnja>, 26.01.2012.

kodeksima struke.¹⁴⁰ Na svetskom nivou su za ovu oblast najznačajniji akti Svetske veterinarske organizacije (*World Veterinary Association*): 1) Ustav Svetske veterinarske organizacije (*Constitution of World Veterinary Association*)¹⁴¹ i 2) Kodeks profesionalne etike Svetske veterinarske organizacije (*Code of Professional Ethics of World Veterinary Association*)¹⁴². Od međunarodnih standarda pružanja veterinarske pomoći značajni su i akti Svetske organizacije za zdravlje životinja (*World Organisation for Animal Health*): 1) Zdravstveni kodeks za kopnene životinje (*The Terrestrial Animal Health Code*)¹⁴³ i 2) Zdravstveni kodeks za životinje koje žive u vodi (*The Aquatic Animal Health Code*)¹⁴⁴.

Za evropski region najveći značaj imaju akti usvojeni pod okriljem Evropske veterinarske federacije (*Federation of Veterinarians of Europe*) i to: 1) Evropski veterinarski kodeks ponašanja (*European Veterinary Code of Conduct*)¹⁴⁵, 2)

¹⁴⁰ Stubičan, Đ., Đukić, B., Pogačnik, M.: Veterinarska etika u obrazovanju i nauci, Veterinarski glasnik, vol. 44., br. 8-9/1990., str. 761.

¹⁴¹ Constitution of The World Veterinary Association, <http://www.worldvet.org/manuals/03CONSTI.pdf>, 23.09.2011.

¹⁴² Code of Professional Ethics of The World Veterinary Association, <http://www.worldvet.org/manuals/T-1-1.pdf>, 23.09.2011.

¹⁴³ The Terrestrial Animal Health Code, World Organisation for Animal Health, 2011, http://www.oie.int/fileadmin/Home/eng/Health_standards/tahc/2010/en_sommaire.htm, 28.09.2011.

¹⁴⁴ The Aquatic Animal Health Code, World Organisation for Animal Health (OIE), 2011. <http://www.oie.int/international-standard-setting/aquatic-code/access-online/>, 28.09.2011.

¹⁴⁵ European Veterinary Code of Conduct, 06.06.2008., FVE, http://www.fve.org/news/position_papers/veterinary_profession/fve_07_045_codeofconduct.pdf, 27.09.2011.

Evropski kodeks dobre veterinarske prakse (*European Code of Good Veterinary Practice*)¹⁴⁶ i 3) Evropski Veterinarski akt (*European Veterinary Act*)¹⁴⁷, dok su u Sjedinjenim Američkim Državama to Principi veterinarske medicinske etike Američkog veterinarskog udruženja (*Principles of Veterinary Medical Ethics of American Veterinary Medical Association*)¹⁴⁸. Delotvornost veterinarskih etičkih kodeksa (u odnosu na poštovanje zakona) sastoji se u nastojanju da pripadnici veterinarske struke budu usmereni na profesionalno obavljanje dužnosti bez „zakonske prisile“ i prema utvrđenom standardu profesionalnog obavljanja veterinarske prakse. Ipak, primena kodeksa ne garantuje da će postupanje protivno njegovim pravilima automatski biti sprečeno, te su za njegovo kršenje propisane odgovarajuće sankcije¹⁴⁹ i to disciplinske mere: 1) opomena, 2) javna opomena, 3) javna opomena sa novčanom kaznom, 4) privremeno oduzimanje licence u trajanju do tri meseca, odnosno šest ili devet meseci, u zavisnosti od težine disciplinskog prekršaja i 5) trajno oduzimanje licence¹⁵⁰.

Pored disciplinske odgovornosti zbog kršenja Kodeksa profesionalne etike Veterinarske komore Srbije, u određenim slučajevima mogu biti ispunjeni i uslovi za građansko-pravnu

¹⁴⁶ European Code of Good Veterinary Practice, FVE, 2002. <http://www.fve.org/news/publications/pdf/gvp.pdf>, 27.09.2011.

¹⁴⁷ European Veterinary Act, 2008, FVE, http://www.fve.org/news/position_papers/veterinary_profession/fve_08_009_vetact.pdf, 27.09.2011.

¹⁴⁸ Principles of Veterinary Medical Ethics of the American Veterinary Medical Association, <http://www.avma.org/issues/policy/ethics.asp>, 29.09.2011.

¹⁴⁹ Stubičan, Đ., Đukić, B., Pogačnik, M.: Veterinarska etika u obrazovanju i nauci, Veterinarski glasnik, vol. 44., br. 8-9/1990., str. 762.

¹⁵⁰ Član 17. Disciplinsko etičkog pravilnika Veterinarske komore Srbije.

odgovornost veterinara ukoliko je on svojim nesavesnim postupanjem pričinio materijalnu ili nematerijalnu štetu. Zatim, postupanje veterinara protivno principima dobre veterinarske prakse i, uopšte, protivno osnovnim načelima dobrobiti životinja moglo bi, u zavisnosti od okolnosti, imati za posledicu i njegovu prekršajnopravnu odgovornost u smislu Zakona o dobrobiti životinja ili Zakona o veterinarstvu. Konačno, najgrublje odstupanje od opšte priznatih i prihvaćenih pravila veterinarske nauke i prakse ima za posledicu krivičnopravnu odgovornost veterinara, pod uslovom da su u konkretnom slučaju ostvareni elementi bića krivičnog dela nesavesnog pružanja veterinarske pomoći.

Krivično delo nesavesnog pružanja veterinarske pomoći čini veterinar ili ovlašćeni veterinarski radnik koji pri pružanju veterinarske pomoći prepíše ili primeni očigledno nepodobno sredstvo ili očigledno nepodoban način lečenja ili uopšte nesavesno postupa pri lečenju životinja i time prouzrokuje uginuće životinja ili drugu znatnu štetu. Iako je, kao i ostala krivična dela relevantna za zaštitu životinja ovo delo sistematizovano u okviru dvadeset i četvrtog poglavlja Krivičnog zakonika, posvećenog krivičnim delima protiv životne sredine, ono ujedno predstavlja i poseban, specijalni oblik krivičnog dela nesavesnog rada u službi.¹⁵¹ Do 1. januara 2006. godine, ovo krivično delo je bilo sistematizovano u članu 156., u okviru petnaestog poglavlja Krivičnog zakona Republike

¹⁵¹Jovašević, D.: Sistem ekoloških delikata – ekološko kazneno pravo, *Op.cit.*,str. 282.

Srbije, posvećenog krivičnim delima protiv privrede.¹⁵² U najširem smislu, zaštitni objekt ove inkriminacije bili su privredni interesi zemlje, odnosno privredni sistem i njegovo pravilno funkcionisanje¹⁵³, a u okviru njega, stočarstvo kao privredna grana¹⁵⁴. U užem smislu, objekt zaštite ovog krivičnog dela bili su život i zdravlje stoke i živine.¹⁵⁵

Iz poglavlja u okviru kojeg je ovo krivično delo sada sistematizovano, proizlazi da je njegov zaštitni objekt dvojako određen kao: 1) životna sredina i 2) veterinarska delatnost, njeno zakonito, kvalitetno i efikasno obavljanje. Objekt napada je određen kao život i zdravlje životinja, pre svega, stoke, živine i divljači¹⁵⁶, ali i svih drugih životinja kojima se veterinarska pomoć pruža. U teoriji postoje i shvatanja prema kojima se ovim krivičnim delom štiti pravo vlasnika i držaoca životinja na odgovarajuću zdravstvenu zaštitu životinja, čime se štite i same životinje, ali tek indirektno, kao integralni deo životne sredine.¹⁵⁷

¹⁵² „Službeni glasnik SRS“, br. 26/1977, 28/1977, 43/1977, 20/1979, 24/1984, 39/1986, 51/1987, 6/1989, 42/1989 i 21/1990 i "Službeni glasnik Republike Srbije ", br. 16/1990, 26/1991, 75/1991, 9/1992, 49/1992, 51/1992, 23/1993, 67/1993, 47/1994, 17/1995, 44/1998, 10/2002, 11/2002, 80/2002, 39/2003 i 67/2003.

¹⁵³ Srzentić, N., Lazarević, Lj., Đorđević, M., Stajić, A., Kraus, B.: Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije, Savremena Administracija, Beograd, 1991. str. 401.

¹⁵⁴ Srzentić, N., Lazarević, Lj., Đorđević, M., Stajić, A., Kraus, B.: Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije, *Op.cit.*, str. 443.

¹⁵⁵ Jovašević, D.: Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije sa sudskom praksom, Nomos, Beograd, 2003. str. 277.

¹⁵⁶ Jovašević, D.: Sistem ekoloških delikata – ekološko kazneno pravo, *Op.cit.*, str.282.

¹⁵⁷ Stojanović, Z.: Komentar Krivičnog zakonika, *Op.cit.*, str.617.

Prema članu 3. Zakona o veterinarstvu, pojam životinje obuhvata: domaće papkare i kopitare, živinu, zečeve, kuniće i druge glodare, divljač i druge životinje i ptice koje nisu živina, divlje životinje, gmizavce, laboratorijske i eksperimentalne životinje, ribe i druge vodene životinje (osim živih školjki i ostalih mekušaca, živih bodljokožaca, živih plaštaša i živih morskih puževa i svih sisara, reptila i žaba bez obzira da li su divlje ili uzgajane), školjke i ostale mekušce koji se hrane filtriranjem i puževe. Do stupanja na snagu važećeg Krivičnog zakonika, objekt radnje ovog krivičnog dela uključivao je samo stoku i živinu.¹⁵⁸ Danas, osim stoke i živine, to mogu biti sve domaće životinje (uključujući i kućne ljubimce - pse, domaće mačke, domaće ptice, male glodare, terarijumske, akvarijumske i druge životinje, koje se gaje ili drže za druženje, rekreaciju, zaštitu ili pomoć čoveku) kao i divlje životinje.¹⁵⁹

Radnja izvršenja krivičnog dela nesavesnog pružanja veterinarske pomoći određena je alternativno. Ona obuhvata sledeće delatnosti: 1) prepisivanje ili primenu očigledno nepodobnog sredstva lečenja, 2) prepisivanje ili primenu očigledno nepodobnog načina lečenja i 3) uopšte nesavesno postupanje pri lečenju životinja. Sredstvo lečenja je takvo sredstvo koje se unosi u organizam ili stavlja na telo životinje radi lečenja, postavljanja dijagnoze, zaštite od zaraze ili u druge svrhe u okviru pružanja veterinarske pomoći, dok se pod načinom lečenja podrazumeva sama vrsta veterinarske intervencije ili

¹⁵⁸ Videti: Jovašević, D.: Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije sa sudskom praksom, *Op.cit.*, str. 277.

¹⁵⁹ Stojanović, Z.: Komentar Krivičnog zakonika, *Op.cit.*, str.617.

stručni tretman koji se primenjuje prema životinji u nekom od navedenih ciljeva.¹⁶⁰ Po pravilu, određeni način lečenja prati primena određenog sredstva lečenja i obrnuto. Prepisivanje ili primena očigledno nepodobnog sredstva ili načina lečenja podrazumeva različite postupke (činjenje ili nečinjenje) kojima se u znatnoj meri odstupa od pravila veterinarske struke kod određivanja dijagnoze bolesti i određivanja terapije, odnosno načina ili sredstva lečenja.¹⁶¹ Element očiglednosti postoji u slučaju kada je učinjena teža povreda profesionalne dužnosti, tj. takva povreda koja predstavlja grubo odstupanje i odstupanje u većoj meri od opšte prihvaćenih pravila veterinarske nauke i prakse.¹⁶²

Uopšte nesavesno postupanje pri lečenju životinja uključuje one delatnosti kojima se krše pravila određene struke u pogledu primene određenih veterinarskih postupaka.¹⁶³ Kao primeri takvog postupanja mogu se navesti: propuštanje primene odgovarajućih higijenskih mera ili sterilizacije instrumenata, propuštanje pregleda, površan pregled životinje usled čega nije utvrđeno postojanje zaraze ili je data pogrešna dijagnoza itd.¹⁶⁴ Osim propuštanja ovih mera u potpunosti, radnja u ovom obliku postoji i kada se mere primene

¹⁶⁰ Srzentić, N., Lazarević, Lj., Đorđević, M., Stajić, A., Kraus, B.: Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije, *Op.cit.*, str. 444.

¹⁶¹ Jovašević, D.: Sistem ekoloških delikata – ekološko kazneno pravo, *Op.cit.*, str.283.

¹⁶² Srzentić, N., Lazarević, Lj., Đorđević, M., Stajić, A., Kraus, B.: Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije, *Op.cit.*, str. 444.

¹⁶³ Stojanović, Z., Perić, O.: Krivično pravo, Posebni deo, *Op.cit.*, str.248-249.

¹⁶⁴ Srzentić, N., Lazarević, Lj., Đorđević, M., Stajić, A., Kraus, B.: Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije, *Op.cit.*, str. 444.

neblagovremeno, delimično, neefikasno, na mestu i u vreme kada ne mogu da daju očekivani rezultat. Za postojanje krivičnog dela bitno je da je radnja izvršenja preduzeta pri pružanju veterinarske pomoći. Pri tome treba naglasiti da zakonski izraz „pri pružanju veterinarske pomoći“ obuhvata, ne samo lečenje obolelih životinja, već i razne mere zdravstvene preventive i kontrole koje se primenjuju prema zdravim životinjama, kao što je, na primer, vakcinisanje, uzimanje krvi radi analize i postupak pri veštačkom osemenjavanju stoke.

Tako određena, radnja izvršenja ovog krivičnog dela ima određene sličnosti sa radnjom izvršenja krivičnog dela nesavesnog pružanja lekarske pomoći. U tom kontekstu, i značenja navedenih delatnosti treba uzeti u smislu kako je određeno kod tog dela, s tim da se nepodobnost sredstva i načina lečenja, odnosno drugo nesavesno postupanje procenjuje prema pravilima veterinarske nauke i prakse.¹⁶⁵ Krivična odgovornost lekara pretpostavlja tešku, grubu ili upadljivu lekarsku grešku, a smatra se da se manje lekarske greške mogu potkrasti i savesnom lekaru.¹⁶⁶ Imajući u vidu sličnost između navedenih krivičnih dela, bilo bi opravdano takav stav zauzeti i prilikom procene postojanja krivične odgovornosti veterinara, odnosno drugih veterinarskih radnika. Posledica ovog krivičnog dela sastoji se u povredi, odnosno u nastupanju uginuća životinja ili prouzrokovanju druge znatne štete. Dakle, krivično delo je svršeno kad je nesavesnim pružanjem veterinarske pomoći

¹⁶⁵ Lazarević, L.J.: Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije, *Op.cit.*, str. 698.

¹⁶⁶ Radišić, J.: Medicinsko pravo, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu i izdavačko preduzeće Nomos, Beograd, 2008. str. 195.

prouzrokovano uginuće životinja ili druga znatna šteta.¹⁶⁷ Ukoliko usled nesavesnog pružanja veterinarske pomoći ne dođe do uginuća životinja ili prouzrokovanja znatne štete, postoji pokušaj ovog krivičnog dela koji nije kažnjiv.

U vezi sa posledicom koja se sastoji u uginuću životinja, može se postaviti pitanje njihovog broja, odnosno da li je za postojanje ovog krivičnog dela dovoljno uginuće najmanje dve životinje ili je potrebno da se radi o većem broju jedinki. Pored toga, ostaju nejasni i sami kriterijumi za određivanje minimalnog broja uginulih životinja koji se zahteva za postojanje ovog krivičnog dela. U obzir dolaze različiti parametri: vrsta životinja, a posebno njihova pripadnost zaštićenim životinjskim vrstama¹⁶⁸, njihova sposobnost da osete bol, patnju, strah i stres, ekonomska vrednost životinja, afekciona vrednost koju te životinje imaju za vlasnika itd. U tom smislu, može se postaviti i pitanje da li ovo krivično delo postoji i kada usled preduzimanja radnje izvršenja dođe do uginuća dve životinje manje ekonomske vrednosti (na primer, dve jedinke živine) i dve životinje veće ekonomske vrednosti (na primer, dve jedinke stoke). Ni posledica koja se sastoji u nastupanju znatne štete nije preciznije definisana u zakonskom tekstu. Prema stavu krivičnog odeljenja Vrhovnog suda Srbije iz aprila 2006. godine, znatna šteta postoji kada iznos štete prelazi 900 000 dinara. Između ostalog, znatnu štetu mogu činiti i visoki troškovi

¹⁶⁷ Lazarević, L.J.: Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije, *Op.cit.*, str. 698.

¹⁶⁸ Videti: član 3. stav 1. tačka 4. Zakona o zaštiti životne sredine, član 4. stav 1. tačka 25. Zakona o zaštiti prirode, Strategiju biološke raznovrsnosti Republike Srbije za period od 2011. do 2018. i Pravilnik o proglašenju i zaštiti strogo zaštićenih i zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva.

lečenja životinja,¹⁶⁹ ali nema sumnje da šteta takvih razmera može proizlaziti i iz drugih okolnosti. Na primer, takva šteta bi bila prouzrokovana i ukoliko bi došlo do uginuća samo jedne životinje, pod uslovom da se proceni da njena vrednost prelazi navedeni novčani iznos. Takođe, znatna šteta bi mogla da se odnosi i na umanjenje u navedenom ili većem iznosu ekonomske (tržišne) vrednosti jedne ili više životinja.

Krivično delo nesavesnog pružanja veterinarske pomoći može biti učinjeno sa umišljajem i sa nehatom kao oblikom krivice. Umišljaj učinioaca treba da obuhvati svest da se pri pružanju veterinarske pomoći nesavesno postupa i da će usled toga nastupiti ili da može da nastupi uginuće životinja ili znatna šteta, pa učinilac to hoće, želi ili bar na to pristaje.¹⁷⁰ U pogledu nehata kao oblika krivice, trebalo bi u slučaju veterinarskih radnika uzeti u obzir i institut profesionalnog nehata, odnosno posebni, teži oblik nehata koji inače naš zakon ne poznaje. U pitanju je nehat takvog lica koje je po svom pozivu, zanimanju ili profesiji dužno da prilikom preduzimanja radnje iz okvira svoje profesije bude pažljivije od drugih lica i da s obzirom na svoja posebna stručna ili specijalna znanja ili osposobljenosti ispolji posebnu pažljivost i obazrivost, koja se od prosečnih ljudi ne zahteva. Iako zakonom nije predviđen, ovaj oblik nehata može da u određenim slučajevima ima značaj kod odmeravanja kazne¹⁷¹

¹⁶⁹ Stojanović, Z.: Komentar Krivičnog zakonika, *Op.cit.*, str.617.

¹⁷⁰ Lazarević, Lj.: Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije, *Op.cit.*, str. 698.

¹⁷¹ Jovašević, D.: Leksikon krivičnog prava, Beograd, 2006. str. 621.

U ulozi učinioca ovog krivičnog dela može da se javi samo određeno lice i to veterinar i ovlašćeni veterinarski radnik. Pojam veterinara i veterinarskog radnika definisani su Zakonom o veterinarstvu. Prema članu 3. veterinar je doktor veterinarske medicine odnosno diplomirani veterinar. Zakon o veterinarstvu u članu 31. pod pojam veterinarskog radnika podvodi i veterinare i veterinarske tehničare. U skladu sa navedenom odredbom, veterinarski tehničar pomaže veterinarima u obavljanju veterinarske delatnosti i pod njihovim nadzorom obavlja poslove koje mu oni odrede. Veterinarski tehničari ne mogu izvoditi hirurške zahvate, postavljati dijagnozu, propisivati način lečenja i samostalno raspolagati lekovima. Budući da Zakon o veterinarstvu pojmom veterinarskog radnika obuhvata i veterinara i veterinarskog tehničara, bilo bi ispravnije da umesto postojeće formulacije prema kojoj se kao mogući učinioci ovog krivičnog dela javljaju „veterinar i ovlašćeni veterinarski radnik“ upotrebiti neku od sledećih formulacija: 1) veterinar i ovlašćeni veterinarski tehničar, 2) veterinar i *drugi* veterinarski radnik ili 3) samo veterinarski radnik (pošto ovaj pojam obuhvata i veterinara i veterinarskog tehničara). Iako je reč o napomeni terminološke prirode, njenim uvažavanjem izbegle bi se moguće dileme prilikom tumačenja i praktične primene ove zakonske odredbe.

Umišljajni oblik ovog krivičnog dela zaprećen je novčanom kaznom ili kaznom zatvora do dve godine, dok je za nehatni oblik dela propisana novčana kazna ili kazna zatvora do šest meseci.

Sistematizovanjem krivičnog dela nesavesnog pružanja veterinarske pomoći u okviru poglavlja Krivičnog zakonika koje je posvećeno krivičnim delima protiv životine sredine, kao i ukidanjem ograničenja u pogledu životinjskih vrsta na koje se navedena inkriminacija odnosi, naš zakonodavac je pokazao da je promenio odnos prema životinjama i pitanju njihove dobrobiti, odnosno, u ovom slučaju zdravlja kao njenog segmenta. Svrstavanje ove inkriminacije u krivična dela protiv životne sredine umesto u krivična dela protiv privrede znači da se njome sada na prvom mestu zaštita pruža zdravlju i dobrobiti životinja, a ne više samo stočarstvu kao privrednoj grani.¹⁷² Međutim, pored zdravlja i dobrobiti životinja i životne sredine, ovim krivičnim delom se istovremeno i dalje štite i stočarstvo kao privredna grana i zdravlje ljudi koji koriste proizvode životinjskog porekla i interesi vlasnika životinja.

Pomak u pravcu poštovanja principa biocentrične etike predstavlja i činjenica da objekt radnje ovog krivičnog dela više nisu samo stoka i živina kao životinje od kojih čovek ima neposrednu korist, već i sve druge životinje kojima može biti pružena veterinarska pomoć. Takva promena izraz je i tendencija prisutnih u samoj veterinarskoj profesiji koja postepeno napušta svoje „poljoprivredne korene“ i sve više pažnje posvećuje zdravstvenoj zaštiti i životinja od kojih čovek nema nikakvu ekonomsku korist, već mu služe samo za

¹⁷² Više o tome videti u: Batričević, A.: Krivično delo nesavesnog pružanja veterinarske pomoći u zakonodavstvu Republike Srbije, Zaštita prirode, Vol. 61, br. 2/2011., str. 147 – 168.

druženje i rasonodu.¹⁷³ Proširenje kruga životinjskih vrsta koje se mogu smatrati objektom radnje takođe govori u prilog tezi da se ovom inkriminacijom ne štite isključivo interesi čoveka već i zdravlje i dobrobit životinja. Ipak, na ovom mestu se još uvek ne može govoriti o zaštiti životinja *per se*, već pre o zaštiti životinjskog sveta kao dela životne sredine. Takav zaključak sledi iz uslovljenosti postojanja krivičnog dela uginućem više od jedne životinje ili prouzrokovanjem znatne štete, što znači da ono neće postojati ukoliko je veterinarska pomoć nesavesno pružena samo u odnosu na jednu životinju, i to životinju čija je ekonomska vrednost neznatna. O suštinskoj promeni položaja životinja u krivičnom pravu moglo bi biti reči tek kada bi ovo krivično delo postojalo i u takvom slučaju.

U kontekstu širenja svesti o dobrobiti životinja u društvu, može se preispitati opravdanost uslovljenosti postojanja ovog krivičnog dela nastupanjem posledice u vidu uginuća životinja ili prouzrokovanja znatne štete. Čini se da bi i posledica koja se sastoji u težem ili trajnijem pogoršanju ili narušavanju zdravstvenog stanja životinja bila sasvim dovoljna za uspostavljanje krivičnopravne odgovornosti nesavesnog veterinarara. Takvo shvatanje je opravdano ako se ima u vidu da je članom 269. Krivičnog zakonika kao posebno krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja inkriminisano i samo mučenje životinja, odnosno nanošenje životinjama bola, patnje, straha ili

¹⁷³ Mceachern Nunalee, M.M., Weedon, R. G.: Modern Trends In Veterinary Malpractice: How Our Evolving Attitudes Toward Non-Human Animals Will Change Veterinary Medicine, *Animal Law*, vol.10:125, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2004. str. 138., preuzeto sa: http://www.animallaw.info/journals/jo_pdf/vol10_p125.pdf, pristup: 9.09.2011.

stresa, bez obzira da li je ono za posledicu imalo smrt životinje. Kako teže ili trajnije pogoršanje ili narušavanje zdravstvenog stanja životinje nesumnjivo kod nje izaziva bol i patnju, bilo bi opravdano da se inkriminacija nesavesnog pružanja veterinarske pomoći proširi i na slučajeve u kojima je usled primene očigledno nepodobnog sredstva ili načina lečenja ili uopšte nesavesnog postupanja veterinara ili veterinarskog tehničara došlo do težeg i trajnijeg narušavanja ili pogoršanja zdravlja životinja, a ne samo do njihovog uginuća.

Zahtev za nastupanjem posledice koja se sastoji u znatnoj šteti predstavlja odraz statusa koji životinje imaju u našem pravnom sistemu – statusa pokretnih stvari. U svetlu promene etičkih shvatanja u pravcu omogućavanja životinjama da i u pravu i u društvu steknu položaj koji se ipak razlikuje od položaja „pukih pokretnih stvari“, treba preispitati opravdanost tog uslova. Zahtev za nastupanjem znatne štete se čini naročito spornim u situacijama kada je nesavesno pružanje veterinarske pomoći učinjeno u odnosu na kućne ljubimce, kojima su, nakon usvajanja Evropske konvencije za zaštitu kućnih ljubimaca, 1987. godine (ratifikovane od strane naše zemlje 2010. godine) i zvanično priznati značaj i doprinos kvalitetu života ljudi i vrednost za društvo. Pri tome, kućni ljubimci ne moraju imati nikakvu tržišnu vrednost, već samo emocionalni, psihološki i socijalni značaj za svog vlasnika.¹⁷⁴

¹⁷⁴ Mceachern Nunalee, M.M., Weedon, R. G.: Modern Trends In Veterinary Malpractice: How Our Evolving Attitudes Toward Non-Human Animals Will Change Veterinary Medicine, Animal Law, vol. 10:125, Animal Legal and

Sporno je i kakve krivičnopravne posledice nastupaju ako usled primene očigledno nepodobnog sredstva ili načina lečenja ili uopšte nesavesnog postupanja veterinara ili veterinarskog tehničara ne dođe do uginuća životinja ili nastupanja znatne štete. Tada će krivično delo nesavesnog pružanja veterinarske pomoći ostati u pokušaju koji nije kažnjiv iako životinja i tada trpi nepotreban bol, patnju, strah ili stres, iako nije došlo do uginuća ili znatne štete. Ako je veterinar postupao sa umišljajem tim radnjama mogu biti ostvarena obeležja drugog krivičnog dela - ubijanja i zlostavljanja životinja (član 269. KZ), dok bi u slučaju nehata postojao prekršaj iz člana 7. Zakona o dobrobiti životinja, ili člana 138. Zakona o veterinarstvu.

4.5. Proizvodnja štetnih sredstava za lečenje životinja

Krivično delo proizvodnje štetnih sredstava za lečenje životinja sastoji se u proizvodnji radi prodaje ili u stavljanju u promet sredstava za lečenje ili sprečavanje zaraze kod životinja koja su opasna za njihov život ili zdravlje. Objekt zaštite ovog krivičnog dela je životinjski svet – fauna, kao jedan od elemenata životne sredine. Objekt napada su sredstva za lečenje životinja ili sprečavanje zaraze kod životinja. To moraju biti sredstva koja su opasna za život ili zdravlje životinja. Pojam sredstava za lečenje životinja ili sprečavanje zaraze kod životinja definisan je članom

Historical Center, Michigan State University College of Law, 2004. str. 143., http://www.animallaw.info/journals/jo_pdf/vol10_p125.pdf, 29.09.2011.

3. Zakona o veterinarstvu u okviru pojma veterinarskih lekova, koji obuhvataju sve lekove i biološke preparate, osim osnovnih proizvoda za negu životinja, koji se koriste radi sprečavanja pojava i širenja, suzbijanja ili iskorenjivanja bolesti ili za lečenje obolelih životinja, za poboljšanje, izmenu ili povratak telesne funkcije životinja ili postizanje drugih ciljeva u vezi sa poboljšanjem zdravlja životinja.

Radnja izvršenja ovog krivičnog dela određena je alternativno i obuhvata: 1) proizvodnju sredstava za lečenje životinja ili sredstava za sprečavanje zaraze kod životinja i 2) stavljanje u promet sredstava za lečenje životinja ili sredstava za sprečavanje zaraze kod životinja.

Pod proizvodnjom se podrazumeva pravljenje novih, do tada nepostojećih predmeta ili preinačenje postojećih tako da dobiju nova svojstva i namenu. Bitno je da se ova radnja ne preduzima za sopstvene potrebe, već u nameri njihove dalje prodaje. Ova namera mora da postoji na strani učinioca u vreme preduzimanja radnje izvršenja, ali nije neophodno da je ona i ostvarena. Stavljanje u promet je delatnost činjenja dostupnim tih sredstava individualno neodređenom broju lica. Posledica dela se sastoji u prouzrokovanju apstraktne opasnosti po život i zdravlje životinja, što znači da za postojanje krivičnog dela nije potrebno da usled preduzimanja radnje izvršenja zaista i dođe do ugrožavanja njihovog života i zdravlja. Dakle, delo je dovršeno samom proizvodnjom u svrhu prodaje, odnosno stavljanjem u promet navedenih sredstava, bez obzira da li su došla u posed nekog lica i da li su upotrebljena. Svojstvo objekta radnje, odnosno činjenica da su u pitanju sredstva koja su opasna po

život ili zdravlje životinja, samo po sebi podrazumeva da postoji mogućnost nastupanja opasnosti po životinje, tako da se dokazivanje postojanja apstraktne opasnosti ne zahteva.

Teži oblik dela postoji ako je usled preduzete radnje izvršenja nastupila posledica koja se sastoji u uginuću životinja ili nastupanju druge znatne štete. Kada postoji teža posledica, kada se može smatrati da je ona znatnog obima i intenziteta i da li i pod kojim uslovima će se ona smatrati rezultatom preduzete radnje izvršenja osnovnog oblika dela faktička su pitanja čije je rešavanje prepušteno sudu. Prema stavu krivičnog odeljenja Vrhovnog suda Srbije iz aprila 2006. znatna šteta postoji kada iznos štete prelazi 900 000 dinara.

Ako je učinilac postupao sa umišljajem za osnovni oblik dela mu se izriču novčana kazna ili zatvor do jedne godine, a za teži oblik novčana kazna ili zatvor do dve godine. Za nehatni oblik propisane su alternativno novčana kazna ili zatvor do šest meseci

4.6. Zagađivanje hrane i vode za ishranu, odnosno napajanje životinja

Krivično delo zagađivanja hrane i vode za ishranu odnosno napajanje životinja se sastoji u zagađenju kakvom škodljivom materijom hrane ili vode koje služe za ishranu ili napajanje životinja, čime se dovedu u opasnost njihov život ili zdravlje ili u zagađenju vode u ribnjaku, jezeru, reci ili kanalu kakvom škodljivom materijom ili u prouzrokovanju opasnosti za opstanak riba ili drugih vodenih životinja poribljavanjem iz

zaraženih voda. Objekt zaštite ovog krivičnog dela je životinjski svet (fauna). Objekt napada su škodljive materije, odnosno materije kojima se hrana ili voda za ishranu ili napajanje životinja čine opasnim za njihov život ili zdravlje (otrovi, razne štetne hemikalije, zagađene otpadne vode, uginule životinje, pokvarene životne namirnice i sl.).

Radnja izvršenja dela je zagađenje. Zagađivanje se sastoji u štetnoj promeni fizičkih, hemijskih, bioloških, bakterioloških, virusoloških ili radioloških svojstava vode za piće ili životne namirnice. Radnja izvršenja se može preduzeti na tri načina: 1) u pogledu hrane i vode koja služi za ishranu ili napajanje životinja, 2) vode u ribljaku, jezeru, reci ili kanalu i 3) poribljavanju iz zagađenih voda. Posledica radnje izvršenja se javlja kao: 1) konkretna opasnost za život i zdravlje životinja i 2) konkretna opasnost za opstanak riba ili drugih vodenih životinja (mekušaca, rakova i ostalih akvatičnih organizama). Bitno je da se zagađivanje vrši upotrebom kakve škodljive materije, odnosno bilo koje materije koja je štetna za zdravlje ljudi.¹⁷⁵ Pored zagađenja vode škodljivom materijom, radnja izvršenja može se sastojati i u poribljavanju ribom iz zaraženih voda. Prema Zakonu o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda¹⁷⁶ (član 2. stav 1. tačka 15.), pod poribljavanjem se podrazumeva plansko unošenje jedinki ribe i oplođene ikre u ribolovne vode u skladu sa programom upravljanja ribarskim područjem.

Kvalifikovani oblik ovog dela postoji ukoliko usled preduzimanja radnje izvršenja nastupi teža posledica u vidu

¹⁷⁵ Stojanović, Z.: Komentar Krivičnog zakonika, *Op.cit.*, str. 619.

¹⁷⁶ „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 36/2009.

povrede – uginuća životinja ili prouzrokovanja druge znatne štete. Kada postoji uginuće životinja, koliki broj uginulih životinja i koje vrste je potreban za postojanje dela, kao i da li je pričinjena druga znatna šteta faktička su pitanja koja sud utvrđuje u svakom konkretnom slučaju. Inače, znatna šteta prema stavu krivičnog odeljenja Vrhovnog suda Srbije iz aprila 2006. godine postoji kada iznos štete prelazi 900 000 dinara.

Učinilac ovog krivičnog dela može biti svako lice, a delo može biti učinjeno sa umišljajem ili iz nehata. Za osnovno delo je propisana novčana kazna ili zatvor do jedne godine za umišljaj, odnosno novčana kazna ili zatvor do šest meseci za nehat. Za kvalifikovani oblik propisane su novčana kazna ili zatvor do dve godine.

4.7. Nezakonit lov

Lov divljači u većini zemalja nije zabranjen, ali je njegovo vršenje pravno regulisano u pogledu vremena, mesta, vrste divljači¹⁷⁷, kao i načina i sredstava koja se u lovu smeju koristiti. Krivolov predstavlja svaki lov divljači sproveden suprotno važećim propisima koji se, u zavisnosti od zakonskog rešenja i okolnosti konkretnog slučaja, sankcioniše kao krivično delo ili kao prekršaj.

¹⁷⁷ Lazarević, L.: Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije, *Op.cit.*, str. 703.

Izveštaji organizacija za zaštitu životne sredine potvrđuju drastično opadanje populacije divljači širom sveta¹⁷⁸, a pojedini autori su još pre više od dve decenije isticali da su razmere nezakonitog lova dostigle kritičnu tačku¹⁷⁹. Neopravdano stavljanje problema nezakonitog lova u drugi plan prisutno je u mnogim pravnim sistemima. Za to su zaslužne tamne brojke kriminaliteta u ovoj oblasti, odnosno činjenica da mnogi slučajevi kršenja propisa iz oblasti lovstva nikada nisu otkriveni, te da otkrivena i sankcionisana dela predstavljaju samo vrh ledenog brega¹⁸⁰. Jedan od razloga za to leži u praksi da se ovo krivično delo čini od strane lovaca tokom regularnih odlazaka u lov, što omogućava sprovođenje krivolova u okviru zakonite rekreativne aktivnosti¹⁸¹.

Nezakonit lov podstaknut je različitim motivima počevši od pribavljanja hrane radi pukog preživljavanja, preko sticanja materijalne dobiti od prodaje ulova ili pribavljanja trofeja za ličnu upotrebu, pa sve do ubijanja divljači radi zabave i

¹⁷⁸ Više o tome videti na sledećim linkovima:

<http://www.eia-international.org/campaigns/species/> i

http://cfhs.ca/wild/illegal_hunting_and_black_market_trading_in_wildlife_parks, pristup: 01.12.2011..

¹⁷⁹ Musgrave, R.S., Parker, S., Wolok, M.: The Status of Poaching in the United States: Are We Protecting Our Wildlife?, *Natural Resources Journal*, br. 33, 1993. str. 977 – 1014.

¹⁸⁰ Eliason, S.: *Illegal Hunting and Angling: the Neutralization of Wildlife Law Violations, Society and Animals* 11:3, Leiden: Koninklijke Brill NV, 2003. str. 225 – 226.

¹⁸¹ Muth, R.M., Bowe, J.F.: *Illegal Harvest of Renewable Natural Resources in North America:*

Toward a Typology of the Motivations for Poaching, Society and Natural Resources, br. 11, 1998. str. 15.

uzbuđenja i izražavanja protesta pripadnika pojedinih zajednica prema zvaničnoj vlasti¹⁸². Ipak, odlučujućim motivom za vršenje ove nezakonite delatnosti smatra se velika imovinska korist.¹⁸³ Osim što predstavlja nezakonit izvor prihoda, istraživanja pokazuju da je nezakonit lov po pravilu povezan sa drugim kriminalnim aktivnostima: organizovanim transnacionalnim kriminalom, korupcijom, nezakonitim prometom ulovljenom divljači ili njenim delovima, ali i oružjem i municijom, kao sa i krivičnim delima protiv života i tela. Ozbiljnost problema nezakonitog lova delom leži i u njegovom krajnjem cilju, koji se često sastoji u finansiranju drugih oblika kriminala.¹⁸⁴

Osnovni oblik krivičnog dela nezakonitog lova

Sve do stupanja na snagu važećeg Krivičnog zakonika, krivično delo nezakonitog lova svrstavano je u članu 162. u krivična dela protiv privrede, da bi od 1. januara 2006. godine bilo sistematizovano u okviru njegovog dvadeset i četvrtog poglavlja, posvećenog krivičnim delima protiv životne sredine.

¹⁸² Muth, R.M., Bowe, J.F.: *Illegal Harvest of Renewable Natural Resources in North America*:

Toward a Typology of the Motivations for Poaching, Society and Natural Resources, br. 11, 1998. str. 13.

¹⁸³ Rice, M. (ed.), Banks, D., Davies, C., Gosling, J., Newman, J., Wadley, J., Walravens, F. *Environmental Crime – A Threat to our Future*, Environmental Investigation Agency (EIA), London, 2008. str. 10.

¹⁸⁴ Rice, M. (ed.), Banks, D., Davies, C., Gosling, J., Newman, J., Wadley, J., Walravens, F. *Environmental Crime – A Threat to our Future*, Environmental Investigation Agency (EIA), London, 2008. str. 1 – 3.

To pokazuje da je zakonodavac uvideo da se ovim krivičnim delom napadaju ekološke vrednosti, s obzirom da je ono upereno protiv prirodnog bogatstva zemlje – njene faune¹⁸⁵. Dakle, ovom inkriminacijom štiti se (prvenstveno) divljač, kao prirodno bogatstvo i kao integralni deo životne sredine, pa tek onda lovstvo kao privredna grana¹⁸⁶. Kao i većina krivičnih dela protiv životne sredine, i delo nezakonitog lova spada u krivična dela sa blanketnom dispozicijom. To znači da je za upotpunjavanje sadržaja obeležja bića ovog krivičnog dela neophodna analiza drugih vankrivičnopravnih propisa¹⁸⁷. Najvažniji od njih je Zakon o divljači i lovstvu iz 2010. godine¹⁸⁸, čijim stupanjem na snagu je prestao da važi Zakon o lovstvu iz 1993. godine, koji je sadržao brojna prevaziđena rešenja.

Objekt radnje jeste divljač. Pojam divljači određen je u članu 1. Zakona o divljači i lovstvu kao prirodno bogatstvo i imovina Republike Srbije koja se koristi isključivo pod uslovima i na način predviđen tim zakonom, a obuhvata zakonom određene vrste divljih sisara i ptica.

Prvi oblik krivičnog dela nezakonitog lova postoji kada se divljač lovi za vreme lovostaja ili na području gde je lov zabranjen. Radnja izvršenja ovog dela je lov divljači. Lov divljači definisan je Zakonom o divljači i lovstvu (član 4.) i obuhvata takvu aktivnost lovaca koja se sastoji u traženju,

¹⁸⁵ Joldžić, V.: Konvencije od značaja za zaštitu životne sredine i interesa Republike Srbije, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2006. str. 212.

¹⁸⁶ Stojanović, Z.: Komentar Krivičnog zakonika, *Op.cit.*, str. 622.

¹⁸⁷ Jovašević, D.: Krivično pravo, Opšti deo, *Op.cit.*, str. 170-171.

¹⁸⁸ „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 18/2010.

posmatranju, praćenju, dozivanju i čekanju divljači radi odstrela, zatim, odstrel divljači, hvatanje žive divljači, kao i sakupljanje žive divljači i njenih delova. Lovcem se smatra fizičko lice koje je steklo lovnu kartu za tekuću lovnu godinu, ispunjava uslove iz propisa kojima se reguliše oružje i municija¹⁸⁹ i koje je osposobljeno za lov divljači, ali se kao učinilac ovog krivičnog dela može javiti i svako lice. Za postojanje ovog dela je potrebno da je radnja izvršenja preduzeta: a) u određeno vreme – za vreme lovostaja ili b) na određenom mestu – području gde je lov zabranjen.

Lovostaj prema slovu Zakona o divljači i lovstvu (član 20.) predstavlja zabranu lova u određenom periodu. Primenom ove mere štite se lovostajem zaštićene vrste divljači - one vrste divljači koje imaju status lovnih vrsta, ali koje je zabranjeno loviti u određenom vremenskom periodu. Ranije važećim Zakonom o lovstvu¹⁹⁰ (član 4.) bile su taksativno nabrojane vrste divljih sisara i ptica koje su imale status lovostajem zaštićene divljači, uz propisivanje da se lovostaj može utvrditi i za druge zakonom predviđene vrste divljači ako bi na određenom području bio ugrožen njihov opstanak (divljač van režima zaštite). Sadašnji Zakon o divljači i lovstvu ne sadrži listu lovostajem zaštićenih vrsta divljači, već dužnost proglašavanja ovih vrsta prebacuje na odgovarajuća ministarstva, odnosno ministra nadležnog za poslove lovstva i

¹⁸⁹ Videti: Zakon o oružju i municiji, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 9/1992, 53/1993, 67/1993, 48/1994, 44/1998, 39/2003, 85/2005 i 101/2005.

¹⁹⁰ "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 39/1993, 44/1993, 60/1993 i 101/2005.

ministra nadležnog za poslove zaštite životne sredine koji ove vrste životinja određuju na osnovu procene ugroženosti pojedinih vrsta¹⁹¹, brojnosti populacija i obaveza iz potvrđenih međunarodnih ugovora¹⁹². U skladu sa tim, lovostajem zaštićene vrste divljači taksativno su nabrojane u posebnom podzakonskom aktu – Pravilniku o proglašavanju lovostajem zaštićenih vrsta divljači, trajanju lovne sezone na lovostajem zaštićene vrste divljači u otvorenim i ograđenim lovištima, ograđenim delovima lovišta i poligonima za lov divljači, kao i merama zaštite i regulisanja brojnosti populacija trajno zaštićenih i lovostajem zaštićenih vrsta divljači¹⁹³.

Osim za vreme lovostaja, prvi oblik krivičnog dela nezakonitog lova može biti učinjen i van tog vremenskog perioda ukoliko se lovi divljač na području gde je lov zabranjen. Na nekim mestima postoji trajna zabrana lova. Zakon o divljači i lovstvu ove oblasti naziva nelovnim površinama, svrstavajući u njih sledeća mesta (član 36.): naseljena mesta i parkove u naseljima, plantažne voćnjake i vinograde, rasadnike i druge šumske i poljoprivredne površine koje su ograđene ogradom kroz koju

¹⁹¹ Ugrožena vrsta je ona vrsta koja se suočava sa visokom verovatnoćom da će iščeznuti u prirodnim uslovima u bliskoj budućnosti, što se utvrđuje u skladu sa opšteprihvaćenim međunarodnim kriterijumima (član 4. stav 1. tačka 73. Zakona o zaštiti prirode).

¹⁹² Član 5. stav 1. i član 21. Zakona o divljači i lovstvu.

¹⁹³ Član 2. Pravilnika o proglašavanju lovostajem zaštićenih vrsta divljači, trajanju lovne sezone na lovostajem zaštićene vrste divljači u otvorenim i ograđenim lovištima, ograđenim delovima lovišta i poligonima za lov divljači, kao i merama zaštite i regulisanja brojnosti populacija trajno zaštićenih i lovostajem zaštićenih vrsta divljači, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 75/2010 i 91/2010.

dlakava divljač ne može da prolazi; objekte za lečenje, odmor i rekreaciju; aerodrome, groblja, javne saobraćajnice, aktivne površinske kopove i druge komunalne površine; površine koje se koriste za vojne namene; površine koje su na udaljenosti manjoj od dve stotine metara od naselja i stambenih i pomoćnih objekata izvan naseljenog mesta, dvorišta seoskog domaćinstva ili industrijskih i drugih objekata; farme i parkove divljači i ostale površine i objekte na kojima je u skladu sa drugim propisima zabranjen lov.

Za postojanje ovog oblika krivičnog dela ne zahteva se da je divljač u konkretnom slučaju i ulovljena. Dovoljno je da je učinilac pod zakonom propisanim okolnostima preduzeo bilo koju radnju koja se može okarakterisati kao lov u smislu navedene odredbe Zakona o lovstvu. Zbog toga se u pojedinim slučajevima može javiti problem razgraničenja svršenog krivičnog dela nezakonitog lova i njegovog nekažnjivog pokušaja¹⁹⁴. Nošenje lovačkog oružja za vreme lovostaja ili na području na kome je lov zabranjen samo po sebi ne predstavlja radnju izvršenja krivičnog dela nezakonitog lova. Međutim, to delo postoji ukoliko se za vreme lovostaja ili na području gde je lov zabranjen nosi lovačko oružje i pri tome traži divljač. Osim traženja divljači prilikom nošenja lovačkog oružja, tome bi se moglo dodati i njeno posmatranje, praćenje, dozivanje i čekanje radi odstrela, budući da se, u skladu sa Zakonom o lovstvu (član 4.), sve ove aktivnosti smatraju lovom. U takvom slučaju bi postojanje krivičnog dela praktično zavisilo od procene da li je na strani lica koje je nosilo lovačko oružje za vreme lovostaja ili na području na kome je lov zabranjen tražilo,

¹⁹⁴ Stojanović, Z.: Komentar Krivičnog zakonika, *Op.cit.*, str. 623.

posmatralo, pratilo, dozivalo ili čekalo divljač, postojala i namera da istu odstrela.

U praksi se javlja i pitanje da li u slučaju odstrela ili hvatanja više jedinki divljači postoji jedno ili više krivičnih dela u sticaju. Postoji saglasnost da je reč o jednom krivičnom delu ukoliko je to učinjeno u toku jednog lova. Međutim, sporna je dužina vremenskog razmaka između odstrela ili hvatanja pojedinih životinja. Naime, nije izvesno da li je za postojanje jednog krivičnog dela potrebno da taj vremenski razmak bude kratak, kao i da li u takvoj situaciji ima prostora za primenu instituta produženog krivičnog dela iz člana 61. Krivičnog zakonika. Preovladava shvatanje da ukoliko u toku jednog lova bude ulovljeno više životinja nema potrebe za korišćenjem konstrukcije produženog krivičnog dela jer se tada radi o prirodnom jedinstvu dela, a ne o sticaju. U tom smislu, okolnost da je radnjom ovog krivičnog dela ulovljeno više životinja može biti relevantna samo prilikom odmeravanja kazne¹⁹⁵.

Kao učinilac ovog dela može se javiti svako lice – član lovačkog udruženja ili neko drugo lice¹⁹⁶. To može biti i lice koje nema dozvolu za nošenje lovačkog oružja. Tada će postojati sticaj sa krivičnim delom nedozvoljene proizvodnje, držanja, nošenja i prometa oružja i eksplozivnih materija iz člana 348. KZ. Kao oblik krivice zahteva se umišljaj.

Za prvi oblik ovog krivičnog dela propisane su alternativno novčana kazna ili kazna zatvora do šest meseci.

¹⁹⁵ Stojanović, Z.: Komentar Krivičnog zakonika, *Ibid.*, str. 623.

¹⁹⁶ Lazarević, Lj.: Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije, *Op.cit.*, str. 704.

Drugi oblik krivičnog dela nezakonitog lova čini lice koje neovlašćeno lovi na tuđem lovištu i ubije ili rani divljač ili je uhvati živu. Radnja izvršenja ovog oblika dela obuhvata više alternativnih delatnosti. To su: 1) ubijanje, 2) ranjavanje i 3) hvatanje žive divljači. Ubijanje divljači podrazumeva njeno lišenje života na bilo koji način i bilo kojim sredstvom. Ranjavanje divljači se odnosi na nanošenje telesnih povreda razaranjem tkiva ili organa divljači. Hvatanje žive divljači odnosi se na njeno obuzdavanje, sputavanje, odnosno oduzimanje ili ograničavanje slobode kretanja divljači, koje može biti učinjeno na različite načine i različitim sredstvima – zamkama, mrežama, ograđivanjem određenog prostora itd.

Za postojanje ovog oblika dela traži se da je radnja preduzeta na tuđem lovištu, i to prilikom neovlašćenog lova, dakle, bez saglasnosti vlasnika, odnosno korisnika lovišta. Zakon o divljači i lovstvu određuje lovište (član 4.) kao zaokruženu prirodnu celinu u kojoj postoje uslovi za trajnu zaštitu, upravljanje, lov, korišćenje i unapređivanje populacije divljači, dok korisnika lovišta definiše kao pravno lice kome je dato pravo na gazdovanje lovištem¹⁹⁷. Za razliku od osnovnog oblika dela, za postojanje drugog oblika zahteva se da je divljač ulovljena. Ukoliko to nije slučaj, postoji osnovni oblik ovog krivičnog dela, jer se može smatrati da lice koje neovlašćeno lovi na tuđem lovištu, zapravo, lovi na području

¹⁹⁷ Gazdovanje lovištem je skup mera za zaštitu, upravljanje, lov, korišćenje i unapređivanje populacija divljači u lovištu, zaštitu, očuvanje i unapređivanje staništa divljači i zaštitu, uređivanje i održavanje lovišta.

na kome je lov zabranjen. Ovaj oblik dela zaprećen je novčanom kaznom ili kaznom zatvora do godinu dana.

Teži oblici krivičnog dela nezakonitog lova

Ako se na tuđem lovištu neovlašćeno lovi i ubije, rani ili uhvati živa krupna divljač, postoji treći oblik krivičnog dela nezakonitog lova – neovlašćen lov na tuđem lovištu¹⁹⁸. Njegova radnja izvršenja određena je alternativno i obuhvata: 1) ubijanje divljači, 2) ranjavanje divljači i 3) hvatanje žive divljači. Ubijanje divljači podrazumeva njeno lišenje života na bilo koji način i bilo kojim sredstvom. Ranjavanje se odnosi na naonošenje telesnih povreda razaranjem tkiva ili organa divljači. Hvatanje žive divljači odnosi se na njeno obuzdavanje, sputavanje, oduzimanje ili ograničavanje slobode kretanja divljači, na različite načine i različitim sredstvima: zamkama, mrežama, ograđivanjem prostora. Svojsvo objekta radnje je ono što čini kvalifikatornu okolnost ovog dela. To je krupna divljač, ranije nazivana i visokom divljači, a njen pojam određen je odgovarajućim podzakonskim aktima. Ciljevi ove inkriminacije su, kao i kod prethodne, dvostruki: ekonomski i ekološki. Lov bez plaćene dozvole pričinjava ekonomsku štetu lovnim gazdinstvima, a zbog retkosti krupne divljači neovlašćen ulov izaziva značajno smanjenje njene populacije¹⁹⁹.

¹⁹⁸ Joldžić, V.: Konvencije od značaja za zaštitu životne sredine i interesa Republike Srbije, *Op.cit.* str. 213.

¹⁹⁹ Joldžić, V.: Konvencije od značaja za zaštitu životne sredine i interesa Republike Srbije, *Op.cit.*, str. 213.

Za ovaj oblik krivičnog dela nezakonitog lova su alternativno propisane novčana kazna ili kazna zatvora do dve godine (član 276. stav 3).

Najteži oblik nezakonitog lova je lov koji dovodi u pitanje opstanak divljači. On postoji kada se lovi divljač čiji je lov zabranjen ili kada se lovi bez posebne dozvole određena vrsta divljači za čiji je lov potrebna takva dozvola ili kada se lovi na način ili sredstvima kojima se divljač masovno uništava. Radnja izvršenja se mora preduzeti na poseban, atipičan ili opasan način i može uključivati: 1) lov one divljači čiji je lov zabranjen, 2) lov divljači koja se može loviti samo sa posebnom dozvolom, a takva dozvola nije izdata i 3) lov divljači na način ili sredstvima kojima se ona masovno uništava. Divljač čiji je lov zabranjen određena je u članu 20. Zakona o divljači i lovstvu kao nelovna divljač, koja ima status trajno ili strogo zaštićene vrste. Za razliku od svog prethodnika – Zakona o lovstvu, važeći Zakon o divljači i lovstvu ne nabroja taksativno koje se vrste divljači smatraju trajno zaštićenim.

Dozvola za lov krupne divljači je isprava kojom se lovcu dozvoljava da lovi krupnu divljač, dok je dozvola za lov sitne divljači isprava kojom se grupi lovaca dozvoljava da lovi sitnu divljač. Ovlašćeno lice korisnika lovišta izdaje dozvolu za lov krupne divljači na ime lovca, s tim što se dozvola za grupni lov divljih svinja izdaje na ime vođe grupe. Dozvolu za lov sitne divljači ovlašćeno lice korisnika lovišta takođe izdaje na ime grupe. Izgled i sadržinu obrasca dozvole za lov krupne divljači i dozvole za lov sitne divljači bliže propisuje ministar nadležan za poslove lovstva. Ova pitanja detaljnije su regulisana posebnim

podzakonskim aktom – Pravilnikom²⁰⁰. Zakon o divljači i lovstvu (član 75.) propisuje da je u slučaju inostranog lovca, dozvolu za lov dužna da obezbedi turistička agencija koja ima zaključen ugovor o pružanju lovno-turističkih usluga sa korisnikom lovišta.

Zabranjeni načini lova nabrojani su i opisani u članu 76. Zakona o divljači i lovstvu. Tu spadaju: 1) lov divljači koja je ugrožena požarom, poplavom, snežnim nanosima, poledicom i drugim elementarnim nepogodama, 2) lov divljači upotrebom reflektora (farova), baklji i drugih veštačkih svetlosnih izvora (osim u lovu na divlju svinju, vuka, šakala i lisicu), aeronautičkih mašina, ogledala, elektronskih uređaja, audio uređaja, živih mamaca, kao i upotrebom hrane sa omamljujućim sredstvima, 3) lov divljači upotrebom pasa koji nisu lovački rasni psi, pasa koji nisu vakcinisani, obeleženi u skladu sa propisima kojima se uređuje veterinarstvo i pasa onih rasa čija upotreba nije predviđena lovnom osnovom, 4) lov divljači zamkama i klopkama, 5) lov divljači gađanjem iz motornog vozila i gaženjem divljači motornim vozilom i 6) lov divljači vojničkim oružjem i vojničkom municijom. Pored nabrojanih načina, Zakon zabranjuje lov divljači i ostalim nehumanim metodima i sredstvima koja mogu da izazovu lokalni nestanak ili ozbiljan poremećaj u populaciji divljači. Ali, najteži oblik krivičnog dela nezakonitog lova postoji samo ako je upotrebljeni način (sredstvo) lova bio takav da se njime divljač masovno uništava, što se procenjuje na

²⁰⁰ Pravilnik o uslovima i načinu organizovanja lova, izgledu i sadržini obrasca lovne karte, izgledu i sadržini obrasca dozvole za lov krupne divljači i dozvole za lov sitne divljači, kao i izgledu i sadržini obrasca izveštaja o izvršenom lovu, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 44/2010.

osnovu okolnosti svakog pojedinačnog slučaja. Za ovaj oblik propisana je kazna zatvora do tri godine.

Od učinioca krivičnog dela nezakonitog lova oduzimaju se ulovljena divljač i sredstva za lov. Priroda ove mere nije sporna kada se radi o sredstvima nezakonitog lova – to je slučaj obaveznog izricanja mere bezbednosti oduzimanja predmeta. Ali, u odnosu na ulov se može postaviti pitanje da li će se on oduzeti na osnovu mere bezbednosti oduzimanja predmeta ili na osnovu mere oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim delom, koja je i prema opštim odredbama obavezna²⁰¹. Prema članu 87. KZ, mera bezbednosti oduzimanja predmeta izriče se u pogledu predmeta koji je bio namenjen ili upotrebljen za izvršenje krivičnog dela, kao i u pogledu predmeta koji je nastao izvršenjem krivičnog dela, kad postoji opasnost da će se određeni predmet ponovo upotrebiti za izvršenje krivičnog dela ili kada je radi zaštite opšte bezbednosti ili iz moralnih razloga oduzimanje predmeta neophodno. Oduzimanje predmeta je fakultativno, ali zakon može odrediti i obavezno oduzimanje, što je ovde i učinjeno.

Sa druge strane, u skladu sa principom da niko ne može zadržati imovinsku korist pribavljenu krivičnim delom, propisanim u članu 91. KZ, predviđeno je da se od učinioca oduzimaju novac, predmeti od vrednosti i svaka druga imovinska korist koju je pribavio krivičnim delom. Ako oduzimanje nije moguće, učinilac će se obavezati da preda u zamenu drugu imovinsku korist koja odgovara vrednosti

²⁰¹ Stojanović, Z.: Komentar Krivičnog zakonika, *Op.cit.*, str. 624.

imovine pribavljene izvršenjem krivičnog dela ili proistekle iz krivičnog dela ili da plati novčani iznos koji odgovara pribavljenoj imovinskoj koristi. Iako ima argumenata za stav da su ulovljene životinje predmeti koji su nastali izvršenjem krivičnog dela, u odnosu na njih ipak treba primeniti meru oduzimanja imovinske koristi. Moglo bi se tvrditi i da ulovljena divljač nije isto što i živa, te da se njeno svojstvo izvršenjem krivičnog dela bitno menja – tada bi se ona mogla smatrati predmetom koji je nastao izvršenjem krivičnog dela. Međutim, treba uzeti u obzir da divljač ne mora biti ubijena da bi se smatrala ulovljenom, budući da nezakonit lov može biti učinjen i samim hvatanjem (žive) divljači²⁰². Dakle, ulovljenu divljač treba tretirati kao imovinsku korist pribavljenu krivičnim delom, a ne kao predmet nastao izvršenjem krivičnog dela.

Nakon uvođenja u naše pravo krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja, u praksi bi se mogle pojaviti nedoumice u vezi sa razgraničenjem između tog krivičnog dela i nezakonitog lova. Objekt radnje krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja je životinja, ali Zakonik ne navodi izričito koje sve životinje mogu biti objekt radnje. Pošto u tom pogledu nema izričitih ograničenja, moglo bi se zaključiti da se ova odredba odnosi na ubijanje, mučenje ili povređivanje bilo koje životinje, uključujući i divljač.

Takav pristup je u skladu sa osnovnim principima biocentrične etike i načelom jednakosti vrsta s obzirom na sposobnost patnje, ali istovremeno otvara pitanje razgraničenja

²⁰² Stojanović, Z.: Komentar Krivičnog zakonika, *Ibid.*, str. 624 – 625.

ovog krivičnog dela sa krivičnim delom nezakonitog lova. Lov obuhvata niz radnji od kojih bi mnoge, naročito ako se preduzimaju na neki od zakonom zabranjenih načina, mogle da se podvedu pod ubijanje i zlostavljanje životinja. Ako bi se pri tome objekt radnje krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja definisao dovoljno ekstenzivno da obuhvati i divljač, u praksi bi moglo biti sporno da li su jednom radnjom ostvarena obeležja bića krivičnog dela nezakonitog lova ili ubijanja i zlostavljanja životinja.

Kriterijum za razlikovanje nalazi se u odredbi Zakona o dobrobiti životinja kojom se izričito isključuje mogućnost primene tog Zakona u odnosu na divlje životinje u prirodnim staništima čija se zaštita, lov, korišćenje i raspolaganje uređuju posebnim propisima (kao što je Zakon o lovstvu). Pored toga, Zakon o dobrobiti životinja (član 5.) određuje životinju kao svakog kičmenjaka koji je u stanju da oseti bol patnju, strah i stres, ističući da se dobrobit životinja odnosi naročito na: životinje koje se koriste u proizvodne, naučnoistraživačke, biomedicinske i obrazovne svrhe, za izložbe, takmičenja, priredbe i druge oblike javnog prikazivanja, životinje za rad i službene životinje, kućne ljubimce, napuštene i izgubljene životinje i divlje životinje u zatočeništvu (član 2.), a izostavlja iz ove definicije divlje životinje (ptice i sisare) koje se nalaze u svom prirodnom staništu – divljač. Iz toga sledi da će u slučaju da je objekt radnje divljač, uvek postojati krivično delo nezakonitog lova u nekom od zakonom propisanih oblika. Tek ukoliko ne bi postojala mogućnost da se određeno ponašanje koje predstavlja ubijanje ili zlostavljanje životinja a učinjeno je u

odnosu na divljač podvede pod ovu inkriminaciju, moglo bi se smatrati da postoji krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja.

Takođe treba istaći i da jedan od nedozvoljenih načina lova, u smislu Zakona o lovstvu (član 76.), može biti i lov divljači upotrebom živih mamaca. Ukoliko životinja koja je upotrebljena kao živi mamac može biti obuhvaćena definicijom životinje iz Zakona o dobrobiti životinja, u odnosu na nju bi, u zavisnosti od konkretnih okolnosti, moglo biti učinjeno krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja ili prekršaj prema Zakonu o dobrobiti životinja. Sa druge strane, u pogledu divljači ulovljene na takav način mogla bi da budu ostvarena obeležja bića najtežeg oblika krivičnog dela nezakonitog lova ukoliko bi se procenilo da je takav način lova u bio podoban da dovede do masovnog uništenja divljači.

4.8. Nezakonit ribolov

Uvodna razmatranja

Ribarstvo predstavlja značajnu privrednu granu, a ribolov još uvek važi za nezamenjiv izvor mesne hrane. Zakon o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda²⁰³ (čl. 2, 46. i 47.) razlikuje više vrsta dozvoljenog, zakonitog ribolova: 1) privredni ribolov ili lov polno zrelih primeraka riba udičarskim, mrežarskim i samolovnim alatima radi stavljanja ulovljene ribe u promet, 2) rekreativni ribolov ili lov polno zrelih riba udičarskim i pomoćnim

²⁰³ „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 36/2009.

mrežarskim alatima radi zadovoljenja potreba građana za rekreacijom, 3) sportski ribolov kao oblik rekreativnog ribolova koji se odnosi na takmičarski ribolov kao sportsku aktivnost, 4) sanacioni ribolov koji se preuzima radi sprečavanja razvoja alohtonih vrsta ili prenamnožavanja pojedinih vrsta riba na ribarskom području, 5) ribolov u naučno-istraživačke svrhe koji mogu obavljati samo organizacije koje su registrovane za stručna i naučna istraživanja iz oblasti ribolovnog ribarstva, ihtiologije, ribarstvene biologije ili ekologije kopnenih voda i 6) elektroribolov kao posebna vrsta ribolova u naučno-istraživačke svrhe ili u slučaju izlovljavanja ribe radi poribljavanja ili spašavanja ribe sa poplavljenog područja

Želja za ostvarivanjem imovinske koristi, podstaknuta rastućom tražnjom za proizvodima od ribe i drugih vodenih životinja, dovela je do neumerenog, neracionalnog, stihijskog i neodrživog eksploatisanja ihtiofaune širom sveta. Iako i nauka i politika upozoravaju na ugroženost ribljeg fonda zbog prelova²⁰⁴, paralelno sa legalnim i kontrolisanim korišćenjem resursa ribe i drugih vodenih životinja, u mnogim vodama se sprovodi nezakonit, neregulisan i neprijavljen ribolov, koji je u velikom broju slučajeva povezan sa drugim kriminalnim aktivnostima. Ova pojava poprimila je razmere globalnog problema, čije posledice ne pogađaju samo riblji fond kao integralni deo životne sredine, već i ekonomski razvoj i opstanak zajednica zavisnih od ribolova

²⁰⁴ Visković, N.: Kulturna zoologija – što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji, *Op.cit.*, str. 176.

kao privredne grane, ali i bezbednost hrane i ljudi.²⁰⁵ U najširem smislu, nezakonit ribolov obuhvata ribolovne aktivnosti sprovedene na neki od sledećih načina: 1) od strane domaćih ili inostranih brodova u vodama pod jurisdikcijom bilo koje države bez njene izričite dozvole i protivno njenim zakonima ili drugim propisima, 2) od strane brodova koji nose zastavu države članice relevantnih organizacija za upravljanje u oblasti ribarstva i to kršenjem mera očuvanja i upravljanja (propisanih međunarodnim pravom ili od strane navedene organizacije i prihvaćenih od strane države zastave broda) ili 3) kršenjem nacionalnih zakona ili međunarodnih obaveza, uključujući i obaveze država članica relevantnih organizacija za upravljanje u oblasti ribarstva.²⁰⁶

Pored nezakonitog, postoje i neprijavljen i neregulisan ribolov, koji mogu (ali ne moraju uvek) biti zabranjeni zakonom²⁰⁷. Neprijavljen ribolov obuhvata ribolovne aktivnosti koje: 1) nisu prijavljene ili su pogrešno prijavljene nadležnim državnim organima, protivno nacionalnim zakonima i drugim

²⁰⁵ Review of Impacts of Illegal, Unreported and Unregulated Fishing on Developing Countries, Final Report, Marine Resources Assessment Group, London, UK, 2005. str. 55 – 59.

<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+/http://www.dfid.gov.uk/pubs/files/illegal-fishing-mrag-report.pdf>, 04.11.2013.

²⁰⁶ International Plan of action to Prevent, Deter and Eliminate Illegal, Unreported and Unregulated Fishing, Food and Agriculture Organization of the UN, Rome, 2011. str. 2.

<http://www.fao.org/docrep/003/y1224e/y1224e00.HTM>, 04.11.2011.

²⁰⁷ Miller, D.: Illegal, Unreported and Unregulated Fishing, in: Stop Illegal Fishing in Southern Africa (Franckom, S., Ed.), Stop Illegal Fishing, Gaborne, Botswana, 2008. str. 2.

propisima ili 2) su preduzete na području pod nadležnošću relevantne organizacije za upravljanje u oblasti ribarstva, a nisu prijavljene ili su pogrešno prijavljene, protivno postupku prijavljivanja koji se primenjuje u toj organizaciji. Neregulisan ribolov uključuje ribolovne aktivnosti sprovedene: 1) na području relevantne organizacije iz oblasti ribarstva od strane brodova bez nacionalnosti ili brodova zastave države koja nije članica te organizacije ili drugog ribarskog entiteta, protivno merama te organizacije usmerenim na očuvanje i upravljanje ribljim fondom ili 2) u područjima ili u odnosu na riblje fondove za koje ne postoje odgovarajuće mere očuvanja ili upravljanja, pod uslovom da su ribolovne aktivnosti sprovedene na način koji nije u skladu sa međunarodnim obavezama država u pogledu očuvanja živih morskih resursa.

Iako po površini Republika Srbija čini samo nešto više od dva procenta kopnene teritorije Evrope, njena biološka raznovrsnost živih organizama, uključujući i ribe i druge vodene životinje je izuzetno visoka. U prilog tome govori i procena da se na području Republike Srbije nalazi čak pedeset i jedan procenat faune riba Evrope.²⁰⁸ Riblje bogatstvo Srbije obuhvata devedeset i četiri vrste riba, od kojih je jedna trećina ribolovno atraktivna.²⁰⁹

²⁰⁸ Strategija biološke raznovrsnosti Republike Srbije za period od 2011. do 2018. „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 13/2011.

²⁰⁹ Simonović, P., Mijović, Č., Nikolić, V., Marić, S.: Pregled održivog ribarstvenog korišćenja ribljeg fonda Srbije, Zbornik radova Životna sredina ka Evropi – Simpozijum sa međunarodnim učešćem, Beograd, 2005. str. 78.

Za našu zemlju su, budući da nema izlaz na more, najznačajnije odredbe međunarodnih dokumenata koji se odnose na rečni ribolov: 1) Sporazuma o ribarstvu u vodama Dunava između vlade FNRJ, Narodne Republike Bugarske, Rumunske Narodne Republike i Saveza Sovjetskih Republika iz 1958. godine²¹⁰, kome su naknadno pristupile Narodna Republika Mađarska i Savezna Republika Čehoslovačka²¹¹ i 2) Konvencije o saradnji na zaštiti i održivom korišćenju reke Dunav iz 1994. godine²¹², pri čemu treba naglasiti da se ona može primeniti na pitanja ribarstva i unutrašnje plovidbe samo u onoj meri ukoliko su problemi zaštite vode od zagađivanja uzrokovani tim aktivnostima²¹³.

Osnovni oblik krivičnog dela nezakonitog ribolova

Sve do 1. januara 2006. godine, kada je važeći Krivični zakonik stupio na snagu, krivično delo nezakonitog ribolova svrstavano je u krivična dela protiv privrede, što znači da se njime prvenstveno štitilo ribarstvo kao privredna grana, a kroz to, privredni interesi zemlje, odnosno privredni sistem i njegovo pravilno funkcionisanje²¹⁴. Iz poglavlja Krivičnog zakonika u

²¹⁰ „Službeni list FNRJ“ – Međunarodni ugovori, br. 8/1958.

²¹¹ Više o tome: Joldžić, V.: Konvencije od značaja za zaštitu životne sredine i interesa Republike Srbije, *Op.cit.*, str. 66 – 68.

²¹² „Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori“, br. 2/2003.

²¹³ Više o tome: Joldžić, V.: Konvencije od značaja za zaštitu životne sredine i interesa Republike Srbije, *Op.cit.*, str. 130 – 131.

²¹⁴ Srzentić, N., Lazarević, L., Đorđević, M., Stajić, A., Kraus, B.: Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije, *Op.cit.*, str. 401.

okviru kojeg je krivično delo nezakonitog ribolova sada sistematizovano proizlazi da je njegov objekt zaštite životna sredina. Ali, kao i krivično delo nezakonitog lova, ono je višeobjektno, jer da se njime pored životne sredine, odnosno ribljeg fonda kao njenog integralnog dela, i dalje štiti i ribarstvo kao važna privredna grana.²¹⁵

Kao i ostala krivična dela protiv životne sredine, i krivično delo nezakonitog ribolova je blanketnog karaktera, te je za objašnjenje pojedinih pojmova iz njegovog bića potrebno poznavanje propisa iz oblasti ribarstva, od kojih je najznačajniji Zakon o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda, ali i niza podzakonskih akata. Prema članu 2. Zakona o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda, riblji fond obuhvata sve vrste riba, mekušaca, rakova i ostalih akvatičnih organizama koji se štite i održivo koriste, dok ribarstvo čine sve aktivnosti usmerene na zaštitu i održivo korišćenje, lov i promet ribljeg fonda. Riblji fond u ribolovnim vodama (kopnenim vodama – prirodnim ili veštačkim, tekućim ili stajaćim) je u državnoj svojini.

Krivično delo nezakonitog ribolova ima osnovni i dva teža oblika. Osnovni oblik ovog dela čini lice koje lovi ribu ili druge vodene životinje za vreme lovostaja ili u vodama u kojima je lov zabranjen. Radnja izvršenja obuhvata lov ribe ili drugih vodenih životinja odnosno njihovo ubijanje ili hvatanje na bilo koji način i bilo kojim sredstvom. Za postojanje dela je potrebno da je radnja izvršenja preduzeta: 1) u određeno vreme – za vreme lovostaja ili 2) na određenom mestu – u vodama u kojima je lov zabranjen.

²¹⁵ Stojanović, Z.: Komentar Krivičnog zakonika, *Op.cit.*, str. 625. i Jovašević, D.: Sistem ekoloških delikata – ekološko kazneno pravo, *Op.cit.*, str. 291.

Prema Zakonu o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda (član 2.), lovostaj je vremenski period u kojem se pojedine vrste riba, osim riba gajenih u ribnjacima, ne mogu loviti niti stavljati u promet. Ustanovljavanje lovostaja za sve ili pojedine vrste riba na određenom ribarskom području²¹⁶ spada u posebne mere koje se preduzimaju radi očuvanja i zaštite ribljeg fonda. Lovostaj se uspostavlja podzakonskim aktom - naredbom ministra nadležnog za poslove životne sredine i prostornog planiranja.²¹⁷ Mesta gde je ribolov zabranjen određuju se odgovarajućim propisima.²¹⁸

Krivično delo nezakonitog ribolova smatra se dovršenim i kada riba ili druge vodene životinje nisu ulovljene.²¹⁹ Dovoljno je da se one love za vreme lovostaja ili u vodama u kojima je ribolov zabranjen. Za razliku od sadašnjeg zakonskog rešenja, Krivični zakon iz 1977. godine uslovljavao je postojanje ovog krivičnog dela nastupanjem objektivnog uslova inkriminacije, u vidu činjenice da je ribolovom koji se vrši zabranjenim sredstvimaouzrokovano uginuće ribe u velikom broju. Za drugi oblik tog krivičnog dela bilo je dovoljno da je riba lovljena na način koji je štetan za njeno rasplodavanje, bez

²¹⁶ Zakon o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda (član 2. stav 1. tačka 20.) određuje ribarsko područje kao prirodnu ili veštačku ribolovnu vodu ili njen deo koji čini hidrološku, biološku i ekonomsku celinu za zaštitu i održivo korišćenje ribljeg fonda.

²¹⁷ Naredba o ustanovljavanju lovostaja za pojedine vrste riba na ribarskom području ili delu ribarskog područja i o zabrani lova riba koje nemaju propisanu veličinu, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 17/2009, 36/2009 i 104/2009.

²¹⁸ Lilić, S., Drenovak, M.: Ekološko pravo, *Op.cit.*, str. 67.

²¹⁹ Stojanović, Z.: Komentar Krivičnog zakonika, *Op.cit.*, str. 625.

obzira na to da li je usled takvog načina ribolova došlo do njenog uginuća ili nije.²²⁰

Učinioc krivičnog dela nezakonitog ribolova može biti svako lice. Ipak, priroda tog krivičnog dela, kao i način i okolnosti pod kojima se ono čini ukazuju na veću verovatnoću da će se kao njegov učinioc javiti upravo lice koje je na neki način uključeno u vršenje nekog oblika ribolova. Ukoliko je krivično delo nezakonitog ribolova učinjeno prilikom vršenja nekog od dopuštenih oblika ribolova postoji verovatnoća da će se kao njegov učinioc pojaviti ribar, odnosno lice koje se bavi privrednim ribolovom i ulovljenu ribu stavlja u promet, ili ribolovac, ili lice koje se bavi rekreativnim ili sportskim ribolovom (član 2.). Ipak, to ne isključuje mogućnost da se kao učinioc dela pojavi i bilo koje drugo lice. Inače, procenjuje se da broj rekreativnih ribolovaca i ribolovaca koji se bave privrednim ribolovom u našoj zemlji iznosi oko stotinu hiljada, uz određena variranja na godišnjem nivou, a navedena cifra smatra se jednim od pokazatelja ribolovnog pritiska.

Kao oblik krivice propisan je umišljaj. Za osnovni oblik dela propisane su alternativno novčana kazna ili kazna zatvora do šest meseci.

²²⁰ Srzentić, N., Lazarević, Lj., Đorđević, M., Stajić, A., Kraus, B.: Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije, *Op.cit.*, str. 454 – 455.

Teži oblici krivičnog dela nezakonitog ribolova

Prvi teži oblik krivičnog dela nezakonitog ribolova sastoji se u lovu riba ili drugih vodenih životinja na nedozvoljen način, odnosno nedozvoljenim sredstvima – eksplozivom, električnom strujom, otrovom, sredstvima za omamljivanje ili na drugi način koji je štetan za razmnožavanje tih životinja ili kojim se te životinje masovno uništavaju. Ovaj oblik dela kvalifikuju: 1) nedozvoljen način izvršenja i 2) nedozvoljeno sredstvo kojim se ribe ili druge vodene životinje love. U pitanju su zabranjeni načini i zabranjena sredstva određeni Zakonom o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda, koji u članu 20. zabranjuje lov ribe: 1) u vreme mresta i lovostaja, 2) neposredno rukom, 3) eksplozivom i drugim rasprskavajućim sredstvima, 4) harpunom, 5) ostima, 6) podvodnom puškom i drugim zabranjenim ili nedozvoljenim sredstvima i alatima, 7) vatrenim oružjem, 8) strujom, 9) veštačkim izvorom svetlosti, 10) hemijskim i drugim sredstvima koja ubijaju, truju ili omamljuju ribu, 11) noću, ako su u pitanju mladica, lipljan i pastrmka i 12) potezanjem, odnosno kačenjem udicom za telo ili grabuljanjem.

Za postojanje dela nije potrebno da je došlo do ulova ribe ili drugih vodenih životinja, već je dovoljno da je radnja preduzeta na određeni način ili određenim sredstvima. Ulov ribe i drugih vodenih životinja, ili njihovo uništavanje je

posledica koja nije obuhvaćena bićem krivičnog dela, ali koja može biti od značaja prilikom odmeravanja kazne.²²¹

Kada se riba lovi eksplozivom, otrovom ili električnom strujom, mogu biti ostvarena i obeležja bića krivičnog dela izazivanja opšte opasnosti iz člana 278. KZ. U takvom slučaju postoji prividni idealni sticaj krivičnog dela nezakonitog ribolova i krivičnog dela izazivanja opšte opasnosti. Na osnovu primene principa inkluzije, smatra se da tada postoji samo krivično delo izazivanja opšte opasnosti. Ako je tom prilikom drugom licu naneta teška telesna povreda ili je prouzrokovana smrt, delo treba kvalifikovati kao teži oblik izazivanja opšte opasnosti koji bi, po principu inkluzije, konsumirao krivično delo nezakonitog ribolova.

Drugi teži oblik krivičnog dela nezakonitog ribolova čini lice koje lovi ribu ili druge vodene životinje veće biološke vrednosti ili u većoj količini ili pri lovu uništi veću količinu riba ili drugih vodenih životinja. U prvoj situaciji je u pitanju lov ribe ili drugih vodenih životinja veće biološke vrednosti ili u većoj količini, odnosno na način koji je usmeren na lov veće količine ribe ili drugih vodenih životinja. Koje ribe ili druge vodene životinje imaju veću biološku vrednost određeno je odgovarajućim propisima, dok je faktičko pitanje kada se radi o njihovoj većoj količini.²²² Za postojanje ovog dela nije neophodno da je radnja izvršenja preduzeta za vreme lovostaja ili u vodama u kojima je ribolov zabranjen. Za razliku od prve situacije, u drugoj se za postojanje težeg oblika dela upravo zahteva da je prilikom

²²¹ Stojanović, Z.: Komentar Krivičnog zakonika, *Op.cit.*, str. 626.

²²² Lazarević, Lj.: Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije, *Op.cit.*, str. 705.

ribolova uništena veća količina ribe ili drugih vodenih životinja.²²³ Ovde se radi o delu kvalifikovanom težom posledicom. Kada postoji „veća količina“, faktičko je pitanje koje sud rešava u svakom konkretnom slučaju.

Ovo delo može biti učinjeno samo sa umišljajem kao oblikom krivice. Umišljajem učinioca treba da bude obuhvaćena svest o sredstvu i načinu na koji se riba lovi.

Konačno, moglo bi se postaviti i pitanje odnosa između krivičnog dela nezakonitog ribolova i ubijanja i zlostavljanja životinja. Nema sumnje da primena nekih od nedozvoljenih načina ribolova kod životinja koje su objekt radnje izaziva nepotreban bol, patnju, strah i stres, kao i da naš zakonodavac ne postavlja nikakva eksplicitna ograničenja u pogledu životinjske vrste koja bi mogla biti objekt radnje krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja. Ali, u našoj pravnoj teoriji je još uvek zastupljeno zastarelo i specističko²²⁴ stanovište prema kome krivičnopravnu zaštitu od ubijanja i zlostavljanja treba pružiti samo životinjama čije patnje izazivaju osećanje sažaljenja kod većine ljudi²²⁵ – dakle, psima, mačkama i drugim kućnim ljubimcima. Sa druge strane, postoje podaci da su, na primer, švedski sudovi u presudama donetim na samom početku dvadesetog veka priznavali ribama poput jegulje i štuke status

²²³ Stojanović, Z.: Komentar Krivičnog zakonika, *Op.cit.*, str. 626.

²²⁴ Specizam je predrasuda ili stav ili pristrasnost u korist interesa članova nečije vrste, a protiv interesa članova drugih vrsta. Više o tome: Paunović, M.: Prava životinja – savremeni međunarodni standardi, *Op.cit.*, str. 51.

²²⁵ Stojanović, Z.: Komentar Krivičnog zakonika, *Op.cit.*, str. 614.

„žrtve u skladu sa zakonima o okrutnosti prema životinjama“²²⁶. Svrha inkriminacije nezakonitog ribolova nalaže da se prednost da tom krivičnom delu. Međutim, ukoliko je došlo do povređivanja ili ubijanja riba, a da pri tome nisu ispunjeni svi elementi bića krivičnog dela nezakonitog ribolova, trebalo bi razmotriti postojanje osnova za kažnjavanje učinioaca za krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja, naročito kada je u pitanju ubijanje ili povređivanje veće količine ribe ili drugih vodenih životinja ili kada se radi o ribama koje pripadaju posebno zaštićenim životinjskim vrstama.

Za oba teža oblika ovog krivičnog dela propisana je kazna zatvora do tri godine Pored izricanja kazne izričito je predviđeno da se učiniocu ovog krivičnog dela oduzimaju ulov i sredstva za ribolov. Kao i u slučaju krivičnog dela nezakonitog lova, priroda ove mere nije sporna kada se radi o sredstvima nezakonitog ribolova – tada je reč o izricanju mere bezbednosti oduzimanja predmeta. Ali, u odnosu na ulov bi se moglo postaviti pitanje da li će se on oduzeti na osnovu primene mere bezbednosti oduzimanja predmeta ili na osnovu primene mere oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim delom, koja je i prema opštim odredbama obavezna.²²⁷

Premda bi se moglo zastupati i shvatanje da su ulovljene ribe ili druge vodene životinje predmeti koji su nastali izvršenjem krivičnog dela, ipak bi u odnosu na njih trebalo primeniti meru

²²⁶ Striwing, H.: „Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden“, *Animal Law Review at Lewis and Clark Law School*, vol. 8:93, Portland, Oregon, 2002. str. 97.

²²⁷ Stojanović, Z.: *Komentar Krivičnog zakonika, Op.cit.*, str. 624.

oduzimanja imovinske koristi. Moglo bi se tvrditi da ulovljene ribe ili druge vodene životinje nisu isto što i žive, odnosno da se njihovo svojstvo izvršenjem krivičnog dela nezakonitog ribolova bitno menja. U tom kontekstu bi se ulov mogao smatrati predmetom koji je nastao izvršenjem tog krivičnog dela. Međutim, treba uzeti u obzir da ribe ili druge morske životinje ne moraju biti ubijene da bi se smatrale ulovljenim – dovoljno je da su one na bilo koji način uhvaćene, što znači da se njihovo svojstvo u takvom slučaju neće promeniti izvršenjem krivičnog dela. U skladu sa tim, ima više osnova da se ulovljena riba ili druge vodene životinje tretiraju kao imovinska korist pribavljena krivičnim delom nezakonitog ribolova, nego kao predmet nastao izvršenjem tog krivičnog dela.²²⁸

4.9. Uništenje, oštećenje, iznošenje u inostranstvo i unošenje u Srbiju zaštićenog prirodnog dobra

Krivično delo uništenja, oštećenja, iznošenja u inostranstvo i unošenja u Srbiju zaštićenog prirodnog dobra čini lice koje protivno propisima izveze ili iznese u inostranstvo strogo zaštićenu, odnosno zaštićenu vrstu biljaka ili životinja ili uveze ili unese u Srbiju stranu vrstu biljaka ili životinja zaštićenu međunarodnim ugovorima ili dokumentima. Ova inkriminacija je nastala spajanjem ranijih krivičnih dela iz člana 163 a. i člana 163 b. Krivičnog zakona Republike Srbije, koja su

²²⁸ Batrićević, A.: Krivično delo nezakonitog lova, Kriminal i državna reakcija: fenomenologija, mogućnosti, perspektive, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2011. str. 425 – 426.

bila svrstana u krivična dela protiv privrede. Ona je najpre obuhvatala samo uništenje, oštećenje i iznošenje u inostranstvo zaštićenog prirodnog dobra, da bi nakon izmena i dopuna Krivičnog zakonika iz 2009. godine bila proširena i na unošenje, odnosno uvoz u Republiku Srbiju zaštićenih prirodnih dobara iz inostranstva²²⁹.

Objekt zaštite ovog krivičnog dela je životna sredina, a u okviru toga, ovom inkriminacijom se nastoje zaštititi one vrste biljaka i životinja koje se prema Zakonu o zaštiti životne sredine (član 3.) smatraju zaštićenim prirodnim dobrima u smislu očuvanih delova prirode posebnih vrednosti i odlika, koji imaju trajni ekološki, naučni, kulturni, obrazovni, zdravstveno – rekreativni, turistički i drugi značaj zbog čega kao dobra od opšteg interesa uživaju posebnu zaštitu.

Objekt radnje obuhvata pokretna prirodna dobra: 1) strogo zaštićene i zaštićene vrste biljaka ili životinja i 2) strane vrste biljaka ili životinja zaštićene međunarodnim ugovorima ili dokumentima. Prema Zakonu o zaštiti prirode (član 4.), položaj zaštićenih vrsta imaju sve organske vrste koje su zaštićene zakonom. Pojam strogo zaštićenih divljih vrsta životinja definisan je odredbama Pravilnika o proglašenju zaštićenih i strogo zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva²³⁰. Prema članu 3. Pravilnika, pojam strogo zaštićenih divljih vrsta životinja obuhvata divlje vrste koje su iščezle sa teritorije naše

²²⁹ Videti: Član 105. stav 3. Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 72/2009.

²³⁰ Pravilnik o proglašenju zaštićenih i strogo zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 5/2010.

zemlje ili njenih delova, vraćene programima reintrodukcije, krajnje ugrožene, ugrožene, reliktna, lokalno endemična, stenoendemična, međunarodno značajna i zaštićena divlja vrsta, od posebnog značaja za očuvanje biološke raznovrsnosti Republike Srbije.

Prema članu 5. Pravilnika, zaštićena divlja vrsta životinja u prirodi trenutno nisu ugrožene u meri da im pretila opasnost da nestanu ili postanu kritično ugrožene, a to su ranjive, endemične, indikatorske, ključne i kišobran vrste, reliktna, međunarodno značajna i zaštićena divlja vrsta, kao i vrste koje nisu ugrožene, ali se zbog njihovog izgleda mogu lako zameniti sa strogo zaštićenim vrstama. U skladu sa Zakonom o zaštiti prirode (član 4.), ugrožena životinjska vrsta određena je kao vrsta koja se suočava sa visokom verovatnoćom da će iščeznuti u prirodnim uslovima u bliskoj budućnosti, što se utvrđuje u skladu sa opšteprihvaćenim međunarodnim kriterijumima, dok je krajnje ugrožena vrsta određena kao vrsta suočena sa najvišom verovatnoćom iščezavanja u prirodi u neposrednoj budućnosti što se, takođe, utvrđuje prema međunarodno prihvaćenim kriterijumima.

U teoriji se postavlja pitanje da li objekti radnje ovog krivičnog dela mogu biti i mrtve životinje i biljke ili samo žive. Nema razloga da se pojam životinje, odnosno biljke ovde sužava tako što bi se njime obuhvatile samo žive jedinke. Ipak, objekti radnje ne bi mogle biti prerađene biljke i životinje, a posebno ne proizvodi koji su od njih sačinjeni, kao što bi na primer bio neki prehrambeni proizvod. Takođe je sporno da li objekti radnje mogu biti i preparirane životinje u vidu lovačkih

trofeja, a posebno ako je reč o delovima životinja, kao što su, na primer rogovi.²³¹ Zakon o divljači i lovstvu (član 72.) zabranjuje iznošenje iz zemlje određenih trofeja divljači, preparirane divljači i njenih delova kao trofeja, pod pretnjom izricanja novčane kazne za privredni prestup korisniku lovišta – pravnom licu. Ranije važeći Zakon o lovstvu, predviđao je za kršenje navedene zabrane prekršajnu odgovornost fizičkog lica (član 51. i član 66. stav 5.), što je moglo izazvati nedoumice u pogledu razgraničenja između krivičnog dela i prekršaja. Bez obzira na to, treba uzeti da i preparirane životinje i delovi životinja kao trofeji mogu biti objekt radnje ovog krivičnog dela, tim pre što važeći Zakon o lovstvu za njihovo iznošenje u inostranstvo ne predviđa prekršajnu odgovornost fizičkog lica, već samo odgovornost pravnog lica za privredni prestup.

Radnja izvršenja ovog oblika krivičnog dela uništenja, oštećenja, iznošenja u inostranstvo i unošenja u Srbiju zaštićenog prirodnog dobra određena je alternativno. Ona obuhvata sledeće delatnosti: 1) izvoz strogo zaštićene vrste biljaka ili životinja, 2) iznošenje strogo zaštićene vrste biljaka ili životinja, 3) uvoz strogo zaštićene vrste biljaka ili životinja i 4) unošenje strogo zaštićene vrste biljaka ili životinja. U pitanju su različite delatnosti, koje mogu biti preduzete na različite načine i različitim sredstvima kojima se navedeni predmeti udaljuju sa teritorije naše zemlje i prebacuju (legalno ili ilegalno) u inostranstvo²³², odnosno, obrnuto, iz inostranstva na teritoriju naše zemlje. Iznošenje je prebacivanje objekta

²³¹ Stojanović, Z.: Komentar Krivičnog zakonika, *Op.cit.*, str. 609.

²³² Jovašević, D., Đurđić, V.: Krivično pravo, Posebni deo, *Op.cit.*, str.177.

radnje preko granice naše zemlje na teritoriju druge države bilo kojim prevoznim sredstvom i na bilo koji način. Unošenje podrazumeva prebacivanje objekta radnje preko državne granice sa teritorije strane zemlje na teritoriju Republike Srbije bilo kojim prevoznim sredstvom ili na bilo koji način. Pri tome za postojanje dela nije od značaja na koji način se to čini i u kom obimu. Za postojanje ovog oblika krivičnog dela potrebno je da se izvoz ili iznošenje, odnosno uvoz ili unošenje vrši protivpravno, odnosno protivno odredbama važećih propisa.²³³ To znači da pod određenim uslovima i od strane nadležnog organa može biti dozvoljeno da se trajno ili privremeno navedeni predmeti iznesu u inostranstvo ili unesu u Republiku Srbiju. Izvoz, iznošenje, uvoz i unošenje zaštićenih prirodnih dobara sa teritorije jedne zemlje na teritoriju druge zemlje se najčešće vrše preko organizovane mreže.²³⁴

Delo je svršeno kada je neki od navedenih predmeta iznesen, odnosno izvezen u inostranstvo ili unet, odnosno uvezen u Republiku Srbiju. Posebnom odredbom propisano je da je kažnjiv i sam pokušaj ovog dela. Ovo delo može biti učinjeno samo sa umišljajem kao oblikom krivice, a učinilac dela može biti svako lice. S obzirom na okolnosti pod kojima se ovo krivično delo vrši, može se desiti da se u ulozi učinioca dela pojavi lice koje je prethodno (u odnosu na iste životinje) učinilo krivično delo nezakonitog lova. Naime, jedan od motiva za nezakonit lov predstavlja sticanje materijalne dobiti od ilegalne

²³³ Pravilnik o prekograničnom prometu i trgovini zaštićenim vrstama, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 99/2009.

²³⁴ Lazarević, LJ.: Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije, *Op.cit.*, str. 690.

prodaje ulova²³⁵ (često na inostranom „crnom tržištu“) i velika imovinska korist koja se na taj način može ostvariti²³⁶. Činjenica da se lovokrađa često vrši pod paravanom regularnih i organizovanih odlazaka u lov²³⁷ ukazuje na mogućnost da se lice koje ima status lovca u smislu Zakona o divljači i lovstvu (član 4.) javi i kao učinilac nezakonitog lova i kao učinilac nezakonitog prometa ugroženim vrstama divlje faune.

Za ovaj oblik krivičnog dela uništenja, oštećenja, iznošenja u inostranstvo i unošenja u Srbiju zaštićenog prirodnog dobra propisane su kumulativno kazna zatvora od tri meseca do tri godine i novčana kazna. Primenom posebne mere bezbednosti od učinioca se obavezno oduzima strogo zaštićena vrsta životinja.

²³⁵ Muth, R.M., Bowe, J.F.: *Illegal Harvest of Renewable Natural Resources in North America: Toward a Typology of the Motivations for Poaching, Society and Natural Resources*, br. 11, 1998. str. 13.

²³⁶ Rice, M. (ed.), Banks, D., Davies, C., Gosling, J., Newman, J., Wadley, J., Walravens, F. *Environmental Crime – A Threat to our Future*, Environmental Investigation Agency (EIA), London, 2008. str. 10.

²³⁷ Batrićević, A.: *Krivično delo nezakonitog lova, Kriminal i državna reakcija: fenomenologija, mogućnosti, perspektive*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2011. str. 418.

5.

DOPUNSKA KRIVIČNA DELA OD ZNAČAJA ZA ZAŠTITU ŽIVOTINJA

Za zaštitu životinjskog sveta su bitni i teži oblici pojedinih krivičnih dela protiv životne sredine, s obzirom da je kao jedna od kvalifikatornih okolnosti kod njih predviđena upravo činjenica da je usled preduzimanja radnje izvršenja ovih dela došlo do uništenja ili oštećenja životinjskog sveta velikih razmera. Radi se o sledećim krivičnim delima: 1) zagađenje životne sredine (član 260.), 2) protivpravna izgradnja i stavljanje u pogon objekata i postrojenja koja zagađuju životnu sredinu (član 262.), 3) oštećenje objekata i uređaja za zaštitu životne sredine (član 263.) i 4) unošenje opasnih materija u Srbiju i nedozvoljeno prerađivanje odlaganje i skladištenje opasnih materija (član 266.).

5.1. Zagađenje životne sredine

Krivično delo zagađenja životne sredine, kao osnovno, opšte ekološko krivično delo²³⁸, čini lice koje kršeći propise o zaštiti, unapređenju i očuvanju životne sredine zagađi vazduh, vodu ili zemljište u većoj meri ili na širem prostoru. Primarni objekt zaštite ovog krivičnog dela je životna sredina kao skup prirodnih i stvorenih vrednosti čiji kompleksni međusobni odnosi čine okruženje, odnosno prostor i uslove za život ljudi. Pod zaštitom čovekove sredine podrazumeva se očuvanje prirode i njenih elemenata: vode, vazduha, zemljišta, flore i faune od trovanja, zagađivanja ili uništavanja. Ali, pojedini autori smatraju da zaštita životne sredine ne treba da bude sama sebi cilj, što znači da životnu sredinu ne treba štiti radi nje same već radi funkcija koje ona obavlja za ljude i značaja koji ima za omogućavanje uslova života dostojnih čoveka. Oni objekt zaštite ovog ali i drugih ekoloških krivičnih dela vide u osnovnom pravu čoveka na zdravu i relativno očuvanu prirodnu sredinu²³⁹, kao jednom od osnovnih ljudskih prava, koje spada u prava solidarnosti ili prava treće generacije²⁴⁰.

Kod ovog krivičnog dela radnja izvršenja je određena posledičnom dispozicijom i može se sastojati u svakoj delatnosti

²³⁸ Jovašević, D.: Sistem ekoloških delikata – ekološko kazneno pravo, *Op.cit.*, str. 264.

²³⁹ Stojanović, Z.: Komentar Krivičnog zakonika, *Op.cit.*, str. 600.

²⁴⁰ Paunović, M., Krivokapić, B., Krstić, I.: Osnovi međunarodnih ljudskih prava, *Op.cit.*, str. 292.

koja je podobna da dovede do prouzrokovanja posledice u vidu zagađenja životne sredine, odnosno njenih pojedinih delova: vazduha, vode ili zemljišta. Prema Zakonu o zaštiti životne sredine (član 3.), zagađivanjem životne sredine smatra se unošenje zagađujućih materija ili energije u životnu sredinu, bilo da je izazvano ljudskom delatnošću ili prirodnim procesima, koje ima ili može imati štetne posledice na kvalitet životne sredine i zdravlje ljudi. Radnja izvršenja može biti ostvarena na različite načine i različitim sredstvima, a kao primeri se mogu navesti ispuštanje otrovnih ili zagušljivih gasova u većim količinama u atmosferu, ispuštanje otrovnih ili zagađenih otpadnih voda ili drugih škodljivih materija u vodu, vodotok ili zemljište itd.²⁴¹ Za postojanje dela zahteva se da je radnja izvršena na određen način – kršenjem propisa kojima je regulisana problematika zaštite, unapređenja i očuvanja životne sredine. Potrebno je i da je usled radnje izvršenja nastupila teža posledica u vidu zagađenja vazduha, vode ili zemljišta u većoj meri ili na širem prostoru.

Teži oblik zagađenja životne sredine postoji u dve situacije. U prvoj, teži oblik postoji ako je usled preduzimanja radnje izvršenja došlo do uništenja ili oštećenja životinjskog ili biljnog sveta velikih razmera. Prema članu 4. Zakona o zaštiti prirode, oštećenje prirode (a samim tim i biljnog i životinjskog sveta kao njenog dela) je pojava nastala usled menjanja prirodnih procesa u tolikoj meri da je narušena prirodna ravnoteža ili su uništene prirodne vrednosti. Ono može biti

²⁴¹ Jovašević, D.: Sistem ekoloških delikata – ekološko kazneno pravo, *Op.cit.*, str. 265.

uzrokovano prirodnim i veštačkim procesima, pojavama i nepogodama (klizišta, odroni, zemljotresi, poplave, požari). Dakle, uništenje biljnog ili životinjskog sveta bi ovde trebalo shvatiti kao njegovo trajno istrebljenje ili trajno i ozbiljno povređivanje, narušavanje njegovih kvaliteta, dok bi oštećenje trebalo tumačiti kao privremeno, popravljivo, ispravljivo negativno menjanje kvantiteta, kvaliteta i bitnih svojstava biljnog i životinjskog sveta.

U drugoj situaciji, teži oblik dela postoji ako je usled preduzimanja radnje izvršenja došlo do zagađenja životne sredine u tolikoj meri da je za njegovo otklanjanje potrebno duže vreme ili da njegovo otklanjanje zahteva velike troškove. U oba slučaja, reč je o krivičnom delu kvalifikovanom težom posledicom, koja mora biti rezultat nehata učinioaca. Teže posledice krivičnog dela moraju biti u uzročno posledičnoj vezi sa preduzetom radnjom izvršenja osnovnog oblika dela. Pojam „velikih razmera“ posledice procenjuje se u svakom konkretnom slučaju.²⁴² U pravnom shvatanju Krivičnog odeljenja Vrhovnog suda Srbije od 20.marta 2002. godine utvrđeno je da kod težih oblika krivičnog dela zagađivanja životne sredine (iz tada važećeg Krivičnog zakona Republike Srbije) „šteta velikih razmera“ postoji kada njen iznos prelazi 4 000 000 dinara²⁴³. Iako određivanje minimalnog novčanog iznosa „štete velikih razmera“ doprinosi preciziranju tog uslova, moglo bi se postaviti pitanje da li je opravdano i moguće štetu koja sa sastoji u uništenju ili oštećenju biljnog ili životinjskog

²⁴² Lazarević, L.: Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije, *Op.cit.*, str. 683.

²⁴³ Stojanović, Z.: Komentar Krivičnog zakonika, *Op.cit.*, str. 602.

sveta uvek izraziti u novcu. Postoje životinjske vrste koje imaju ogroman značaj za životnu sredinu, ali čija tržišna vrednost nije podložna proceni. Zbog toga bi bilo umesnije da se procena „štete velikih razmera“ prepusti veštacima – stručnjacima iz oblasti zaštite životne sredine. Isto važi i za procenu kvalifikatorne okolnosti kod drugog težeg oblika ovog krivičnog dela – da su za otklanjanje zagađenja potrebno duže vreme ili veliki troškovi.

Učinilac krivičnog dela zagađenja životne sredine može da bude svako lice. Ovo delo može da bude učinjeno sa umišljajem i iz nehata, pri čemu je teža posledica rezultat nehata učinioca.

Za ovo krivično delo propisane su različite kazne, zavisno od oblika krivice sa kojim učinilac preduzima radnju izvršenja osnovnog dela, Ako je osnovno delo učinjeno sa umišljajem, tada je za ovo teže delo propisana kazna zatvora od jedne do osam godina i novčana kazna, a za nehatno postupanje učinioca propisana je kazna zatvora od šest meseci do pet godina i novčana kazna. U slučaju da se sud opredeli da učiniocu umesto kazne izrekne uslovnu osudu, može mu odrediti obavezu koja se sastoji u preduzimanju određene propisane mere zaštite, očuvanja i unapređenja životne sredine. Ako bi učinilac propustio da izvrši ovu obavezu, sud bi mogao da, u okviru perioda proveravanja, produži rok za njeno ispunjenje ili da uslovnu osudu opozove i učiniocu izrekne kaznu koja je u uslovnoj osudi utvrđena.

5.2. Protivpravna izgradnja i stavljanje u pogon objekata i postrojenja koja zagađuju životnu sredinu

Krivično delo protivpravne izgradnje i stavljanja u pogon objekata i postrojenja koja zagađuju životnu sredinu takođe spada u krivična dela protiv životne sredine koja imaju posredan značaj za zaštitu životinjskog sveta, a koje posebno dolazi do izražaja prilikom izvršenja njegovog težeg oblika. Ovo delo čini službeno ili odgovorno lice koje protivno propisima o zaštiti, očuvanju i unapređenju životne sredine dozvoli izgradnju, stavljanje u pogon ili upotrebu objekata ili postrojenja ili primenu tehnologije kojima se u većoj meri ili na širem prostoru zagađuje životna sredina. Objekt ovog krivičnog dela jesu objekti, postrojenja ili tehnologije kojima se može zagaditi životna sredina.²⁴⁴

Radnja izvršenja dela obuhvata: 1) izgradnju, 2) dozvoljavanje stavljanja u pogon, 3) dozvoljavanje upotrebe određenih objekata ili postrojenja i 4) dozvoljavanje primene određenih tehnologija. Dozvoljavanje se određuje kao omogućavanje izdavanja odobrenja za postavljanje, adaptaciju, proširenje ili rekonstrukciju ovakvih sredstava, dok izgradnja uključuje neposredno ili posredno postavljanje, montiranje, sklapanje, prepravljanje ili rekonstrukciju takvih sredstava. Stavljanje u pogon je neposredno ili posredno aktiviranje sredstava. Upotreba znači njihovo korišćenje za predviđenu

²⁴⁴ Jovašević, D.: Sistem ekoloških delikata – ekološko kazneno pravo, *Op.cit.*, str. 269.

namenu tj. svrhu. Primena tehnologije odnosi se na korišćenje prljavih tehnoloških postupaka za proizvodnju ili preradu.

Sporno je da li dozvoljavanje može biti ostvareno i nečinjenjem, pa se postavlja pitanje da li dozvoljavanje obuhvata samo izdavanje dozvole za preduzimanje nabrojanih radnji ili i nesprečavanje drugog da vrši te radnje. Kako se izdavanje dozvole od strane službenog lica vrši u odgovarajućem upravnom postupku, ne bi bilo moguće da ono bude ostvareno i na pasivan način – nečinjenjem. Međutim, ako je reč o dozvoljavanju od strane odgovornog lica, na primer da se primeni određena tehnologija, radnja izvršenja bi mogla biti ostvarena i nečinjenjem, odnosno propuštanjem da se primena te tehnologije spreči.²⁴⁵ Da bi postojalo ovo krivično delo potrebno je da je radnja izvršenja preduzeta protivno važećim propisima iz oblasti zaštite, očuvanja i unapređenja životne sredine. Pored toga, potrebno je da se radnja izvršenja preduzima u odnosu na objekte, postrojenja ili tehnologije kojima se životna sredina zagađuje u ozbiljnijim razmerama, tačnije, u većoj meri ili na širem prostoru.

Teži oblik dela postoji ako je usled preduzimanja radnje izvršenja osnovnog dela nastupila teža posledica i može biti ostvaren u dve situacije. U prvoj situaciji se posledica sastoji u uništenju životinjskog ili biljnog sveta velikih razmera, a u drugoj situaciji u zagađenju životne sredine u toj meri da su za njegovo otklanjanje potrebni duže vreme ili veliki troškovi. Teža posledica dela mora biti rezultat nehata učinioca i mora

²⁴⁵ Stojanović, Z.: Komentar Krivičnog zakonika, *Op.cit.*, str. 605.

se nalaziti u uzročno posledičnoj vezi sa preduzetom radnjom izvršenja. Kao i kod krivičnog dela zagađenja životne sredine, i ovde je procena da li je nastupila neka od težih posledica prepuštena sudu u svakom konkretnom slučaju.

Učinilac ovog krivičnog dela može biti samo lice koje ima određena svojstva – svojstvo službenog ili odgovornog lica. Krivično delo se može učiniti samo sa umišljajem.

Za teži oblik ovog krivičnog dela predviđena je kazna zatvora od jedne do osam godina. Ukoliko sud odluči da učiniocu izrekne uslovnu osudu umesto kazne, može mu odrediti obavezu da u određenom roku preduzme neke od propisanih mera zaštite, očuvanja i unapređenja životne sredine, a u slučaju neispunjenja tih obaveza, uslovna osuda može biti opozvana.

5.3. Oštećenje objekata i uređaja za zaštitu životne sredine

Krivično delo oštećenja objekata i uređaja za zaštitu životne sredine čini lice koje ošteti, uništi, ukloni ili na drugi način učini neupotrebljivim objekte ili uređaje za zaštitu životne sredine. Grupni zaštitni objekt ovog dela je životna sredina, dok su objekti radnje: objekti i uređaji za zaštitu životne sredine. To mogu biti različiti objekti i uređaji. Presudna je funkcija koju oni obavljaju, a to je da služe za zaštitu životne sredine. Za postojanje krivičnog dela je

dovoljno da je radnja izvršenja preduzeta i prema jednom takvom objektu, odnosno uređaju.

Radnja izvršenja osnovnog oblika dela određena je alternativno i obuhvata: 1) oštećenje, 2) uništenje, 3) uklanjanje i 4) činjenje na drugi način neupotrebljivim objekata ili uređaja koji su namenjeni za zaštitu životne sredine. Oštećenje je delimično, privremeno ili kratkotrajno onesposobljavanje stvari čime se smanjuje njena vrednost ili upotrebljivost za određeno kraće ili duže vreme. Ali, u slučaju oštećenja stvar je moguće popraviti ili se oštećeni deo može zameniti novim delom i na taj način povratiti prvobitna vrednost ili upotrebljivost stvari. Uništenje je promena supstance ili oblika predmeta fizičkim ili hemijskim putem, sagorevanjem ili rastapanjem, usled čega se u potpunosti ili trajno stvar više ne može koristiti za svoju prvobitnu namenu. Ovde se radnjom smatra i uklanjanje objekta ili uređaja, što znači da se onemogućava da oni vrše funkciju za koju su namenjeni, premeštanjem sa mesta na kome su se do tada nalazili i gde su vršili svoju funkciju i stavljanjem na drugo, najčešće, nepoznato mesto. Pri tome nije od značaja što se ti objekti ili uređaji mogu ponovo postaviti.²⁴⁶ Činjenje objekata ili uređaja neupotrebljivim na drugi način može biti ostvareno različitim delatnostima, načinima ili sredstvima koja su podobna da dovedu do toga da se ovi objekti ili uređaji više ne mogu koristiti za svoju prvobitnu namenu, odnosno obavljati svoju prvobitnu funkciju.

²⁴⁶ Stojanović, Z.: Komentar Krivičnog zakonika, *Op.cit.*, str. 606.

Učinitelj dela može da bude svako lice. Pored umišljaja, ovo krivično delo se može učiniti i sa nehatom.

Za zaštitu životinjskog sveta poseban značaj ima treći teži oblik ovog krivičnog dela, koji postoji ako je usled umišljajnog izvršenja osnovnog ili prvog težeg oblika došlo do uništenja ili oštećenja životinjskog ili biljnog sveta velikih razmera ili do zagađenja životne sredine u toj meri da su za njegovo otklanjanje potrebni duže vreme ili veliki troškovi. Prilikom tumačenja pojmova „uništenje ili oštećenje životinjskog ili biljnog sveta velikih razmera“, „zagađenja životne sredine u toj meri da su za njegovo otklanjanje potrebni duže vreme ili veliki troškovi“, treba shodno primeniti objašnjenje koje je izneto u vezi sa težim oblikom krivičnog dela životne sredine.

Za teži oblik dela propisane su različite kazne zavisno od oblika krivice učinioca prilikom preduzimanja radnje izvršenja osnovnog dela. Ako je osnovno delo učinjeno sa umišljajem, za teže delo je propisana kazna zatvora od jedne do osam godina. Ako je osnovno delo izvršeno sa nehatom, tada je propisana kazna zatvora od šest meseci do pet godina. Ukoliko sud izrekne učiniocu dela uslovnu osudu, može mu odrediti obavezu da u određenom roku preduzme određene propisane mere zaštite, očuvanja i unapređenja životne sredine, u slučaju čijeg kršenja se uslovna osuda može opozvati.

5.4. Unošenje opasnih materija u Srbiju i nedozvoljeno prerađivanje, odlaganje i skladištenje opasnih materija

Krivično delo unošenja opasnih materija u Srbiju i nedozvoljeno prerađivanje, odlaganje i skladištenje opasnih materija čini lice koje protivno propisima unese u Srbiju radioaktivne ili druge opasne materije ili opasne otpatke, odnosno koje prevozi, prerađuje, odlaže, sakuplja ili skladišti takve materije ili otpatke. I kod ovog krivičnog dela, objekt zaštite je životna sredina, koja se može ugroziti različitim vrstama opasnih materija, među kojima se po svom značaju, prirodi i karakteristikama izdvajaju radioaktivne materije i otpaci. Objekt napada su radioaktivne ili druge opasne materije ili opasni otpaci.²⁴⁷

Radnja izvršenja osnovnog oblika dela je određena alternativno i obuhvata: 1) unošenje u Srbiju, 2) prevoženje, 3) preradu, 4) odlaganje, 5) sakupljanje i 6) skladištenje radioaktivnih ili drugih materija ili opasnih otpadaka. Za postojanje krivičnog dela zahteva se da je radnja učinjena na određen način – protivno važećim propisima, na određenom mestu – na teritoriji Republike Srbije i u odnosu na određene predmete - radioaktivne ili druge opasne materije ili opasne otpatke. Unošenje je prebacivanje radioaktivnih ili drugih

²⁴⁷ Jovašević, D.: Sistem ekoloških delikata – ekološko kazneno pravo, *Op.cit.*,str. 276.

opasnih materija ili opasnih otpadaka sa teritorije strane zemlje preko državne granice na teritoriju Republike Srbije na bilo koji način i bilo kojim prevoznim sredstvom. Prevoženje je transport radioaktivnih ili drugih opasnih materija ili opasnih otpadaka sa jednog mesta na drugo, u okviru teritorije Republike Srbije ili van njenih granica, bilo kojim prevoznim sredstvom, kopnenim, vodenim ili vazдушnim putem. Prerada obuhvata postupanje sa navedenim materijama tako da se izmene njihova prvobitna svojstva i da se od njih naprave, predmeti koji imaju drugačija svojstva. Odlaganjem i skladištenjem smatra se ostavljanje tih materija na određenom prostoru.

Drugi teži oblik ovog dela postoji ako je usled izvršenja osnovnog dela došlo do uništenja životinjskog ili biljnog sveta velikih razmera ili do zagađenja životne sredine u toj meri da su za njegovo otklanjanje potrebni duže vreme ili veći troškovi. Dakle, ovde se kvalifikatorna okolnost sastoji u nastupanju teže posledice u vidu uništenja životinjskog ili biljnog sveta velikih razmera ili zagađenja životne sredine u toj meri da su za njegovo otklanjanje potrebni duže vreme ili veliki troškovi. Uništenje biljnog ili životinjskog sveta bi ovde trebalo shvatiti kao njegovo trajno istrebljenje ili trajno i ozbiljno povređivanje, narušavanje njegovih kvaliteta dok bi oštećenje trebalo tumačiti kao privremeno, popravljivo, ispravljivo negativno menjanje kvantiteta, kvaliteta i bitnih svojstava biljnog i životinjskog sveta. Prema članu 3. Zakona o zaštiti životne sredine, zagađivanje životne sredine predstavlja unošenje zagađujućih materija ili energije u životnu sredinu, izazvano ljudskim delatnostima ili prirodnim procesima, koje ima ili može imati štetne posledice na

kvalitet životne sredine i zdravlje ljudi. Pojam „velikih razmera“, kao i procena kada su za otklanjanje zagađenja životne sredine potrebni duže vreme ili veliki troškovi su faktička pitanja koja sud rešava u svakom konkretnom slučaju.

Najteži oblik ovog dela čini lice koje organizuje vršenje osnovnog oblika tog krivičnog dela. Dakle, ovde se radnja izvršenja sastoji u organizovanom preduzimanju jedne ili više istih ili različitih radnji izvršenja.

Za teži oblik dela je propisana kazna zatvora od dve do deset godina i novčana kazna, a za najteži oblik ovog krivičnog dela propisane su kumulativno kazna zatvora od tri do deset godina i novčana kazna. Ako sud učiniocu nekog od ovih oblika izrekne uslovnu osudu, može mu odrediti obavezu da u određenom roku preduzme neku od propisanih mera zaštite od jonizujućih zračenja ili drugu propisanu meru zaštite.

6.

SPOREDNA KRIVIČNA DELA OD ZNAČAJA ZA ZAŠTITU ŽIVOTINJA

U Republici Srbiji, osnovni izvori krivičnog prava su: 1) Krivični zakonik, 2) Zakon o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica i 3) Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela. Pored osnovnog postoji i dopunsko, sporedno ili pomoćno krivično pravo. To je skup krivičnopravnih odredbi sadržanih u većem broju zakona iz drugih oblasti prava, koji propisuju određena krivična dela kojima se krše pravila utvrđena tim zakonima.²⁴⁸ Jedno takvo krivično delo od značaja za zaštitu životinja propisano je Zakonom o veterinarstvu – nadriveterinarstvo ili neovlašćeno obavljanje veterinarske delatnosti. Zakon o veterinarstvu (član 32.) izričito zabranjuje obavljanje veterinarske delatnosti od strane lica koja se, ne smatraju veterinarskim radnicima, te tako propisuje da krivično

²⁴⁸ Jovašević, D.: Krivično pravo, Opšti deo, *Op.cit.*, str. 39.

delo čini lice koje se ne smatra veterinarskim radnikom, a obavlja veterinarsku delatnost (član 155.).

Zakon o veterinarstvu ne određuje naziv ovog dela, već samo propisuje da: „krivično delo čini lice koje se u smislu tog zakona ne smatra veterinarskim radnikom, a obavlja veterinarsku delatnost“. Pošto nije svrstano ni u jednu grupu krivičnih dela iz Krivičnog zakonika, moglo bi se postaviti pitanje zaštitnog objekta ovog krivičnog dela, kao i pitanje njegove relevantnosti za problematiku kaznenopravne zaštite životinja. Jasno je da njegov zaštitni objekt ne obuhvata samo životnu sredinu, već i niz drugih dobara i vrednosti kao što su život i zdravlje životinja i obavljanje veterinarske delatnosti. Objekt zaštite ovog krivičnog dela obuhvata: 1) veterinarsku delatnost, odnosno njeno zakonito, efikasno, savesno i kvalitetno obavljanje i 2) život i zdravlje životinja.

Radnja izvršenja ovog dela se sastoji u obavljanju veterinarske delatnosti, koja prema članu 4. Zakona o veterinarstvu obuhvata: 1) praćenje, zaštitu i unapređenje zdravlja životinja, 2) zaštitu životinja od zaraznih i drugih bolesti, 3) otkrivanje i dijagnostikovanje bolesti i lečenja obolelih životinja, 4) sprovođenje mera zdravstvene zaštite životinja, 5) zaštitu ljudi od zoonoza, 6) kontrolu bezbednosti hrane i proizvoda životinjskog porekla, 7) obeležavanje i registraciju životinja u određenim situacijama, 8) kontrolu vode za napajanje životinja radi obezbeđivanja njene ispravnosti, 9) kontrolu zdravlja priplodnih životinja i njihove reproduktivne sposobnosti, kao i sprovođenje mera za lečenje steriliteta i veštačkog osemenjavanja, 10) zaštitu životne

sredine od zagađenja uzročnicima zaraznih bolesti životinja, 11) zaštitu životinja od mučenja i patnje i staranje o dobrobiti životinja, 12) kontrolu u proizvodnji i prometu veterinarskih lekova i medicinskih sredstava za upotrebu u veterinarskoj medicini, 13) poslove dezinfekcije, dezinsekcije, deratizacije, dezodoracije i dekontaminacije i 14) veterinarsku edukaciju i obaveštavanje.

Izraz „obavljanje delatnosti“ ukazuje na to da je u pitanju kolektivno krivično delo – prividni realni sticaj u obliku konzumpcije koje karakteriše ponavljanje krivičnih dela koja su povezana u jednu celinu tako da čine kolektivno (skupno) delo. Kod nadriveterinarstva je reč o kolektivnom krivičnom delu u vidu zanimanja. Takvo delo postoji kada je učinilac izvršio jedno ili više istih ili istovrsnih dela, pri čemu je ispoljio spremnost ili sklonost da nastavi sa njihovim vršenjem i to kao zanimanje, profesiju ili vid obavljanja posla, bez obzira da li na strani učinioca postoji namera pribavljanja imovinske koristi ili ne. Za postojanje ovog krivičnog dela zahteva se da se obavljanje veterinarske delatnosti, odnosno neke od radnji koje u ovu delatnost spadaju, vrši od strane lica koje nema svojstvo veterinarskog radnika ako postupa sa umišljajem kao oblikom krivice. Prema Zakonu o veterinarstvu (član 31.), pojam veterinarskog radnika obuhvata veterinare i veterinarske tehničare. Veterinar koji ima završen sedmi stepen stručne spremlje i položen stručni ispit može da obavlja sve stručne poslove veterinarske delatnosti. Veterinarski tehničar koji ima završen šesti stepen stručne spremlje i položen stručni ispit pomaže veterinarima u obavljanju

veterinarske delatnosti i pod njihovim nadzorom može obavljati poslove koje mu oni odrede. On ne može izvoditi hirurške zahvate, postavljati dijagnozu, propisivati način lečenja i samostalno raspolagati lekovima. U posebnim okolnostima, veterinarski tehničari mogu uz saglasnost i pod nadzorom veterinara, obavljati određene hirurške zahvate. Za postojanje ovog krivičnog dela nije potrebno da je obavljanje veterinarske delatnosti od strane lica koje nema svojstvo veterinarskog radnika vršeno uz bilo kakvu materijalnu nadoknadu.

Posledica dela se sastoji u prouzrokovanju apstraktne opasnosti za život i zdravlje životinja. Za postojanje dela dovoljno je da je lice koje nema svojstvo veterinarskog radnika obavljalo veterinarsku delatnost, bez obzira na to da li je usled toga prouzrokovana i druga teža posledica, u vidu konkretne, neposredne opasnosti po život ili zdravlje životinja ili u vidu povrede koja bi se sastojala u uginuću ili narušavanju telesnog ili psihičkog integriteta životinja ili pogoršanju njihovog zdravstvenog stanja ili širenja bolesti životinja. Ukoliko bi usled preduzimanja radnje izvršenja ovog krivičnog dela nastupila neka od navedenih težih posledica i ako bi u odnosu na takvu posledicu postojao nehat učinioca, ona bi se samo mogla uzeti u obzir kao otežavajuća okolnost prilikom odmeravanja kazne učiniocu.

Za ovo delo, Zakonom o veterinarstvu je propisana kazna zatvora do jedne godine.

Nasuprot rešenju prisutnom u našem pozitivnom pravu, u Crnoj Gori, Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine, ovo

delo je propisano u glavnom krivičnom zakonodavstvu. U Krivičnom zakoniku Crne Gore ono nosi naziv krivično delo nadriveterinarstva (član 320.) i sistematizovano je u okviru dvadeset i šestog poglavlja posvećenog krivičnim delima protiv životne sredine i uređenja prostora. U Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine se ta inkriminacija naziva krivičnim delom neovlašćenog obavljanja veterinarskih usluga i nalazi se u trideset i trećem poglavlju Krivičnog zakona Republike Srpske, posvećenom krivičnim delima protiv životne sredine, odnosno dvadeset i šestom poglavlju Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine posvećenom krivičnim delima protiv okoliša, poljoprivrede i prirodnih dobara.²⁴⁹

Zakon o veterinarstvu Republike Srbije, kojim je ovo krivično delo propisano, ne koristi ni jedan od navedenih izraza („nadriveterinarstvo“ ili „neovlašćeno obavljanje veterinarskih usluga“) da označi tu inkriminaciju, već samo navodi u čemu se ona sastoji i propisuje za nju odgovarajuću kaznu.

²⁴⁹ Batrićević, A.: Nadriveterinarstvo u Srbiji – Pojam, karakteristike i krivičnopravna reakcija, Srpska pravna misao, br 46/2013., str. 59 -80.

7.

PREKRŠAJI OD ZNAČAJA ZA ZAŠTITU ŽIVOTINJA

7.1. Uvodna razmatranja

Brojna pitanja koja se dotiču zaštite životne sredine uopšte, ali i zaštite i dobrobiti životinja u našoj zemlji regulisana su prekršajnim propisima, od kojih se kao najznačajniji izdvajaju: 1) Zakon o zaštiti životne sredine, 2) Zakon o zaštiti prirode, 3) Zakon o divljači i lovstvu, 4) Zakon o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda, 5) Zakon o veterinarstvu, 6) Zakon o stočarstvu i 7) Zakon o dobrobiti životinja. Kršenjem odredbi ovih zakona ostvaruju se obeležja najblaže vrste ekoloških delikata – ekoloških prekršaja. Reč je o povredama zakonskih propisa iz oblasti zaštite i uređenja životne sredine koje su zakonom ili drugim propisom određene kao prekršaji. Ovi prekršaji tretiraju se kao blaga ili neznatna ugrožavanja ili povrede životne sredine u celosti ili pojedinih njenih segmenata (vode, vazduha, zemljišta, flore, faune itd.), koja su učinjena sa

umišljajem ili sa nehatom i za čije su učinioce propisane prekršajne kazne ili zaštitne mere.²⁵⁰

Može se desiti da u određenim slučajevima jednom radnjom istovremeno budu ostvarena i obeležja bića nekog od krivičnih dela protiv životne sredine i obeležja bića nekog od prekršaja iz nabrojanih zakona. Iz ovakvih slučajeva identiteta činjeničnog stanja mogu nastati dileme u sudskoj praksi, pa je zato potrebno razmotriti odnos krivičnihopravnih i prekršajopravnih odredbi od značaja za zaštitu životinja. Ni u teoriji ne postoji jedinstven stav u pogledu kriterijuma za razlikovanje krivičnih dela i prekršaja. Neki autori smatraju da je razlika između ove dve vrste delikata kvalitativne prirode, dok drugi tvrde da je karakter te razlike isključivo kvantitativan²⁵¹. Prema Krivičnom zakoniku (član 14.), krivično delo se definiše kao delo koje je zakonom predviđeno kao krivično delo, koje je protivpravno i koje je skrivljeno. Zakon o prekršajima²⁵² (član 2.) definiše prekršaj kao protivpravnu skrivljeno izvršenu radnju koja je propisom nadležnog organa određena kao prekršaj.

Obe vrste delikata su određene formalnim definicijama, na osnovu kojih je teško pronaći razliku između njih, osim u prirodi propisa kojima su predviđeni, jer se krivično delo može propisati samo zakonom, dok prekršaji mogu biti propisani ne samo zakonom, već i podzakonskim propisima. Poznavanje teorijskih definicija obe ove grupe kažnjivih ponašanja može olakšati

²⁵⁰ Jovašević, D.: Sistem ekoloških delikata – ekološko kazneno pravo, *Op.cit.*, str.178.

²⁵¹ Jovašević, D.: Krivično pravo, Opšti deo, *Op.cit.*, str. 28.

²⁵² „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 101/2005, 116/2008 i 111/2009.

njihovo razlikovanje u praksi. U teoriji, prekršaj se definiše kao „društveno štetno, protivpravno i skrivljeno postupanje koje je upereno protiv javnih interesa društva ili protiv javnog poretka, a čije izvršenje ne dovodi u pitanje ekonomske i političke osnove razvoja i opstanka društvenog i pravnog sistema, već se njime nanosi šteta pravnom poretku u vidu remećenja javnog reda i mira, slabljenja društvene discipline i ometanja vršenja funkcija državnih i drugih organa“²⁵³.

Izuzetno je važno odrediti da li su nekim ponašanjem u konkretnom slučaju ostvarena obeležja bića krivičnog dela ili obeležja prekršaja. Od toga zavisi nadležnost državnih organa za pokretanje i vođenje postupka protiv učinioca, kao i vrsta i visina sankcije koja mu u konkretnom slučaju može biti izrečena. Zbog toga će posebnom analizom biti obuhvaćen odnos između pojedinih krivičnih dela i prekršaja koji su propisani nekim od navedenih zakona.

Biće razmotreni odnosi između: 1) krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja i prekršaja propisanih Zakonom o dobrobiti životinja; 2) krivičnog dela nesavesnog pružanja veterinarske pomoći i prekršaja u Zakonu o veterinarstvu i Zakonu o dobrobiti životinja; 3) krivičnog dela nezakonitog lova i prekršaja u Zakonu o divljači lovstvu i 4) krivičnog dela nezakonitog ribolova i prekršaja iz Zakona o zaštiti i održivom korišćenju ribljevog fonda.

²⁵³ Kokolj, M. Prekršajno pravo, Privredna akademija, Novi Sad, 2007. str. 23.

7.2. Prekršaji iz Zakona o dobrobiti životinja

Republika Srbija je zakon posvećen regulisanju minimalnih standarda zaštite i dobrobiti životinja i propisivanju mehanizama za poštovanje tih standarda i sankcionisanje njihovog kršenja usvojila 2009. godine. U pitanju je Zakon o dobrobiti životinja, kojim se uređuju dobrobit životinja, prava, obaveze i odgovornosti fizičkih i pravnih lica ustanovljena u cilju njenog ostvarenja, kao i zaštita životinja od zlostavljanja. Ovim Zakonom se naročito definišu obaveze ljudi prilikom ubijanja (klanja) životinje, njihovog držanja, uzgoja, prometa, prevoza i sprovođenja oglada na njima. Pored minimalnih standarda u pogledu dobrobiti životinja, ovim Zakonom ustanovljena je i dužnost relevantnih subjekata da podstiču jačanje svesti o značaju dobrobiti životinja, kao i obaveza svih građana da spreče i prijave nadležnim organima okrutno postupanje drugih ljudi prema njima.

Zakon o dobrobiti životinja izričito zabranjuje zlostavljanje životinja (član 7.) za koje propisuje prekršajnu sankciju – novčanu kaznu u iznosu od pet hiljada do pedeset hiljada dinara za fizičko lice (član 85.), odnosno od stotinu hiljada do milion dinara za pravno lice (član 82. stav 3.). Zlostavljanjem životinja, koje može biti fizičko i psihičko, se u smislu ovog Zakona, smatra svako postupanje ili nepostupanje sa životinjama kojim se namerno ili iz nehata izaziva bol, patnja, strah, stres, povreda i narušava genetska celovitost životinje i izaziva smrt. Prema ovom Zakonu (član 18.), fizičko zlostavljanje životinja obuhvata narušavanje

fizičke celovitosti životinje oštećenjem tkiva i organa, kao što su batiranje, šutiranje, bičevanje, seksualno nasilje, prisiljavanje na rad ili obuku koji prevazilaze izdržljivost životinje, neodgovarajući načini hvatanja i obuzdavanja, sprovođenje intervencija na životinjama suprotno zakonskim odredbama i svesno reprodukovanje jedinki koje pate od naslednih bolesti, ako se ono ne vrši u ogledne svrhe u skladu sa zakonom. Psihičko zlostavljanje životinje obuhvata narušavanje njene psihičke celovitosti koje može izazvati ili izaziva poremećaje u ponašanju, u smislu onemogućavanja životinji da zadovolji svoje osnovne potrebe u ponašanju, da iskoristi prostor za odmor i zaklon, razjarivanja životinje primenom fizičke sile, drugim životinjama ili nadražajima koji joj nisu svojstveni, nanošenja straha, patnje i prouzrokovanja osećaja dosade i nesigurnosti, kao i sprečavanja životinje da uspostavi socijalnu vezu sa životinjama iste vrste.

Zakon o dobrobiti životinja u članu 82. propisuje koje se aktivnosti smatraju prekršajima i za njih predviđa novčane kazne. Tu spadaju: lišavanje života, odnosno ubijanje životinje suprotno odredbama tog Zakona, ili na javnom mestu, kao i ubijanje i zlostavljanje životinje radi proizvodnje filmova i reklama, upotreba otrova i drugih hemijskih sredstava koji izazivaju bol, patnju i smrt životinja (osim u slučaju kontrole populacije glodara) i zanemarivanje životinje lišavanjem osnovnih životnih potreba. Sa druge strane, na osnovu člana 269. Krivičnog zakonika ubijanje, povređivanje, mučenje ili zlostavljanje životinje na drugi način smatra se krivičnim delom, čiji je osnovni oblik zaprećen novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.

Zlostavljanje životinje u smislu Zakona o dobrobiti životinja može biti učinjeno, kako namerno (umišljajno), tako i iz nehata (član 5. tačka 18.), dok je za krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja kao oblik krivice predviđen isključivo umišljaj, koji mora da obuhvati i svest o tome da se preduzimanjem radnje izvršenja krše odgovarajući propisi²⁵⁴. Iz toga proizlazi da se mučenje, odnosno zlostavljanje životinje učinjeno iz nehata, u svakom slučaju tretira kao prekršaj. Može se postaviti pitanje kada će se jedno umišljajno ponašanje (činjenje ili nečinjenje) koje bi istovremeno bilo okarakterisano kao zlostavljanje životinje u smislu odredaba Zakona o dobrobiti životinja, odnosno ubijanje i zlostavljanje životinje u smislu odredaba Krivičnog zakonika, smatrati prekršajem, a kada krivičnim delom.

Za razliku od Krivičnog zakonika koji ne navodi izričito koje životinje mogu biti objekt radnje krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja, Zakon o dobrobiti životinja u članu 5. izričito navodi da se pod pojmom životinje podrazumeva svaki kičmenjak koji je u stanju da oseti bol, patnju, strah i stres, ističući da se dobrobit životinja odnosi naročito na: životinje koje se koriste u proizvodne, naučnoistraživačke, biomedicinske i obrazovne svrhe, za izložbe, takmičenja, priredbe i druge oblike javnog prikazivanja, životinje za rad i službene životinje, kućne ljubimce, napuštene i izgubljene životinje i divlje životinje u zatočeništvu (član 2.). U našoj pravnoj teoriji prihvaćen je restriktivan stav da krivičnopravna zaštita životinja treba da bude ograničena samo na one životinje čije ubijanje i mučenje kod

²⁵⁴ Stojanović, Z.: Komentar Krivičnog zakonika, *Op.cit.*, str. 615.

većine ljudi izaziva sažaljenje²⁵⁵, potpuno je opravdano da barem prekršajna inkriminacija obuhvati širi krug objekata radnje. U protivnom bi se kažnjavanje, prema odredbama krivičnog ili prekršajnog prava, svelo samo na okrutnost prema kućnim ljubimcima, što nije dovoljna garancija dobrobiti životinja.

Pored razgraničenja između osnovnog oblika krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja i pojedinih prekršaja propisanim Zakonom o dobrobiti životinja, treba praviti razliku između drugog težeg oblika krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja koji čini lice koje iz koristoljublja organizuje, finansira ili je domaćin borbe između životinja iste ili različite vrste ili koje organizuje ili učestvuje u klađenju na ovakvim borbama. I Zakon o dobrobiti životinja sadrži odredbe koje se direktno ili indirektno odnose na borbe između životinja. On zabranjuje održavanje borbi između životinja ili između životinja i ljudi i organizovanje klađenja ili klađenje u borbi između životinja. Zabranjeno je i držanje, reprodukovanje, obučavanje ili vršenje prometa životinja u svrhu borbe, kao i stavljanje na raspolaganje objekata, zemljišta ili materijalnih sredstava drugom licu radi borbe između životinja ili između životinja i ljudi. Kršenje ovih zakonskih zabrana predstavlja prekršaje čiji učinoci podležu prekršajnoj odgovornosti. Predviđena je i prekršajna odgovornost lica koje prisustvuje borbama između životinja.

Zakon o dobrobiti životinja sadrži još nekoliko odredbi koje se ne odnose isključivo na borbe između životinja, ali koje mogu

²⁵⁵ Stojanović, Z.: Komentar Krivičnog zakonika, *Op.cit.*, str. 614.

biti prekršene prilikom priređivanja takvih „manifestacija“ ili tokom pripremanja životinja za njih. Prekršajem se prema ovom Zakonu smatra i povećavanje agresivnosti životinje selekcijom ili mehaničkim metodama i nahuškavanje životinja na ljude ili druge životinje, osim u postupku dresure službenih životinja. Budući da trening pasa za borbu često podrazumeva i njihovo nahuškavanje i puštanje na drugu životinju, koja služi kao živi mamac²⁵⁶ od posebnog su značaja odredbe čl. 7. i 82. ovog Zakona kojima se zabranjuje korišćenje živih životinja kao mamaca za lov ili obuku drugih životinja. Tada će u pogledu životinje koja je korišćena kao živi mamac za obuku postojati krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja.

Pripremanje pasa za borbu i povećavanje njihove sposobnosti, izdržljivosti i agresivnosti uključuje i podvrgavanje životinja dejstvu određenih veštačkih supstanci poput steroida²⁵⁷. Zakonom o dobrobiti životinja u članu 7. inkriminisane su i radnje koje su usmerene na doping životinje u smislu davanja stranih supstanci ili većih količina supstanci koje organizam životinje normalno sadrži sa ciljem da se na veštački način stimulišu radne i sportske sposobnosti životinje.²⁵⁸

²⁵⁶ Više o tome videti u: Gibson, H. Dog Fighting Legal Overview, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2005. <http://www.animallaw.info/articles/ovusdogfighting.htm>, 16.12.2013. Gibson, H. Dog Fighting Detailed Discussion, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2005, <http://www.animallaw.info/articles/ddusdogfighting.htm>, 16.12.2010.

²⁵⁷ Ortiz, F. Making the Dogman Heel: Recommendations for Improving the Effectiveness of Dogfighting Laws, *Stanford Journal of Animal Law and Policy*, vol. 3, 2010. str. 38.

²⁵⁸ Član 5. stav 1. tačka 6. Zakona o dobrobiti životinja.

Prekršajem se smatra i: posedovanje, upotreba i prodaja lekova i supstanci u cilju dopingovanja životinja, podsticanje, podržavanje, pomaganje i prikriivanje dopinga životinja. Zabranjeno je i hranjenje ili napajanje životinja supstancama koje načinom upotrebe ili sadržajem mogu da izazovu nepotrebnu patnju ili bol životinje. Ovo je posebno važno ako se uzme u obzir podatak da pojedini vlasnici ili držaoci pasa za borbu dodaju istima u hranu različite supstance (uključujući i barut) kako bi im povećali agresivnost i borbenost²⁵⁹.

Dakle, i Zakon o dobrobiti životinja i Krivični zakonik inkriminišu održavanje (odnosno organizovanje ili bivanje domaćinom) borbi između životinja, organizovanje klađenja i klađenje u borbi između životinja, kao i finansiranje (stavljanje na raspolaganje objekata, zemljišta ili materijalnih sredstava drugom licu radi borbe između životinja ili između životinja i ljudi).²⁶⁰

Za postojanje drugog težeg oblika krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja potrebno je da organizovanje, finansiranje ili bivanje domaćinom borbi između životinja ili organizovanje ili učestvovanje u klađenju na takvim borbama bude učinjeno iz koristoljublja. Zakon o dobrobiti životinja predviđa prekršajnu odgovornost za samo održavanje borbi između životinja, organizovanje klađenja i klađenje na takvim borbama, stavljanje

²⁵⁹ Ortiz, F. Making the Dogman Heel: Recommendations for Improving the Effectiveness of Dogfighting Laws, *Stanford Journal of Animal Law and Policy*, vol. 3, 2010. str. 33. i 45.

²⁶⁰ Videti: član 7. stav 1. tačka 22.i 23. i član 82. stav 1. tačka 21.i 22. Zakona o dobrobiti životinja i član 269. stav 3. Krivičnog zakonika.

na raspolaganje objekata, zemljišta ili materijalnih sredstava drugom licu radi borbe između životinja ili između životinja i ljudi, nezavisno od postojanja na strani učinioca subjektivnog elementa – pobude u vidu koristoljublja. To implicira da je motiv u vidu težnje za pribavljanjem prekomerne imovinske koristi na strani učinioca presudan kriterijum za razgraničenje između ova dva delikta.

Zakon o dobrobiti životinja ne spominje izričito nesavesno pružanje veterinarske pomoći, ali, kao i Zakon o veterinarstvu reguliše određena pitanja relevantna za tu problematiku. Između ostalog, posebnom odredbom Zakona o dobrobiti životinja (član 5.) definisan je pojam dobre veterinarske prakse, koji obuhvata principe profesionalnog ponašanja i sprovođenja sistema upravljanja kvalitetom rada subjekata koji obavljaju veterinarsku delatnost u skladu sa pravilima veterinarske etike. Posebno je Zakonom o dobrobiti životinja (član 13.) naglašeno da se sve intervencije koje obavlja veterinar, odnosno svi zahvati kojima se sprečavaju bolesti i povrede ili menja fizička, psihička ili genetska celovitost životinje (član 5.) moraju obavljati u skladu sa dobrom veterinarskom praksom. Ovim Zakonom izričito je zabranjeno podvrgavanje životinje ili omogućavanje podvrgavanja životinje intervenciji koja se sprovodi bez stručne brige i humanosti i protivno pravilima dobre veterinarske prakse, kao i davanje životinji lekova, medicinskih i drugih sličnih sredstava koja nemaju za cilj dijagnostiku, preventivu, lečenje životinje i poboljšanje njenog zdravstvenog stanja, a mogu dovesti do promene u njenom ponašanju ili fizičkih i psihičkih sposobnosti (član 7.).

Zakon o dobrobiti životinja ne sadrži odredbe na osnovu kojih bi se bliže odredio njegov odnos sa normama Krivičnog zakonika. On je *lex posterior* i *lex specialis* ali to ne doprinosi rešavanju dileme, budući da ovde nije reč o koliziji dva krivična zakona, već o sticaju odredaba krivičnog i prekršajnog prava. Zbog toga bi u slučaju umišljajnog zlostavljanja, odnosno mučenja životinje trebalo primeniti pravilo da ukoliko je jedno kažnjivo ponašanje istovremeno predviđeno i kao krivično delo i kao prekršaj, krivično delo kao teže apsorbuje prekršaj²⁶¹ Dakle, činjenica da je lice već kažnjeno za krivično delo ubijanja i mučenja životinja predstavlja osnov koji isključuje kažnjivost za prekršaj u smislu Zakona o dobrobiti životinja. Međutim, ako je to lice prethodno kažnjeno za prekršaj, prekršajna kazna mu se obavezno uračunava u kaznu koju mu (u slučaju identiteta) izriče krivični sud.

Paralelna egzistencija krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja i prekršaja u smislu Zakona o dobrobiti životinja predstavlja određeno jemstvo da će znatno širi krug nedozvoljenih ponašanja ljudi prema životinjama biti sankcionisan bilo krivičnopravno, bilo prekršajnopravno, nego što bi to bilo u slučaju da je regulisanje ove materije prepušteno samo krivičnom ili samo prekršajnom pravu. Time se omogućava da na određen način budu sankcionisana i ljudska činjenja ili nečinjenja koja ne predstavljaju najozbiljnije vidove povređivanja ili ugrožavanja života i telesnog ili psihičkog integriteta životinja, i koja se ne bi mogla podvesti pod neka od analiziranih krivičnih dela protiv životne sredine, ali kojima se ipak krše načela

²⁶¹ Jovašević, D.: Krivično pravo, Opšti deo, *Op.cit.*, str. 80 – 81.

dobrobiti životinja. Značaj odredaba Zakona o dobrobiti životinja ogleda se i u tome što su u njemu definisani mnogi pojmovi koji se, kao blanketne formulacije, upotrebljavaju u Krivičnom zakoniku. Reč je o pojmovima kao što su: „životinja“, „mučenje životinje“, „borbe između životinja“ ali i mnogi drugi pojmovi od značaja za tumačenje sadržine krivičnih dela kojima se štite životinje.

7.3. Prekršaji iz Zakona o veterinarstvu

Zakonom o veterinarstvu regulisana su pitanja od značaja za zaštitu i unapređenje zdravlja i dobrobiti životinja, kao što su: zarazne bolesti životinja i mere za sprečavanje pojave, otkrivanje, sprečavanje širenja, suzbijanje i iskorenjivanje tih bolesti i bolesti koje se sa životinja mogu preneti na ljude, veterinarsko – sanitarna kontrola i uslovi za proizvodnju i promet životinja, proizvoda životinjskog porekla, hrane životinjskog porekla, hrane za životinje, a uređeni su i uslovi za obavljanje veterinarske delatnosti. Iako on ne sadrži odredbe koje se direktno bave problematikom nesavesnog pružanja veterinarske pomoći, ipak, njegove odredbe imaju posredan značaj za prevenciju i sankcionisanje ove pojave. Pre svega, članom 4. Zakona određeno je koje aktivnosti ulaze u pojam veterinarske delatnosti, koja pravna i fizička lica mogu da ih obavljaju i pod kojim uslovima. Poseban značaj za prevenciju nesavesnog postupanja veterinarskih radnika prilikom pružanja veterinarske pomoći ima odredba člana 139. Zakona o veterinarstvu kojom se veterinarima i veterinarskim tehničarima daju pravo i obaveza da

se stručno usavršavaju. Osim toga u članu 155. je predviđeno i krivično delo bavljenja veterinarskom delatnošću bez propisane stručne sprema (nadriveterinarstvo). Naime, Zakon izričito zabranjuje obavljanje veterinarske delatnosti od strane lica koja se ne smatraju veterinarskim radnicima (član 32.), odnosno veterinarima i veterinarskim tehničarima (član 31.), propisujući da će se takvo lice kazniti za krivično delo kaznom zatvora do jedne godine.

Primenu odredaba Zakona o veterinarstvu kojima se uopšteno zabranjuje ubijanje i zlostavljanje, odnosno zloupotreba životinja trebalo bi razmotriti u slučaju da je veterinarski radnik postupao nesavesno, ali da uprkos tome nisu ispunjeni uslovi za njegovu krivičnu odgovornost. Ako usled umišljajnog ili nehatnog nesavesnog postupanja veterinarskog radnika ne dođe do uginuća više od jedne životinje ili do prouzrokovanja znatne štete, postoji samo pokušaj krivičnog dela nesavesnog pružanja veterinarske pomoći, koji nije kažnjiv. To ne znači da u konkretnom slučaju životinji koja je objekt radnje neće biti naneti nepotreban bol, patnja, strah ili stres. Pod uslovom da je veterinarski radnik postupao sa umišljajem postojala bi mogućnost da njegovim ponašanjem budu ostvarena obeležja bića krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja. Sa druge strane, ako bi veterinarski radnik postupao sa nehatom kao oblikom krivice, moglo bi biti reči o prekršaju u smislu zlostavljanja životinja (prema Zakonu o dobrobiti životinja), odnosno zloupotrebe životinja (prema Zakonu o veterinarstvu).

Nasuprot tome, u mnogim federalnim jedinicama Sjedinjenih Američkih Država, potpuno je isključena mogućnost da veterinar odgovara za zlostavljanje životinja koje bi bilo učinjeno prilikom pružanja veterinarske pomoći. Tako kategorično onemogućavanje da cela profesija bude podvrgnuta krivičnopravnom sankcionisanju potpuno neopravdano anulira značajan mehanizam pravne zaštite, čime se dopušta da zlostavljanje životinja pod specifičnim okolnostima ostane nekažnjeno.²⁶²

7.4. Prekršaji iz Zakona o divljači i lovstvu

Zakonom o divljači i lovstvu reguliše pitanja od značaja za divljač, kao deo životne sredine, i lovstvo, kao značajnu privrednu granu, uključujući: zaštitu, upravljanje, lov, korišćenje i unapređivanje populacije divljači u lovištu, zatim zaštitu, očuvanje i unapređivanje staništa divljač, kao i zaštitu, uređivanje i održavanje lovišta. Ovim zakonom nastoji se obezbediti održivo gazdovanje populacijama divljači i njihovih staništa, na način i u obimu kojim se trajno održava i unapređuje vitalnost populacija divljači, proizvodna sposobnost staništa i biološka raznovrsnost, kako bi se ispunile ekonomske, ekološke i socijalne funkcija lovstva. Zakon u članu 1. proglašava divljač za prirodno bogatstvo

²⁶² Green, C.: The Future of Veterinary Malpractice Liability in the Care of Companion Animals, *Animal Law*, vol. 10:163, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2004. str. 181 – 182., http://www.animallaw.info/journals/jo_pdf/vol10_p163.pdf, 29.09.2013.

i imovinu Republike Srbije koja se mora koristiti pod uslovima i na način koji je tim zakonom predviđen.

Krivično delo nezakonitog lova je blanketnog karaktera, pa su odredbe Zakona o divljači i lovstvu kojima su definisani pojmovi poput divljači, lovostaja, lovišta, dozvole za lov i nedozvoljenih načina i sredstava lova, neophodne za pravilno tumačenje i primenu te inkriminacije.

Zakon o divljači i lovstvu u članu 76. predviđa veći broj situacija ili okolnosti pod kojima se lovostajem zaštićena divljač ne sme loviti, a nabroja načine, odnosno sredstava lova čija je primena u odnosu na lovostajem zaštićenu divljač zabranjena. Najpre je propisano da se lovostajem zaštićena divljač ne sme loviti ukoliko je ugrožena požarom, poplavom, snežnim nanosima, poledicom i drugim elementarnim nepogodama. Kada je u pitanju krupna divljač (izuzev divlje svinje, vuka, šakala i lisice), Zakon zabranjuje da se ona lovi prigonom, progonom ili psima. U pogledu zabranjenih načina, metoda odnosno sredstava lova, propisano je da je lovostajem zaštićenu divljač zabranjeno loviti upotrebom reflektora (farova), baklji i drugih veštačkih svetlosnih izvora (osim u slučaju lova na divlju svinju, vuka, šakala i lisicu), aeronautičkih mašina, ogledala, elektronskih uređaja, audio uređaja i živih mamaca, kao i upotrebom hrane sa omamljujućim sredstvima. Kao jedan od zabranjenih načina lova ove divljači predviđena je i upotreba pasa koji nisu lovački rasni psi, pasa koji nisu vakcinisani i obeleženi u skladu sa propisima kojima se uređuje veterinarstvo i pasa onih rasa čija upotreba nije predviđena lovnom osnovom, kao i upotrebom sokola i drugih ptica

grabljivica u lovištima u kojima takav način lova nije predviđen lovnom osnovom.

Takođe, zabranjeno je loviti lovostajem zaštićenu divljač upotrebom luka i strele i samostrela u otvorenim lovištima, kao i u ograđenim lovištima u kojima takav način lova na krupnu divljač nije predviđen lovnom osnovom. Posebno je zabranjen lov zamkama ili klopkama, a kada su u pitanju ptice, i lov upotrebom lepkova, mreža i kućica sa mrežom ili pomoću drugih sredstava za njihovo masovno hvatanje, odnosno uništavanje. Nezakonitim se proglašava i lov lovostajem zaštićene divljači gađanjem iz motornog vozila i gaženjem motornim vozilom i upotrebom vojničkog oružja i vojničke municije. U pogledu sitne divljači se posebno zabranjuje lov puškom sa olučenim cevima, puškom sa neolučenim cevima koja prima više od dva metka, kao i poluautomatskom puškom sa neolučenim cevima koja nije reducirana na dva metka, dok se u pogledu krupne divljači (osim divlje svinje) zabranjuje lov puškom sa neolučenim cevima. Posebno je značajno što Zakon o divljači i lovstvu pored taksativno nabrojanih zabranjenih načina lova, nedozvoljenim proglašava i sve ostale nehumane metode i sredstva koja mogu da izazovu lokalni nestanak ili ozbiljan poremećaj u populaciji divljači. Ovakva formulacija ostavlja listu zabranjenih načina lova otvorenom, dopuštajući da prekršajnoppravno budu sankcionisani i drugi načini, metodi ili sredstva lova koji ne spadaju u prethodno nabrojane, ali koji se mogu okarakterisati kao nehumani i za koje se proceni da su podobni da izazovu neku od navedenih štetnih posledica po populaciju divljači. Takođe se zabranjuje upotreba određenih

vrsta oružja i municije u odnosu na određene vrste divljači ili njihovog podmlatka.

U kaznenim odredbama Zakona o divljači i lovstvu predviđena je odgovornost fizičkih lica, pravnih lica i odgovornih lica u pravnom licu za kršenje njegovih odredbi, i to kako za privredne presteupe, tako i za prekršaje. Ali, kada govori o prekršajnopravnoj odgovornosti fizičkih lica, Zakon ne spominje lov lovostajem zaštićene divljači na neki od nedozvoljenih načina, odnosno primenom nekih od nabrojanih nedozvoljenih sredstava za lov. To znači da odredba Zakona u kojoj su ti nedozvoljeni načini i sredstva nabrojani i opisani, barem kada je u pitanju odgovornost fizičkog lica, ima značaj samo za popunjavanje blanketne dispozicije krivičnog dela nezakonitog lova. Iz toga sledi da fizičko lice koje lovi lovostajem zaštićenu divljač na neki od nedozvoljenih načina ili primenom nedozvoljenih sredstava za lov može samo da odgovara za krivično delo nezakonitog lova pod uslovom da je svojim ponašanjem u konkretnom slučaju ostvarilo sva obeležja bića tog krivičnog dela. Dakle, primena nekog od nedozvoljenih načina ili sredstava lova neće ni u kom slučaju imati za posledicu prekršajnopravnu odgovornost učinioca, već samo krivičnu, ako su za nju ispunjeni uslovi.

Time se na neki način sužava mogućnost sankcionisanja nezakonitog lova jer krivično delo nezakonitog lova može biti učinjeno samo sa umišljajem kao oblikom krivice²⁶³. Sa druge strane, kod prekršaja upravo nehat predstavlja osnovni oblik

²⁶³ Stojanović, Z.: Komentar Krivičnog zakonika, *Op.cit.*, str. 624.

krivice pa je za postojanje prekršaja dovoljno da je na strani učinioca postojao nehat, osim ako je propisom o prekršaju izričito predviđeno da će se učinilac kazniti samo za prekršaj učinjen sa umišljajem.²⁶⁴ Kako u Krivičnom zakoniku nije predviđen nehatni oblik nezakonitog lova, već samo umišljajni, a s obzirom da ni Zakon o divljači i lovstvu ne inkriminiše kao prekršaj vršenje lova na nedozvoljen način ili nedozvoljenim sredstvima od strane fizičkog lica, praktično je isključena mogućnost bilo kakvog sankcionisanja nehatnog vršenja nezakonitog lova.

Zakon o divljači i lovstvu jedino predviđa mogućnost sankcionisanja lova lovostajem zaštićene divljači na neki od nedozvoljenih načina, odnosno primenom nekih od nedozvoljenih sredstava, kao privrednog prestupa, što znači da za takav način lova mogu odgovarati samo pravno lice ili odgovorno lice u pravnom licu (član 102.). Privrednim prestupom smatra se i korišćenje u lovu oružja i municije suprotno načinu na koji je to Zakonom o divljači i lovstvu propisano. Za to se korisnik lovišta – pravno lice kažnjava novčanom kaznom od milion i pet stotina hiljada do tri miliona dinara, a odgovorno lice u pravnom licu korisniku lovišta novčanom kaznom od dve hiljade do dve stotine hiljada dinara. Pored novčane kazne, za ovaj privredni prestup se korisniku lovišta – pravnom licu može izreći i zaštitna mera zabrane obavljanja određene privredne delatnosti, a odgovornom licu zaštitna mera zabrane vršenja određene dužnosti u trajanju do deset godina. Učiniocu ovog privrednog prestupa može se odrediti i zaštitna mera oduzimanja predmeta

²⁶⁴ Kokolj, M.: Prekršajno pravo, *Op.cit.*, str. 45.

koji su upotrebljeni ili namenjeni za izvršenje privrednog prestupa, odnosno koji su nastali izvršenjem privrednog prestupa.

Raniji Zakon o lovstvu²⁶⁵, koji je prestao da važi stupanjem na snagu važećeg Zakona o divljači i lovstvu²⁶⁶ sadržao je drugačije rešenje. I u njemu su bili nabrojani zabranjeni načini i sredstva lova (član 46.), s tim što je njihova primena mogla imati za posledicu odgovornost fizičkog lica za prekršaj. Zakonom o lovstvu bilo je propisano da se novčanom kaznom od dve stotine hiljada do milion i pet stotina hiljada dinara do najviše utvrđenog iznosa Zakonom o privrednim prestupima kažnjava za privredni prestup preduzeće, Lovački savez Srbije, odnosno lovačko udruženje ili drugo pravno lice ako lovi ili organizuje lov divljači zaštićene lovostajem suprotno odredbi kojom su propisani zabranjeni načini i sredstva za lov (član 62.). Za isti privredni prestup bila je predviđena novčana kazna od pedeset hiljada do stotinu i pedeset hiljada dinara do najviše utvrđenog iznosa Zakonom o privrednim prestupima ukoliko bi on bio učinjen od strane odgovornog lica u preduzeću ili drugom pravnom licu. Ali, pored odgovornosti za privredni prestup, Zakon o lovstvu predviđao je i mogućnost da se fizičkom licu koje bi lovilo divljač na neki od navedenih zabranjenih načina ili primenom nekih od nabrojanih nedozvoljenih sredstava izrekne za prekršaj novčana

²⁶⁵ Zakon o lovstvu, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 39/1993, 44/1993, 60/1993 i 101/2005.

²⁶⁶ Član 114. Zakon o divljači i lovstvu, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 18/2010.

kazna od deset hiljada do pedeset hiljada dinara do najviše utvrđenog iznosa Zakonom o prekršajima (član 65.)

Može se zato oceniti da je stupanjem na snagu Zakona o divljači i lovstvu faktički isključena jedna dodatna mogućnost sankcionisanja nezakonitog lova koja je ranije postojala u našem kaznenom pravu. To bi bilo opravdano da je istovremeno u Krivičnom zakoniku predviđen nehatni oblik krivičnog dela nezakonitog lova, ali, pošto takvog rešenja nema, može se preispitati opravdanost tog zakonskog rešenja.

7.5. Prekršaji iz Zakona o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda

Krivično delo nezakonitog ribolova je blanketnog karaktera, pa je za pravilno razumevanje i primenjivanje te inkriminacije neophodno poznavanje zakonskih i podzakonskih propisa iz oblasti ribarstva, ali i drugih pravnih akata iz sfere zaštite životne sredine. Osim toga, izuzetno je važno razgraničiti slučajeve nezakonitog ribolova u kojima dolazi u obzir primena krivičnog prava, od situacija u kojima se primenjuju propisi iz oblasti ribarstva, čije su kaznene odredbe prekršajnopravnog karaktera. Od toga će zavisi i nadležnost organa zaduženih za vođenje postupka i izricanje sankcije²⁶⁷, ali i vrsta i visina sankcije²⁶⁸ koja

²⁶⁷ Videti: član 79. i 91. Zakona o prekršajima, i član 2. Zakonika o krivičnom postupku, „Službeni list SRJ“, br. 70/2001 i 68/2002 i "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 - dr. zakon, 49/2007, 20/2009 – dr. zakon i 72/2009.

će u datoj situaciji moći da se izrekne učinioocu – licu koje vrši ribolov na neki od zakonom zabranjenih načina.

Odredbama Zakona o zaštiti i održivom korišćenju ribljug fonda uređeno je upravljanje ribljim fondom u ribolovnim vodama, koje obuhvata zaštitu i održivo korišćenje ribljug fonda kao prirodnog bogatstva i dobra od opšteg interesa i to u skladu sa principom održivog korišćenja, koji doprinosi očuvanju diverziteta ihtiofaune i ekološkog integriteta vodenih ekosistema. Smisao ovog Zakona sastoji se u unapređenju stanja ribljug fonda u našoj zemlji i stvaranju uslova za stručno upravljanje tim područjima, što bi trebalo da doprinese očuvanju autohtonog diverziteta njene ihtiofaune.²⁶⁹

Zakon o zaštiti i održivom korišćenju ribljug fonda poznaje više vrsta ekoloških prekršaja. Neki od njih se sastoje upravo u vršenju različitih vidova nezakonitog ribolova, te u pojedinim slučajevima može doći i do „identiteta činjeničnog stanja“, kada se postavlja pitanje da li isto nedozvoljeno ponašanje treba kvalifikovati kao krivično delo nezakonitog ribolova (koje kao teže apsorbuje prekršaj) ili kao prekršaj u smislu tog zakona.

Između ostalog, Zakon o zaštiti i održivom korišćenju ribljug fonda u svom članu 20. zabranjuje vršenje ribolova na sledeće načine, odnosno pod sledećim okolnostima: 1) u vreme mresta i lovostaja, 2) neposredno rukom, 3) eksplozivom i

²⁶⁸ Više o pojmu i vrstama prekršajnih sankcija videti u: Kokolj, M.: Prekršajno pravo, *Op.cit.*, str. 51 – 60., a više o pojmu i vrstama krivičnih sankcija videti u : Jovašević, D.: Krivično pravo, Opšti deo, *Op.cit.*, str. 194 – 196.

²⁶⁹ Vig, Z., Gajinov, T.: Stanje i perspektive ekološkopravne regulative u Srbiji, Fakultet za evropske pravno – političke studije, Novi Sad, 2011. str. 105.

drugim rasprskavajućim sredstvima, 4) harpunom, 5) ostima, 6) podvodnom puškom i drugim zabranjenim ili nedozvoljenim sredstvima i alatima, 7) vatrenim oružjem, 8) strujom, 9) veštačkim izvorom svetlosti, 10) hemijskim i drugim sredstvima koja ubijaju, truju ili omamljuju ribu, 11) noću ako su u pitanju mladica, lipljan i pastrmka i 12) potezanjem, odnosno kačenjem udicom za telo – grabuljanjem.

Zakonom je zabranjen i lov ribe koja nema propisanu veličinu ili za vreme lovostaja (član 21.), kao i lov ribe u područjima određenim za riblja plodišta ili druge aktivnosti koje ometaju mrest i kretanje riba (član 23.), kao i ribolov bez odgovarajuće dozvole, u zavisnosti od vrste ribolova (čl. 33, 38 i 39.) i korišćenje ili posedovanje aparata za elektroribolov, osim u zakonom određenim i regulisanim slučajevima (član 47.). Sva opisana činjenja se smatraju prekršajima i za njih su Zakonom propisane novčane kazne kao prekršajne sankcije. U slučaju da se kao učinilac ovih prekršaja, javi fizičko lice, njemu se može izreći novčana kazna u rasponu od dvadeset i pet hiljada do pedeset hiljada dinara (član 57.). Pored novčane kazne, učiniocu navedenih prekršaja može se izreći i zaštitna mera oduzimanja predmeta koji su upotrebljeni ili bili namenjeni za izvršenje prekršaja ili su nastali njegovim izvršenjem, a može mu se izreći i zaštitna mera zabrane ribolova (član 57.).

8.

PRAVOSUDNE STATISTIKE

8.1. Uvodna razmatranja

Analiza statističkih podataka o broju lica koja su u Republici Srbiji prijavljena, optužena i osuđena za neka od krivičnih dela kojima se štite životinje, omogućava da se utvrdi njihov udeo u ukupnom broju krivičnih dela učinjenih u našoj zemlji u određenom periodu, ali i u ukupnom broju krivičnih dela protiv životne sredine učinjenih u određenom vremenskom periodu. Takođe, statistički podaci mogu biti dobri pokazatelji efikasnosti postupanja nadležnih organa u takvim slučajevima, naročito kada se uporedi koliko često prijavljivanje ovih krivičnih dela kao krajnji ishod zaista ima i pokretanje krivičnih postupaka i osudu učinilaca.

Kao izvor statističkih podataka upotrebljeni su statistički bilteni i zvanična saopštenja Republičkog zavoda za statistiku Republike Srbije za period od 2006. do 2012. godine. Kriterijum za izbor perioda od 2006. do 2012. godine za ovu

analizu jeste činjenica da je važeći Krivični zakonik Republike Srbije na snazi od 1. januara 2006. godine. U njemu su krivična dela protiv životne sredine, u koja spadaju i dela kojima se ostvaruje zaštita životinja, sistematizovana na način koji predstavlja novinu u odnosu na ranije rešenje – izdvojena su u posebno poglavlje, a uvedena su i nova krivična dela. Krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja, koje je svakako najvažnija inkriminacija kada je u pitanju zaštita životinja i njihovog života, telesnog i psihičkog integriteta i dobrobiti, uvedeno je u naše krivično pravo upravo Krivičnim zakonikom.

Analizom su obuhvaćeni podaci koji se odnose na punoletne učinioce, ali i na maloletnike. Pri tome treba istaći da u Biltenima i Saopštenjima Republičkog zavoda za statistiku Republike Srbije nisu sadržani kompletni podaci o broju prijavljenih, optuženih i osuđenih lica za sva krivična dela u svim navedenim periodima. Kao jedan od razloga za to može se navesti okolnost da je za pojedina krivična dela iz ove grupe registrovan veoma mali broj prijavljenih, optuženih i osuđenih lica, te da ona, radi bolje preglednosti nisu ni predstavljena odvojeno, već su svrstana u rubriku pod naslovom „ostala krivična dela protiv životne sredine“ ili „druga dela“, zajedno sa još nekim inkriminacijama.

8.2. Obim i dinamika krivičnih dela protiv životne sredine

U 2006. godini je u Republici Srbiji za krivična dela protiv životne sredine prijavljeno ukupno 2037 lica. Od tog broja,

2009 osoba je bilo punoletno, dok su njih dvadeset i osam bili maloletnici. Kada je u pitanju broj optuženih lica za ova krivična dela, on je u 2006. godini iznosio ukupno 1438, od čega su njih 1430 bili punoletni, a svega 8 maloletnici. Za krivična dela protiv životne sredine je u našoj zemlji u 2006. godini osuđeno ukupno 1016 lica. Od tog broja, njih 1009 su bili punoletni, dok je samo 7 bilo maloletno.

Godine 2007. je u Republici Srbiji za krivična dela protiv životne sredine prijavljeno ukupno 1848 lica, od čega je 1831 lice bilo punoletno, a 17 su bili maloletnici. Iste godine je za krivična dela iz te grupe optuženo ukupno 1029 lica, od čega 1023 punoletna lica i 6 maloletnika. Za krivična dela protiv životne sredine je tokom 2007. godine osuđeno ukupno 729 učinilaca, od čega je njih 728 bilo punoletno, a osuđen je samo 1 maloletnik.

U toku 2008. godine ukupan broj lica prijavljenih za krivična dela protiv životne sredine iznosio je 1923. Od tog broja, njih 1895 su bila punoletna lica, a 28 su bili maloletnici. Kada su u pitanju optužena lica, njihov ukupan broj je iznosio 1088, od čega je čak 1083 lica bilo punoletno, dok je samo 5 optuženih bilo maloletno. Broj osuđenih lica za ova krivična dela je u 2008. godini iznosio 831, a od toga je bilo 819 punoletnih učinilaca i 12 maloletnika.

U 2009. godini, ukupan broj lica koja su prijavljena zbog vršenja krivičnih dela protiv životne sredine bio je nešto veći nego prethodnih godina i iznosio je 2115. Od toga je 2081 lice bilo punoletno, dok se u 34 slučaja radilo o maloletnicima. U pogledu broja optuženih lica nije bilo značajnijih odstupanja u

odnosu na prethodne godine. On je iznosio 1078. Od toga je 1068 lica bilo punoletno, a 10 maloletnici. Kada je u pitanju broj osuđenih lica za krivična dela protiv životne sredine, on je 2009. godine iznosio ukupno 844, od čega je bilo 835 punoletnih lica i 9 maloletnika.

Broj prijavljenih lica za krivična dela protiv životne sredine je 2010. godine iznosio 1596, što je skoro 500 manje nego prethodne, 2009. godine. Od toga je 1568 lica bilo punoletno, a 28 su bili maloletnici. Broj punoletnih optuženih lica za ova dela iznosio je 917, dok broj optuženih maloletnika bio 10. I broj osuđenih lica za ova krivična dela je u 2010. godini bio manji nego što je to bio slučaj prethodnih godina. On je iznosio 341, što je manje od polovine broja lica koja su za ta dela osuđivana u svakoj od prethodnih godina. Od tog broja, 333 lica su bila punoletna, a 8 maloletnici.

Tokom 2011. godine je za krivična dela protiv životne sredine prijavljeno ukupno 1825 lica, od čega je 1789 prijava podneto protiv punoletnih lica, dok je 36 podneto protiv maloletnika. Iste godine je za ta krivična dela optuženo 648 lica, od čega su 635 bila punoletna lica a 13 maloletnici. Broj osuda za krivična dela protiv životne sredine je u 2011. godini iznosio 455, od čega se u 449 slučajeva radilo o punoletnim učiniocima, a u samo 6 slučajeva o maloletnicima.

U 2012. godini je za krivična dela protiv životne sredine prijavljeno ukupno 1858 lica. Od toga je 1841 lice bilo punoletno, a 17 su bila maloletna lica. Za krivična dela iz ove grupe je te godine optuženo ukupno 650 lica, od čega 632 punoletna i 18 maloletnika. Kada su u pitanju osude, njihov

ukupan broj za krivična dela protiv životne sredine je u 2012. iznosio 441. Od tog broja, 430 osuda odnosilo se na punoletne učinioce, a samo 11 na maloletnike.

Od svih krivičnih dela protiv životne sredine, do sada je u svakoj godini ubedljivo najveći broj lica (i punoletnih i maloletnika) prijavljen, optužen i osuđen za krivično delo šumske krađe. Tako je, na primer, u 2007. godini od ukupno 728 punoletnih učinilaca koji su osuđeni za krivična dela protiv životne sredine, čak njih 587 učinilo krivično delo šumske krađe, što čini oko 80% od ukupnog broja lica osuđenih za krivična dela iz ove grupe. Tokom 2008. godine je od ukupno 633 punoletna učinioaca, koliko je osuđeno za krivična dela protiv životne sredine, 491 učinilac osuđen za krivično delo šumske krađe. Takav odnos uočen je i u 2009. godini, kada je od ukupno 835 osuđenih za krivična dela protiv životne sredine, njih 616 osuđeno upravo zbog toga što su učinili krivično delo šumske krađe. Brojprijava, optuženja i osuda za krivično delo šumske krađe bio je nešto manji tokom 2010., 2011. i 2012. godine, ali je njegov udeo u ukupnom broju ekoloških krivičnih dela i dalje veoma visok. Tokom 2010. godine je za ovo krivično delo prijavljeno ukupno 1110 lica, od čega 1090 punoletnih i 20 maloletnih, optuženo je 774 lica, od čega 766 punoletnih i 8 maloletnih, dok je osuđeno njih 220, od čega 218 punoletnih i 2 maloletnika. Tokom 2011. godine je za šumsku krađu podneto 1285 krivičnih prijawa, od čega 1262 protiv punoletnih lica a 23 protiv maloletnika, optuženo je 425 lica, od čega 417 punoletnih i 8 maloletnika, dok je osuđeno 291 lice, od čega 287 punoletnih i 4 maloletnika. Konačno, tokom 2012. godine je

zbog šumske krađe prijavljeno ukupno 1292 lica, od čega je bilo 1276 punoletnih lica i 16 maloletnika, optužena su 434 lica, od čega 421 punoletno lice i 13 maloletnika, a osuđeno je ukupno 287 lica – 279 punoletnih i 8 maloletnika. Ipak, krivično delo šumske krađe ima samo posredan značaj za zaštitu životinja i to divljih, budući da se njime doprinosi ugrožavanju stanja njihovih prirodnih staništa.

Od krivičnih dela relevantnih za zaštitu životinja, najviše lica se prijavljuje, optužuje i osuđuje za krivična dela nezakonitog lova, nezakonitog ribolova, kao za i krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja. Tako je, na primer, u 2007. godini za krivično delo nezakonitog lova osuđeno ukupno 38 punoletnih učinilaca, 2008. godine 37, 2009. godine 45, a 2010. godine 16 učinilaca. Za krivično delo nezakonitog ribolova je 2007. godine osuđeno 19 lica, 2008. godine 11 lica, 2009. godine 65 lica, a 2010. godine 48 učinilaca.

Za razliku od nezakonitog lova, nezakonitog ribolova i ubijanja i zlostavljanja životinja, krivično delo nesavesnog pružanja veterinarske pomoći spada u krivična dela protiv životne sredine od posebnog značaja za zaštitu životinja koje se izuzetno retko prijavljuje, i za koje se lica još ređe optužuju i osuđuju. Tako je, na primer, 2007. godine za ovo krivično delo prijavljeno svega 6 lica, 2008. godine svega 4 lica, 2009. godine samo 4 lica, 2010. godine 2 lica, 2011. godine 1 lice, a 2012. 2 lica. Za sve to vreme, ni jedno lice nije osuđeno za ovo krivično delo.

Udeo krivičnih dela protiv životne sredine u ukupnom broju krivičnih dela učinjenih u našoj zemlji od 2006. do 2012. godine je relativno mali. Broj lica prijavljenih za krivična dela

protiv životne sredine u ovom periodu čini oko 1,8% od ukupnog broja prijavljenih krivičnih dela (2006. godine 1,87%, 2007. godine 1,81%, 2008. godine 1,82%, 2009. godine 2,04% i 2010. godine takođe 2,04%). Kada je u pitanju broj lica optuženih za krivična dela protiv životne sredine, njihov udeo u ukupnom broju osuđenih lica se kreće oko 2%. Naime, 2006. godine on je iznosio 2,49% od ukupnog broja prijavljenih krivičnih dela, 2007. godine 2%, 2008. godine 1,95%, dok Saopštenje Republičkog zavoda za statistiku ne sadrži podatke o broju lica optuženih za ova krivična dela u 2010. godini. Udeo broja lica koja su osuđena za krivična dela protiv životne sredine u ukupnom broju osuđenih učinilaca varira u iznosu od 1,5% do 2,4%. Tačnije, 2006. godine je taj procenat bio 2,36%, 2007. godine 1,79%, 2008. godine 1,87%, 2009. godine 1,74%, a 2010. godine je iznosio 1,46%.

U periodu od 2006. do 2012. godine nisu uočene značajnije oscilacije u pogledu broja lica koja su prijavljena, optužena i osuđena za krivična dela protiv životne sredine. Izuzetak u tom pogledu predstavlja krivično delo uništenja, oštećenja, iznošenja u inostranstvo i unošenja u Srbiju zaštićenog prirodnog dobra za koje je u 2010. godini prijavljen znatno veći broj lica nego prethodnih godina – on je iznosio čak 93²⁷⁰, dok je za isto delo, na primer, 2008. godine prijavljeno samo jedno lice, a 2009. dva lica, dok je 2011. godine broj prijavljenih učinilaca za to delo iznosio 8, a 2012. ukupno 10 lica.

²⁷⁰ Više o tome videti u: Batrićević, A.: Krivičnopravna reakcija na nezakonit promet zaštićenim životinjskim vrstama, Srpska pravna misao, br. 45/2012. str. 203 – 225.

Kada je reč o uzrastu učinilaca krivičnih dela protiv životne sredine, može se uočiti da su u preko 90% slučajeva to punoletna lica. Tako je od ukupnog broja lica prijavljenih za krivična dela protiv životne sredine u 2006. godini njih 98,62% bilo punoletno, a 1,37% maloletno, u 2007. godini je taj procenat iznosio 99,08% punoletnih i 0,92% maloletnih lica, u 2008. godini 98,54% punoletnih lica i 1,45% maloletnih lica, u 2009. godini 98,39% punoletnih lica i 1,61% maloletnih lica, u 2010. godini 98,25% punoletnih lica i 1,75% maloletnih lica, a sličan odnos zadržao se i tokom 2011. i 2012. godine.

Sličan je odnos između broja punoletnih i broja maloletnih lica koja su optužena za krivična dela protiv životne sredine. U 2006. godini je od ukupnog broja lica optuženih za ova krivična dela njih 99,44% bilo punoletno, dok su maloletnici činili svega 0,56% od tog broja, u 2007. godini je optuženo 99,42% punoletnih lica i 0,58% maloletnika, u 2008. godini 99,54% punoletnih i 0,46% maloletnika, u 2009. godini 99,07% punoletnih i 0,93% maloletnika. Broj maloletnika u ukupnom broju lica osuđenih za krivična dela protiv životne sredine u periodu od 2006. do 2012. godine takođe je veoma mali.

8.3. Krivična dela od značaja za zaštitu životinja u praksi

Kao što je već istaknuto, od svih krivičnih dela protiv životne sredine, do sada je u svakoj godini ubedljivo najveći broj lica (i punoletnih i maloletnika) prijavljivan, optuživan i osuđivan za krivično delo šumske krađe.

Od krivičnih dela relevantnih za zaštitu životinja, najviše lica se prijavljuje, optužuje i osuđuje za krivična dela nezakonitog lova, nezakonitog ribolova, kao za i krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja

Tokom 2006. godine, kada je krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja uvedeno u naše zakonodavstvo, za njega su prijavljena 32 punoletna lica. Iste godine, za ovo krivično delo osuđeno je samo 1 lice i njemu je izrečena uslovna osuda. U 2007. godini, za krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja podneto je ukupno 80 krivičnih prijavi protiv punoletnih lica. Iste godine je za to krivično delo osuđeno 13 punoletnih učinilaca. Kada su u pitanju kazne, u 3 slučaja je izrečena novčana kazna, u 9 slučaja je izrečena uslovna osuda, a u 1 slučaju sudska opomena. Tokom 2008. godine je za krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja prijavljeno ukupno 115 punoletnih lica. Iste godine je za to krivično delo osuđeno 27 lica. Od toga su 4 učinioca osuđena na kaznu zatvora, 10 učinilaca osuđeno je na novčanu kaznu, uslovno je osuđeno 6 učinilaca, 1 učiniocu izrečena je kazna rada u javnom interesu, sudska opomena izrečena je u 3 slučaja, a u 3 slučaja je učinilac proglašen krivim a oslobođen od kazne. U 2009. godini je za krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja prijavljeno ukupno 116 punoletnih lica, a osuđeno je njih 28. Od toga je 1 učiniocu izrečen zatvor, u 11 slučajeva izrečena je novčana kazna, u 15 slučajeva uslovna osuda, a u 1 slučaju sudska opomena. Tokom 2010. godine zbog ubijanja i zlostavljanja životinja prijavljena su ukupno 123 punoletna lica, optuženo je njih 28, a osuđena su 22. Te godine je za ovo krivično delo novčana kazna izrečena u 9

slučajeva, uslovna osuda u 12 slučajeva, dok je u 1 slučaju učinilac proglašen krivim a oslobođen od kazne. U 2011. godini je za ovo krivično delo prijavljeno 196 punoletnih lica, optuženo je 38 a osuđeno je njih 27. Od toga je 1 učiniocu izrečena kazna zatvora, 7 učinilaca osuđeno je na novčanu kaznu, uslovna osuda izrečena je u čak 18 slučajeva, dok je sudska opomena određena u 1 slučaju. Tokom 2012. godine je za krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja prijavljeno 178 punoletnih lica, optužena su a osuđena su 23. Kao i prethodne godine, kazna zatvora izrečena je u 1 slučaju, novčana kazna izrečena je u 7 slučajeva, a uslovna osuda u 11 slučajeva, dok je sudska opomena određena u 1 slučaju.

I kod maloletnika je zabeležen određen broj lica koja su prijavljena za krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja, ali se može konstatovati da je on izuzetno mali. Naime, 2007. godine su za ovo krivično delo prijavljena ukupno tri maloletnika. Od toga je u odnosu na dvojicu doneta odluka o odbacivanju krivične prijave, dok je u odnosu na jedno lice pripremni postupak obustavljen. Tokom 2008. godine su za ovo krivično delo prijavljena dva maloletnika, ali je prijava u oba slučaja odbačena. Ista situacija zabeležena je i u 2009. godini. Naime, i tada su za ovo krivično delo prijavljena dva maloletnika, a krivična prijava je u oba slučaja odbačena, odnosno postupak nije ni pokrenut. Tokom 2010. godine su za krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja podnete krivične prijave protiv 3 maloletnika, ali ni jedan maloletnik nije optužen niti osuđen za to krivično delo. Tokom 2011. godine je za to krivično delo prijavljeno 5 maloletnika, 1 maloletnik je optužen, ali nijedan

nije osuđen. U 2012. godini nije podneta nijedna krivična prijava protiv maloletnika za ubijanje i zlostavljanje životinja, za to delo su optužena 2 maloletnika, ali nijedan nije osuđen.

U našoj zemlji zabeležen je veoma mali broj prijava, optuženja i osuda za krivično delo prenošenja zaraznih bolesti kod biljaka i životinja. Tako su 2006. godine za ovo krivično delo prijavljena svega 2 punoletna lica, optuženo ih je ukupno 7, koliko je i osuđeno. Godine 2007. nije podneta nijedna krivična prijava za ovo krivično delo, za njega su optužena 2 punoletna lica, ali nijedno lice nije osuđeno. Tokom 2008. godine prijavljeno je za ovo krivično delo 5 lica, optuženo je samo 1, a nije osuđeno nijedno. Slična situacija zapažena je i 2009. godine, kada je za ovo krivično delo takođe prijavljeno ukupno 5 punoletnih lica, optužena su samo dva lica a osuđeno je samo 1 lice, kome je izrečena novčana kazna. Slična tendencija nastavljena je i tokom 2010. godine, kada su za ovo delo prijavljena 4 punoletna lica, dok nijedno nije otuženo niti osuđeno, tokom 2011. godine, kada je za to delo prijavljeno 6 punoletnih lica, od kojih su 2 optužena, ali, opet, nijedno nije osuđeno i tokom 2012. godine, kada za to delo nije prijavljeno nijedno lice, dok su optužena 3, a osuđeno samo 1 lice.

Raspoloživi statistički podaci pokazuju da se i slučajevi nesavesnog pružanja veterinarske pomoći u Republici Srbiji veoma retko prijavljuju nadležnim državnim organima, kao i da se učinioci ovog krivičnog dela još ređe sankcionišu. U 2006. godini je za ovo krivično delo prijavljeno 4 lica, ali nijedno nije ni optuženo, ni osuđeno. Tokom 2007. godine je u našoj zemlji prijavljeno svega 6 potencijalnih učinilaca ovog krivičnog dela, ali

ni te godine ni jedno lice nije ni optuženo, ni osuđeno za isto. Tokom 2008. godine je prijavljeno 4 lica za ovo krivično delo, optuženo je 1 lice, ali niko nije osuđen. Godine 2009. su za nesavesno pružanje veterinarske pomoći prijavljena 2 lica, optužena su 4, ali, kao ni prethodnih godina, nijedno lice nije osuđeno. Tokom 2010. godine su za ovo krivično delo podnete ukupno 2 krivične prijave, ali nije bilo optuženja ni osuda, tokom 2011. podneta je 1 krivična prijava, takođe bez optuženja i osuda, a 2012. godine podneta je opet samo 1 krivična prijava za to delo, dok su optuženja i osude i te godine izostale.

Iz predstavljenih podataka o krivičnom delu nesavesnog pružanja veterinarske pomoći ne bi se mogao automatski izvesti generalni zaključak o slaboj zastupljenosti ovog krivičnog dela u našoj zemlji. Oni mogu ukazivati i na slabu zainteresovanost subjekata koji su upoznati sa slučajevima vršenja ovog krivičnog dela da o tome informišu nadležne državne organe, kao i na otežan pristup nadležnim organima informacijama o takvim slučajevima. Skroman broj prijavljenih slučajeva nesavesnog vršenja veterinarske pomoći ne isključuje postojanje određenog procenta tamnih brojki kriminaliteta u ovoj oblasti, te zbog toga ovaj oblik kriminalnog ispoljavanja ne treba neopravdano stavljati u drugi plan kao sporadično prijavljivano i nedovoljno društveno opasno. U tom kontekstu, treba naglasiti ulogu koju u prijavljivanju ovog krivičnog dela nadležnim organima imaju kako sami vlasnici životinja, tako i udruženja građana koja se bave zaštitom životinja i čiji predstavnici se u svom radu susreću sa potencijalnim slučajevima takvog postupanja.

U pogledu broja lica koja su prijavljena, optužena i osuđena za krivično delo proizvodnje štetnih sredstava za lečenje životinja u našoj zemlji u posmatranom vremenskom periodu, može se zaključiti isto što i za prethodno analizirana krivična dela. Godine 2006. je za ovo krivično delo prijavljeno 8 punoletnih lica, optužena su 3 lica, a osuđena 2 učinioca. Obojici učinioca izrečena je uslovna osuda. U 2007. godini je za ovo krivično delo prijavljeno samo 1 lice, a iste godine su za njega optužena i osuđena ukupno 4 lica. Svoj četvorici učinilaca ovog krivičnog dela izrečena je uslovna osuda. Tokom 2008. godine nije bilo prijavljenih učinilaca ovog krivičnog dela, a za njega su optužena i osuđena samo 2 lica. Jednom od njih izrečena je novčana kazna, a drugom uslovna osuda. U podacima za 2009. godinu se ne navodi da je bilo koje lice prijavljeno, optuženo ili osuđeno za ovo krivično delo. Tokom 2010. godine za krivično delo proizvodnje štetnih sredstava za lečenje životinja nije prijavljeno nijedno lice, optuženo je 1 i osuđeno takođe 1 lice. Tokom 2011. godine broj prijavljenih, optuženih i osuđenih lica za ovo krivično delo bio je po 1 u svakoj kategoriji, a 2012. nijedno lice nije prijavljeno, optuženo ni osuđeno za to krivično delo.

Slična je situacija i sa krivičnim delom zagađivanja hrane i vode za ishranu, odnosno napajanje životinja Godine 2006. je za to delo prijavljeno samo 5 lica, optuženo je samo 1 lice, a nije osuđeno nijedno. U 2007. godini je za ovo krivično delo prijavljeno, optuženo i osuđeno samo 1 lice, kome je izrečena uslovna osuda. Svega 3 lica su prijavljena optužena i osuđeno za ovo krivično delo u 2008. godini. Svoj trojici učinilaca

izrečena je uslovna osuda. Tokom naredne, 2009. godine za ovo krivično delo prijavljeno je nešto više lica nego prethodnih godina – ukupno 12. Optužena su 2, a osuđena takođe samo 2 lica. Jednom učiniocu izrečena je kazna zatvora, a drugom novčana kazna. Tokom 2010. godine podneto je 5 krivičnih prijava za ovo krivično delo, ali nije bilo optuženja i osuda, tokom 2011. podnete u 3 krivične prijave, 2 lica su optužena, ali takođe nije bilo osuda. Broj prijava podnetih za ovo krivično delo bio je nešto veći 2012. godine i iznosio je ukupno 10. Ali, slično kao i prethodnih godina, optužena su samo 2 lica, a nije osuđeno nijedno.

Krivično delo nezakonitog lova spada u krivična dela protiv životne sredine koja se ipak prijavljuju u znatno većem broju slučajeva nego što je to uočeno kod većine prethodno analiziranih. Međutim, činjenica da se ovo krivično delo, kao što je već istaknuto prilikom njegove analize, vrlo često vrši od strane lica koja imaju status lovaca, i to u okviru i „pod paravanom“ redovnih, regularnih i organizovanih odlazaka u lov, proizvodi sasvim opravdanu sumnju u postojanje velikog procenta tamnih brojki kriminaliteta u ovoj oblasti. U tom kontekstu bi raspoložive statističke podatke trebalo uzeti sa rezervom, i poći od pretpostavke da u stvarnosti broj učinilaca ovog krivičnog dela znatno prelazi broj zvanično prijavljenih, odnosno optuženih i osuđenih za njega.

U 2006. godini su za krivično delo nezakonitog lova u našoj zemlji prijavljena 134 punoletna lica, optužena su 124 punoletna lica, a osuđen je 71 punoletan učinilac ovog krivičnog dela. Kada su u pitanju sankcije izrečene za ovo krivično delo,

kazna zatvora je u 2006. godini izrečena u 6 slučajeva, novčana kazna je izrečena u 34 slučaja, a uslovna osuda u 30 slučajeva. Sudska opomena izrečena je 1 učiniocu, a izrečena je i 1 sporedna kazna.

Tokom 2007. godine su za krivično delo nezakonitog lova u Republici Srbiji prijavljena ukupno 154 lica. Iste godine su za to krivično delo optužena 73 lica, dok je osuđeno 50 učinilaca ovog krivičnog dela. Kada su u pitanju krivične sankcije, kazna zatvora je izrečena u 2 slučaja, novčana kazna u ukupno 19 slučajeva, dok je uslovno osuđeno ukupno 25 lica. Posebno treba istaći da je za 4 učinilaca ovog krivičnog dela 2007. godine izrečena kazna rada u javnom interesu, što predstavlja pozitivan iskorak budući da je ova kazna uvedena u naše krivično pravo tek 1. januara 2006. godine.

U 2008. godini prijavljeno je nešto manje lica nego u prethodnoj godini – ukupno 115 lica. Optuženo je 66 lica, a osuđena su 43 učinioca. Kazna zatvora je za krivično delo nezakonitog lova u 2008. godini izrečena u 5 slučajeva, novčana kazna u 14 slučajeva, a sudska opomena izrečena je za 2 učinioca. Kao i prethodne godine, najvećem broju učinilaca ovog krivičnog dela izrečena je uslovna osuda – ukupno 22 učinioca. U 2 slučaja, učiniocima krivičnog dela nezakonitog lova određena je sporedna kazna.

Tokom 2009. godine može se uočiti porast broja lica prijavljenih za krivično delo nezakonitog lova – on je iznosio 172. Broj optuženih lica za ovo krivično delo iznosio je 74, a osuđenih 45 lica. Kazna zatvora u 2009. godini za ovo krivično delo nije izrečena ni u jednom slučaju. Najviše je bilo izrečenih

uslovnih osuda – čak 33, dok je novčana kazna izrečena u 11 slučajeva, a sudska opomena samo jednom učiniocu.

Broj lica prijavljenih za krivično delo nezakonitog lova u 2010. godini nešto je manji nego što je to bio slučaj prethodnih godina i iznosi ukupno 99. U saopštenju Republičkog zvoda za statistiku za 2010. godinu nema podataka o broju lica koja su te godine optužena za ovo krivično delo, ali se zato navodi da je broj osuđenih iznosio svega 16. Od toga je kazna zatvora izrečena u svega 3 slučaja, novčana kazna u 4 slučaja, dok je uslovna osuda određena u 9 slučajeva.

Tokom 2011. godine, za krivično delo nezakonitog lova podneto je ukupno 129 krivičnih prijava protiv punoletnih lica. Iste godine je za to krivično delo osuđeno samo 25 punoletnih učinilaca. kada su u pitanju kazne, zatvor je izrečen samo u 1 slučaju, novčana kazna u 8 slučajeva, a uslovna kazna u 16 slučajeva.

Tokom 2012. godine je za krivično delo nezakonitog lova prijavljeno 99 lica, a osuđeno je ukupno 16. Od toga je kazna zatvora izrečena u 3 slučaja, novčana kazna u 4 slučaja, uslovna osuda u 9 slučajeva.

Interesantno je da je zabeleženo i vršenje krivičnog dela nezakonitog lova ne samo od strane punoletnih učinilaca, već i od strane maloletnika. Tako su, na primer 2007. godine dva maloletnika prijavljena za ovo krivično delo, s tim što je u odnosu na jednog odbačena prijava, dok je prema drugom postupak pokrenut, pa zatim obustavljen. I u 2008. godini su dva maloletnika prijavljena zbog krivičnog dela nezakonitog

lova. Prema jednom maloletniku je obustavljen pripremni postupak, dok je drugome izrečena vaspitna mera upozorenja i usmeravanja – sudski ukor. Dvojica maloletnika prijavljena su za ovo krivično delo i 2010. godine, ali nijedan nije optužen niti osuđen. Nasuprot tome, tokom 2011. godine nijedan maloletnik nije prijavljen za ovo delo, ali su zato 3 maloletnika optužena a 2 osuđena. Ni 2012. godine nije bilo prijavljenih maloletnika zbog nezakonitog lova, ali je 1 maloletnik optužen i 1 je osuđen za to krivično delo.

Slično drugim zemljama, može se pretpostaviti da i kod nas u pogledu krivičnog dela nezakonitog lova postoji veliki procenat „tamnih brojki“, te se zbog toga zahteva dodatna opreznost prilikom procene njegove ozbiljnosti i rasprostranjenosti.

Raspoloživi statistički podaci pokazuju da je krivično delo nezakonitog ribolova, kao i krivično delo nezakonitog lova, jedno od češće prijavljivanih krivičnih dela protiv životne sredine u Republici Srbiji. Karakteristike krivičnog dela nezakonitog ribolova, kao i okolnosti pod kojima ono može biti izvršeno, doprinose postojanju značajnog procenta tamnih brojki kriminaliteta²⁷¹ u toj oblasti. Iz toga proizlazi pretpostavka da je navedena pojava u našoj zemlji znatno ozbiljnija i zastupljenija nego što se može zaključiti samo na osnovu analize zvaničnih statističkih podataka, te da njenom otkrivanju, dokazivanju, sprečavanju, sankcionisanju i suzbijanju treba posvetiti znatno više pažnje, kako na teorijskom, tako i na praktičnom planu.

²⁷¹ Više o pojmu tamnih brojki kriminaliteta videti u: Konstantinović Vilić, S., Nikolić Ristanović, V., Kostić, M.: Kriminologija, Pelikan print, Niš, 2009. str. 70 – 71.

Tokom 2006. godine su u našoj zemlji za ovo krivično delo prijavljena ukupno 63 punoletna lica. Optuženo je njih 39, a osuđena su 32 lica. Od krivičnih sankcija, kazna zatvora je učinocima ovog krivičnog dela izrečena u 4 slučaja, novčana kazna izrečena je za 16 učinilaca, a uslovna osuda za 12. Tokom 2007. godine je u našoj zemlji ukupno 68 lica prijavljeno za ovo krivično delo, dok je za njega optuženo 46 lica. Od ukupno 43 osuđena lica za krivično delo nezakonitog ribolova u 2007. godini, njih 4 je osuđeno na kaznu zatvora, a 16 je izrečena novčana kazna. Najvećem broju učinilaca ovog krivičnog dela izrečena je uslovna osuda – u pitanju su 23 učinioca.

Kada su u pitanju podaci za 2008. godinu, broj prijavljenih lica za krivično delo nezakonitog ribolova bio je skoro duplo veći nego u prethodnoj godini i iznosio je 112 lica. Broj optuženih lica iznosio je 58, a broj osuđenih lica 49. U pogledu vrste krivičnih sankcija izrečenih za ovo krivično delo u 2008. godini, posebno se ističe broj uslovno osuđenih lica koji je iznosio čak 31. Kazna zatvora izrečena je samo za 2 učinioca, novčana kazna u 15, a sudska opomena samo u 1 slučaju.

U 2009. godini, broj prijavljenih lica za krivično delo nezakonitog ribolova iznosio je 111, broj optuženih iznosio je ukupno 74, dok je osuđeno ukupno 65 lica. Kada su u pitanju krivične sankcije, i u 2009. godini je za ovo krivično delo izrečen veliki broj uslovnih osuda, koje su određene u čak 37 slučajeva. Preostalim učinocima izrečene su novčana kazna – u 94 slučaja i kazna zatvora – u 4 slučaja. Pored toga, izrečena je i 1 sporedna kazna.

Tokom 2010. godine su krivične prijave zbog nezakonitog ribolova podnete protiv 63 punoletna lica, optuženo je 51 lica, a osuđeno je njih 48. Pri tome treba istaći da je te godine uslovna osuda izrečena u 29 slučajeva, novčana kazna u 10, a sudska opomena u 2 slučaja. Kada je u pitanju kazna zatvora, može se uočiti da je u 2010. godini za krivično delo nezakonitog ribolova ona izricana nešto češće nego prethodnih godina – u čak 8 slučajeva, dok je, kao što je već istaknuto, prethodnih godina broj lica osuđenih na kaznu zatvora za ovo krivično delo varirao između 2 i 4. Tokom 2011. godine je za nezakonit ribolov prijavljeno ukupno 60 učinilaca, optuženo je 78, a osuđeno 68, dok je u 2012. godini broj prijavljenih takođe bio 60, broj optuženih 44, a broj osuđenih 63.

Kao i kod krivičnog dela nezakonitog lova, i kod krivičnog dela nezakonitog ribolova registrovan je određen broj maloletnih učinilaca. Ipak taj broj je izuzetno mali. Naime, 2009. godine je za ovo krivično delo prijavljeno ukupno 5 maloletnika, ali je osuđen samo 1. Njemu je izrečena vaspitna mera upozorenja i usmeravanja – sudski ukor. Tokom 2010. godine je za ovo krivično delo prijava podneta protiv 2 maloletnika, 2 su optužena, a 1 je osuđen. Tokom 2011. godine, takođe su prijavljena 2 maloletnika, s tim što je optužen samo 1, a nije osuđen nijeda. Konačno, samo 1 maloletnik prijavljen je za nezakonit ribolov u 2012. godini, ali su 2 optužena i 2 su osuđena za to krivično delo.

Raspoloživi statistički podaci pokazuju da se u našoj zemlji učiniocima krivičnog dela nezakonitog ribolova najčešće izriče

uslovna osuda²⁷². Primera radi, 2007. godine je uslovna osuda izrečena ukupno 23 učinilaca tog krivičnog dela, 2008. godine je izrečena 31 učiniocu, 2009. godine je broj uslovno osuđenih učinilaca tog krivičnog dela iznosio 16, a 2010. godine 29. Na drugom mestu po učestalosti izricanja sankcija učiniocima krivičnog dela nezakonitog ribolova nalazi se novčana kazna. Novčana kazna je 2007. godine izrečena 16 učinilaca tog krivičnog dela, 2008. godine je njihov ukupan broj bio 15, dok je 2009. i 2010. godine novčana kazna izrečena 10 učinilaca krivičnog dela nezakonitog ribolova. Kazna zatvora je za ovo krivično delo u periodu od 2007. do 2010. godine izrečena u svega 14 slučajeva, a za sada je poznato da u 4 slučaja ona nije prelazila vremenski period od dva meseca, dok je izvesno da u dva slučaja nije trajala duže od tri meseca. Konačno, treba istaći da je u periodu od 2007. do 2010. godine sudska opomena izrečena samo 1 učiniocu nezakonitog ribolova, i to 2008. godine, kao i da je kazna rada u javnom interesu takođe izrečena samo jednom – 2010. godine.

Iz analize raspoloživih statističkih podataka proizlazi da krivična dela kojima se štite životinje zauzimaju mali udeo u ukupnom broju krivičnih dela protiv životne sredine kao i u ukupnom broju krivičnih dela učinjenih u našoj zemlji uopšte. Takođe, može se uočiti da takav njihov udeo, ni u broju krivičnih dela protiv životne sredine, ni u ukupnom broju krivičnih dela,

²⁷² Ovaj podatak i ne iznenađuje budući da se skoro polovini punoletnih učinilaca krivičnih dela u našoj zemlji izriče uslovna osuda (Videti: Ignjatović, Đ.: Kriminologija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu-Centar za publikacije, Beograd, 2008., str. 213.

nije značajnije varirao u periodu od 2006. do 2010. godine. Od krivičnih dela kojima se štite životinje, najveći broj lica je prijavljen, optužen i osuđen za: 1) nezakonit lov, 2) nezakonit ribolov i 3) ubijanje i zlostavljanje životinja. I u pogledu udela osuđenih učinilaca za krivična dela kojima se štite životinje u ukupnom broju učinilaca za krivična dela protiv životne sredine važi sličan odnos. Međutim, treba naglasiti da je u 2006. i 2007. godini broj lica osuđenih za krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja bio veoma mali (jedan, odnosno tri učinioca), a samim tim i njihov udeo u ukupnom broju osuđenih lica za ekološka krivična dela. To je razumljivo ako se uzme u obzir da je ovo delo uvedeno Krivičnim zakonikom iz 2005. godine. Međutim, narednih godina se taj broj konstantno povećavao. Jedino je u poslednjoj godini za koju postoje statistički podaci za ovo krivično delo (2012) zabeležen blagi pad broja prijavljenih slučajeva ubijanja i zlostavljanja životinja.

Iz toga bi se mogao izvesti zaključak da se broj takvih slučajeva u praksi iz godine u godinu zaista i povećava u skladu sa opštim trendom porasta nasilja i nasilničkog ponašanja ne samo prema životinjama, već i prema ljudima. Sa druge strane, treba imati u vidu činjenicu da je ovo krivično delo u naše krivično pravo uvedeno tek 2006. godine, nakon stupanja na snagu važećeg Krivičnog zakonika Republike Srbije, te da u prvim mesecima, pa i godinama važenja Krivičnog zakonika nije bilo moguće od građana očekivati da odmah počnu sa prijavljivanjem ovog krivičnog dela.

Građani još uvek ne umeju da prepoznaju svaki slučaj zlostavljanja životinja, nisu sigurni da li treba da ga prijave,

kome i na koji način to da učine itd. Zbog toga povećanje broja prijavljenih slučajeva ubijanja i zlostavljanja životinja iz godine u godinu treba prvenstveno tumačiti kao rezultat podizanja svesti u našem društvu o tome da okrutnost prema životinjama predstavlja krivično delo. Za to su zaslužne uglavnom kampanje udruženja građana koja se bave zaštitom životinja i koja su godinama unazad nastojala da svojim aktivnostima doprinesu tome da se što veći broj ovih slučajeva prijavi nadležnim organima, kako bi se učinioci pronašli i na adekvatan način kaznili. Građani se sve više edukuju o tom pitanju i ohrabruju da prijave slučajeve ubijanja i zlostavljanja životinja koje primete u svom okruženju, pa je, kao rezultat takvih višegodišnjih napora, došlo i do povećanja broja prijava za ovo krivično delo.

ZAKLJUČAK

Nestanak bilo koje jedinke iz prirode povlači za sobom trajni gubitak njene jedinstvene genetske kombinacije. Posledice toga mogu se uporediti sa nestankom jedne populacija ili čak čitave vrste, i nepovratnim gubitkom njenog jedinstvenog genofonda. To znači da je gubitak bilo koje životinjske vrste praktično nenadoknativ. Poznato je da svaka vrsta ima svoju specifičnu ekološku ulogu, te da se njenim nestankom narušava i deo lanca ishrane čiju kariku je ta vrsta predstavljala. Time se ujedno narušava i ekološka ravnoteža, koja održava stabilnost i funkcionisanje kompletnog ekosistema. Kloniranje omogućava samo umnožavanje istog genskog sklopa, ali za trajan i uspešan opstanak vrste je potrebno postojanje različitih kombinacija gena svake jedinke u populaciji, kako bi se genetski materijal mešao i kako bi se dobijali potomci koji su otporni i sposobni da se prilagode promenama u prirodi.

Odgovor na pitanje kakvu korist čovek ima od biodiverziteta, odnosno od postojanja različitih životinjskih vrsta, može se dobiti ako se sagledaju svi načini na koje čovek

koristi životinje, ali i ako se uvidi kakav su sve značaj životinjske vrste imale u evoluciji čoveka. Ovo gledište je antropocentrično, ali, nažalost, ono još uvek predstavlja najlakši put ka shvatanju važnosti životinja i čitavog biodiverziteta. Značaj biodiverziteta, a samim tim i životinja kao jednog njegovog dela, je višestruk. Sa globalnog aspekta treba istaći da bez biodiverziteta nema biogeohemijskih ciklusa, što znači da se neće ostvariti osnovni ekološki principi – kruženje materije i proticanje energije. Bez njih nije moguće postojanje osnovnih preduslova za život, a to su produkcija kiseonika i stvaranje zemljišta.

Ako želimo da sačuvamo jednu životinjsku vrstu, moramo, pored očuvanja samog njenog staništa, čuvati i sve druge vrste koje su neophodne za njeno postojanje i normalno funkcionisanje. Poznavanje biodiverziteta je preduslov za zaštitu ekosistema. Pored toga, očuvanje biodiverziteta ima i veliki praktični značaj. Biodiverzitet je jedini izvor genetičkog materijala za oplemenjivanje, revitalizaciju i biotehnologiju. To je izvor hrane za čovečanstvo, ali i izvor prirodnih resursa i sirovina za različite grane industrije. Socijalni, etički, kulturni i ekonomski značaj biodiverziteta prepoznaje se i kroz kulturno - istorijski razvoj jednog naroda, kroz umetnost, tradiciju, religiju i bogatu turističku ponudu²⁷³. Biodiverzitet je nacionalna kulturna baština, isto kao i vrednosti stvorene ljudskom rukom. On predstavlja deo

²⁷³ Stevanović V. i Vasić V.: O biodiverzitetu, U: Biodiverzitet Jugoslavije sa pregledom vrsta od međunarodnog značaja, Stevanović V., Vasić V. (ur.), Biološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Ecolibri, Beograd, 1995, str. 5 - 9.

našeg nasleđa, te posedujemo i moralnu obavezu da ga čuvamo i unapređujemo.

Jedan od načina da se biodiverzitet održi i unapredi jeste insistiranje na očuvanju onih jedinstvenih kombinacija gena koje čuvaju autohtone rase životinja u našoj zemlji. Uloga tih rasa u očuvanju našeg genetičkog biodiverziteta i oplemenjivanju genetičkog materijala je neprocenjiva, budući da one služe kao genetski resursi. Zbog toga gajenje autohtonih rasa treba podsticati, iako su one manje produktivne, te njihovo uzgajanje na prvi pogled može delovati neisplativo u komercijalnom smislu. Država ima značajnu ulogu u očuvanju agrobiodiverziteta (poljoprivredne biološke raznovrsnosti). U tom kontekstu treba istaći da se u poslednjoj deceniji u Srbiji sprovodi program *ex situ* očuvanja agrobiodiverziteta²⁷⁴.

Gajenje autohtonih rasa u različitim (polu)prirodnim ekosistemima kao što su šume ili pašnjaci, u kombinaciji sa proizvodnjom stočne hrane značajno bi doprinelo očuvanju genetičkih resursa ovih životinja i jačanju ekonomski isplative proizvodnje²⁷⁵. Vraćanjem tradicionalnom načinu uzgoja i ispaše u planinskim i brdskim predelima, doprinelo bi se konzervaciji i

²⁷⁴ Mijović A., Sekulić N., Popović S., Stavretović N., Radović I. (2012): Biodiverzitet Srbije, stanje i perspektive. Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd, str. 24.

²⁷⁵ Drobnyak D., Urošević M., Matarugić D.: Održivi sistemi gajenja u funkciji očuvanja autohtonih rasa, Zbornik referata i kratkih sadržaja 22. Savetovanja veterinarara Srbije, Zlatibor, 2011. str. 127-130.

povećanju broja domaćih autohtonih vrsta životinja sa ovih područja²⁷⁶.

Nedostatak preciznih, ažurnih i validnih podataka o stanju biološke raznovrsnosti jedne zemlje onemogućava pravilno upravljanje prirodnim resursima i njihovo održivo korišćenje. Nepostojanje tačnih podataka o brojnosti populacija divljih životinjskih vrsta u Srbiji, odsustvo takozvanih Crvenih lista i Crvenih knjiga, ali i nedovoljna podrška naučnim zoološkim istraživanjima proizvode dalekosežne negativne posledice.

Pored toga, postoje propusti i u očuvanju naših autohtonih rasa domaćih životinja. U listi genetskih rezervi domaćih životinja, načinu očuvanja genetskih rezervi domaćih životinja, kao i u listi autohtonih rasa domaćih životinja i ugroženih autohtonih rasa²⁷⁷ nisu nabrojane sve autohtone rase koje postoje u Republici Srbiji (što znači i da se program konzervacije za njih ne sprovodi). Tu spadaju: ovce (sjeničko-peštarska), psi (srpski gonič, srpski trobojni gonič, srpski žuti gonič i srpski pastirski pas), kokoši (kosovski pevač), domaće ćurke, patke, guske i neke rase golubova²⁷⁸. Odsustvo

²⁷⁶ Drobnyak D., Urošević M., Matarugić D.: Očuvanje genetičkih resursa autohtonih rasa domaćih životinja u Srbiji. 1 Međunarodni simpozijum i 17. Naučnostručno savetovanje agronoma Republike Srpske, Trebinje, Bosna i Hercegovina, 2012. str. 103 i 131.

²⁷⁷ Pravilnik o listi genetskih rezervi domaćih životinja, načinu očuvanja genetskih rezervi domaćih životinja, kao i o listi autohtonih rasa domaćih životinja i ugroženih autohtonih rasa „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 39/2010

²⁷⁸ Drobnyak D., Urošević M., Matarugić D.: Očuvanje genetičkih resursa autohtonih rasa domaćih životinja u Srbiji. *Op. cit.*, 2012. str. 103 i 131.

zakonskih i podzakonskih akata kojima bi se ove autohtone rase zaštitile može ozbiljno ugroziti njihov opstanak.

Osim što doprinosi pogoršanju stanja životne sredine, povređivanje i ugrožavanje života, zdravlja, telesnog i psihičkog integriteta životinja, istovremeno predstavlja i značajan prediktor, simptom, uzrok ili posledicu nasilja u međuljudskim odnosima. Zbog toga sprečavanje i krivičnopravno ili prekršajnopravno sankcionisanje okrutnosti prema životinjama treba sagledati sa dva aspekta: u kontekstu zaštite životne sredine posredstvom prevencije ekološkog kriminaliteta i u smislu prevencije nasilja uopšte, a posebno nasilničkog kriminaliteta.

Značajan segment zaštite dobrobiti životinja čini njena pravna, a naročito krivičnopravna i prekršajnopravna dimenzija. Ona se realizuje kroz inkriminisanje onih ljudskih ponašanja koja predstavljaju najozbiljnije vidove povređivanja i ugrožavanja života, telesnog i psihičkog integriteta životinja. Pravilno razumevanje karakteristika, granica i dometa ovog, krajnjeg sredstva za zaštitu životinja od nedopuštenih ljudskih činjenja i nečinjenja preduslov je za uspešno primenjivanje postojećih i iznalaženje efikasnijih, adekvatnijih i kvalitetnijih zakonskih rešenja u toj oblasti.

Krivični zakonik Republike Srbije koji je na snazi od 1. januara 2006. godine sadrži niz inkriminacija koje su na direktan ili indirektan način relevantne za zaštitu životinja, odnosno njihovog života, telesnog i psihičkog integriteta i dobrobiti. Ali, tim inkriminacijama ne štiti se životinja kao biće koje je nosilac sopstvenih prava i pravom zaštićenih interesa,

već kao deo životinjskog sveta, odnosno faune koja predstavlja jednu od integralnih komponenata životne sredine. One su sistematizovane u okviru 24. poglavlja Krivičnog zakonika koje je posvećeno krivičnim delima protiv životne sredine. To znači da upravo životna sredina sa svim svojim elementima predstavlja njihov primarni zaštitni objekt. Ipak, način na koji je koncipirano krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja, dovodi u pitanje ovu tvrdnju. Naime, iz zakonske formulacije proizlazi da će ovo krivično delo postojati i u slučaju ubijanja i mučenja samo jedne životinje, čime se svakako ne povređuje i ne ugrožava životna sredina. Posebna sporenja u pogledu prirode zaštitnog objekta ovog krivičnog dela izaziva njegov najteži oblik, uveden 2009. godine, koji se odnosi na inkriminaciju borbi između životinja i aktivnosti koje su povezane sa njihovim priređivanjem. I u tom slučaju je jasno da objekt zaštite nije životna sredina, jer se ona radnjom izvršenja tog oblika ne ugrožava i ne povređuje ni na koji način. Slična je situacija i sa drugim krivičnim delima iz ove glave kojima se štiti životinjski svet, kao što je slučaj kod krivičnog dela nezakonitog lova, gde se štite divljač i lovstvo kao privredna grana, nezakonitog ribolova, gde se štite riblji fond i ribarstvo kao privredna grana, nesavesnog pružanja veterinarske pomoći, gde se kao objekt zaštite javljaju život i zdravlje životinja, ali i zakonito, savesno, efikasno i kvalitetno obavljanje veterinarske delatnosti, prenošenja zaraznih bolesti kod biljaka i životinja, gde objekt zaštite obuhvata životnu sredinu, ali i život i zdravlje biljaka i životinja, proizvodnje štetnih sredstava za lečenje životinja i zagađivanja hrane i

vode za ishranu, odnosno napajanje životinja, gde se štite život i zdravlje životinja.

U našoj krivičnopravnoj teoriji objekt krivičnopravne zaštite mogu biti samo čovek i druge osnovne društvene vrednosti, dok životinje i dalje mogu biti samo objekti radnje pojedinih krivičnih dela. Ipak, čini se da se pojam objekta zaštite u našem krivičnom pravu više tumači u antropocentričnom smislu nego što on to stvarno jeste. Čovek je svakako oduvek bio objekt krivičnopravne zaštite i u tom pogledu ne postoje nikakve nejasnoće, ali pojam „drugih osnovnih društvenih vrednosti“ može biti podvrgnut različitim tumačenjima. Shvaćen u restriktivnom, krajnje antropocentričnom smislu pojam „drugih društvenih vrednosti“ obuhvata samo ona dobra ili vrednosti koje služe ostvarivanju osnovnih interesa čoveka, odnosno njegovih osnovnih ljudskih prava, ali kojima društvo daje „opšti“ karakter zaštite.

Pojam „drugih osnovnih društvenih vrednosti“ može biti shvaćen i u ekstenzivnijem smislu. Time bi bilo omogućeno da i životinje, odnosno njihov život, telesni i psihički integritet i dobrobit budu svrstani u osnovne društvene vrednosti, te da im na taj način bude priznato svojstvo zaštitnog objekta, opet, ne radi njih samih, jer bi to predstavljalo suviše radikalno zadiranje u osnovne principe na kojima počiva krivično pravo, već radi vrednosti koju one imaju za čoveka i za društvo u celini. Uostalom, pojedinim životinjama je i Konvencijom Saveta Evrope o zaštiti kućnih ljubimaca iz 1987. godine koju je naša zemlja ratifikovala 2010. godine, priznato da imaju posebnu vrednost za društvo, zbog brojnih pozitivnih efekata koje proizvode u odnosu na čoveka. Takvo prošireno tumačenje pojma objekta zaštite u

krivičnom pravu omogućilo bi širu, kvalitetniju i efikasniju zaštitu životinja u našem pravnom sistemu, a ujedno ne bi, barem za sada, zahtevalo preispitivanje osnovnih, tradicionalnih, teorijskih postavki na kojima ono počiva.

Bez obzira na teorijsko poimanje objekta zaštite u našem krivičnom pravu, određene korekcije postojećih zakonskih rešenja koja su od značaja za zaštitu životinja čine se neophodnim. One ne moraju nužno povlačiti za sobom izmenu zakonskog teksta, već je dovoljno da u sudskoj praksi u ovoj oblasti budu uspostavljeni određeni jednoobrazni standardi tumačenja postojećih zakonskih odredbi, zasnovani, kako na teorijskim znanjima, tako i na usvojenim međunarodnim dokumentima, ali i na uzorima iz uporednog zakonodavstva i prakse inostranih pravosudnih organa. Pre svega, potrebno je precizno odrediti pojam životinje u krivičnom pravu i to tako da se on poklapa sa pojmom životinje iz Zakona o dobrobiti životinja. Iako postoje autori koji se zalažu za to da objekt radnje krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja može biti samo ona životinja čije patnje izazivaju sažaljenje kod najvećeg broja ljudi, savremena naučna saznanja na kojima počivaju osnovni principi biocentrične etike zahtevaju da krivičnopravnom zaštitom bude obuhvaćen širi krug životinja.

Stoga bi najprihvatljivije bilo da se krivičnim pravom zaštite svi kičmenjaci, budući da je za te životinjske vrste nesporno naučno dokazano da poseduju sposobnost da osećaju bol, patnju, strah i stres. Ovaj pristup je u skladu sa savremenim međunarodnim standardima, kao i sa naprednim uporednopravnim tendencijama u oblasti dobrobiti životinja, dok

stav da to treba da budu samo životinje koje pobuđuju sažaljenje ljudi više odgovara antropocentrizmu devetnaestog veka.

Kao što je poznato, oblast zaštite životne sredine uopšte, a posebno zaštite životinja nije uređena samo normama krivičnog, već i normama prekršajnog prava. Poznavanje prekršajnopравnih odredbi neophodno je za pravilno tumačenje i primenu ovih inkriminacija budući da su one u velikom broju slučajeva blanketnog karaktera. Isto tako, da bi se i norme krivičnog i norme prekršajnog prava efikasno primenjivale u praksi potrebno je na nedvosmislen i jednoobrazan način utvrditi kada se jedno nedozvoljeno ljudsko ponašanje prema životinjama tretira kao krivično delo, a kada kao prekršaj, pošto su mnoge radnje inkriminisane i kao jedna i kao druga vrsta delikata. Posebno je komplikovano pitanje razgraničenja između krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja i nekih od prekršaja iz Zakona o dobrobiti životinja koji takođe predstavljaju različite oblike ubijanja i zlostavljanja životinja. Slična situacija postoji i u pogledu krivičnog dela nezakonitog lova i pojedinih prekršaja iz Zakona o divljači i lovstvu, kao i krivičnog dela nezakonitog ribolova i prekršaja iz Zakona o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda. Kako da od toga zavisi i nadležnost suda, ali i vrsta i mera sankcije koja se može izreći učiniocu, potrebno je da se u posebnim zakonima preciznije odredi njihov odnos sa relevantnim odredbama Krivičnog zakonika, kako bi se izbegle dileme u slučaju identiteta činjeničnog stanja.

Analiza statističkih podataka o broju prijavljenih, optuženih i osuđenih lica za krivična dela od značaja za zaštitu životinja u

našoj zemlji u periodu od 2006. godine, kada je stupio na snagu važeći Krivični zakonik, do 2012. pokazuje da se ova krivična dela relativno retko prijavljuju, a još ređe sankcionišu, kako u odnosu na ukupan broj krivičnih dela, tako i odnosu na ostala krivična dela protiv životne sredine. Sam broj učinilaca prijavljenih, optuženih i osuđenih lica za krivična dela protiv životne sredine u našoj zemlji je prilično mali i iznosi oko 2%. Inače, od 2006. do 2012. godine nisu uočene značajnije oscilacije u pogledu broja lica koja su prijavljena, optužena i osuđena za krivična dela protiv životne sredine. Kao izuzetak se javlja uništenje, oštećenje, iznošenje u inostranstvo i unošenje u Srbiju zaštićenog prirodnog dobra za koje je u 2010. godini prijavljen znatno veći broj lica nego prethodnih godina.

Ekološka krivična dela po pravilu u preko 90% slučajeva čine punoletna lica, dok se maloletnici u ulozi učinilaca ovih dela javljaju sporadično. Kada su u pitanju maloletnici, najčešće je reč o šumskoj krađi, nezakonitom lovu, nezakonitom ribolovu, ali su uočeni i pojedini slučajevi ubijanja i zlostavljanja životinja.

U pogledu odnosa između broja lica koja su prijavljena i optužena za krivična dela protiv životne sredine može se uočiti da nešto više od jedne polovine prijava za ova dela ima za posledicu optuženje. Nešto je manji procenat (otprilike od 30 do 40% od broja prijavljenih lica) učinilaca koji za ova dela budu i osuđeni.

Od ekoloških krivičnih dela nesrazmerno veliki procenat prijava, optuženja i osuda otpada na krivično delo šumske krađe. Krivična dela relevantna za zaštitu životinja koja se najčešće prijavljuju i čiji učinioци najčešće bivaju optuženi i osuđeni su

nezakonit lov, nezakonit ribolov i ubijanje i zlostavljanje životinja. Nezakonit lov i nezakonit ribolov se najčešće prijavljuju, za njih se najčešće goni i kažnjava. U pogledu broja prijavljenih i osuđenih lica za nezakonit lov nisu uočene značajnije oscilacije, ali se može konstatovati da broj učinilaca koji su osuđeni za nezakonit ribolov u posmatranom periodu beleži konstantan porast. Treba naglasiti da je u 2006. i 2007. godini broj lica osuđenih za krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja bio veoma mali, a samim tim je i njihov udeo u ukupnom broju osuđenih lica za ekološka krivična dela bio neznatan. To je razumljivo ako se uzme u obzir da je ovo delo uvedeno u naš pravni sistem Krivičnim zakonikom iz 2005. godine. Međutim, narednih godina se broj lica prijavljenih, optuženih i osuđenih za ovo delo povećavao, što govori u prilog podizanja svesti o njegovom značaju i društvenoj opasnosti u smislu spremnosti pojedinaca i društava za zaštitu životinja da takve slučajeve prijave, kao i postojanja volje na strani nadležnih državnih organa da u takvim situacijama adekvatno reaguju.

Priroda krivičnih dela kojima se štite životinje, okolnosti pod kojima se čine, karakter njihovog objekta radnje, kao i činjenica da u društvu još uvek postoji nizak nivo svesti o njihovoj društvenoj opasnosti, pa samim tim i o potrebi za njihovim prijavljivanjem, navode na zaključak da u ovoj oblasti postoji visok procenat tamnih brojki kriminaliteta. Zbog toga raspoložive statističke podatke treba prihvatiti sa rezervom, slično kao što je to do nedavno činjeno u pogledu krivičnog dela nasilja u porodici, gde je takođe, sasvim opravdano procenjivano (a to se čini i dalje) da je broj stvarnih slučajeva znatno veći od broja prijavljenih.

Unapređenju stanja u sferi zaštite opstanka, telesnog i psihičkog integriteta, zdravlja i dobrobiti životinja u našoj zemlji može se doprineti sprovođenjem niza koordiniranih aktivnosti u oblasti zakonodavstva, prakse pravosudnih organa, postupanja policije i nadležnih inspekcija i generalne i specijalne prevencije.

Na zakonodavnom planu potrebno je učiniti korake, kako na međunarodnom, tako i na nacionalnom nivou. Naša zemlja je do sada ratifikovala šest konvencija Saveta Evrope čije odredbe imaju direktan ili indirektan značaj za zaštitu životinja: 1) Evropsku konvenciju o zaštiti životinja u međunarodnom prevozu, 2) Evropsku konvenciju za zaštitu životinja koje se uzgajaju na poljoprivrednim gazdinstvima, 3) Evropsku konvenciju za zaštitu životinja za klanje, 4) Konvenciju o očuvanju evropske divlje flore i faune i prirodnih staništa, 5) Evropsku konvenciju za zaštitu kičmenjaka koji se koriste za eksperimentalne i druge naučne svrhe i 6) Evropsku konvencija o zaštiti kućnih ljubimaca. Potrebno je ratifikovati i Konvenciju Saveta Evrope o zaštiti životne sredine putem krivičnog prava²⁷⁹.

Kada je u pitanju zakonodavna aktivnost na nacionalnom planu, treba ukazati na činjenicu da je naša zemlja poslednjih nekoliko godina usvojila veći broj novih i izmenila određeni broj postojećih zakonskih rešenja koja imaju značaj za zaštitu životinja. Kao najznačajniji korak na ovom planu jeste uvođenje krivičnog dela ubijanja i mučenja (sada: zlostavljanja) životinja u

²⁷⁹ Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law, Strasbourg, 4.11.1998, European Treaty Series No. 172., <http://conventions.coe.int/Treaty/en/treaties/html/172.htm>, 15.11.2013.

Krivični zakonik iz 2005. godine i propisivanje njegovog oblika posvećenog inkriminisanju borbi životinja, nakon izmena iz 2009. godine. Pored toga, poseban značaj ima i usvajanje Zakona o dobrobiti životinja 2009. godine. Novi, osavremenjeni zakoni usvojeni su i u sledećim oblastima: 1) oblasti zaštite životne sredine uopšte – Zakon o zaštiti životne sredine iz 2004 godine i Zakon o zaštiti prirode iz 2009. godine 2) veterinarstva – Zakon o veterinarstvu iz 2005. godine, 3) ribarstva – Zakon o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda iz 2009. godine i 4) lovstva – Zakon o divljači i lovstvu iz 2010. godine. Zbog toga se čini da je još uvek prerano govoriti o eventualnim izmenama ili poboljšanjima ovih zakonskih rešenja. Naime, praksa bi tek u budućnosti trebalo da pokaže koliko su njihove odredbe kvalitetne, efikasne, adekvatne i primenljive u našoj zemlji.

Određene izmene mogu se učiniti u pogledu regulisanja lovstva. Nezadovoljavajuće stanje populacije divljači, neophodnost ispunjenja međunarodnih standarda iz te oblasti i usklađivanja pravne regulative sa odredbama Ustava Republike Srbije, doveli su do usvajanja novog Zakona o divljači i lovstvu 2010. godine. Usvajanje ovog zakona predstavlja značajan korak jer je stavio van snage prevaziđena rešenja iz Zakonu o lovstvu od 1993. godine. To je važno i za krivičnopravnu reakciju s obzirom da krivično delo nezakonitog lova predstavlja inkriminaciju blanketnog karaktera čije tumačenje zavisi od odredaba drugih zakona, pre svega Zakona o divljači i lovstvu. Sistematizovanjem krivičnog dela nezakonitog lova u okviru krivičnih dela protiv životne sredine umesto u okviru krivičnih dela protiv privrede (kao što je bio slučaj do 1. januara 2006. godine), naš

zakonodavac je pokazao da uviđa da je ovo krivično delo prvenstveno usmereno protiv ekoloških, pa tek onda protiv ekonomskih vrednosti. Ali, čini se da je propustio priliku da prilikom izmena i dopuna Krivičnog zakonika kojima su za pojedina krivična dela protiv životne sredine (kao što je, na primer krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja) propisane strože kazne, to učini i u odnosu na krivično delo nezakonitog lova. Propisivanje strožih kazni za ovo krivično delo (ili bar za njegov najteži oblik) bilo bi opravdano ako se uzme u obzir rastuća zabrinutost koja u svetu postoji u odnosu na opstanak i divlje faune kao dela životne sredine i njeno svakodnevno masovno uništavanje.

Naročitu opasnost, kako po ekološke, tako i po ekonomske interese predstavlja komercijalni krivolov koji se povezuje sa ilegalnim prometom ulovljenom divljači, ali i oružjem, kao i sa organizovanim kriminalom, korupcijom i pranjem novca. Zato bi propisivanje i izricanje strožih kazni za ovo krivično delo bilo poželjno u svakom slučaju, a posebno ako bi se utvrdilo da je ono učinjeno radi ostvarivanja materijalne dobiti, a ne radi ishrane ili zabave, odnosno lične satisfakcije. Činjenica da trgovina nezakonito stečenim ulovom (kao što su na primer kože ili delovi tela životinja, ali i žive životinje), kao veoma unosan „posao“ ne poznaje državne granice, nameće potrebu za uspostavljanjem bolje saradnje između nadležnih organa zemalja u kojima se ta nezakonita delatnost vrši. Osim presecanja lanaca ilegalne trgovine, time bi se moglo stići i do učinilaca krivičnog dela nezakonitog lova.

U delu o odgovornosti fizičkih lica, Zakon o divljači i lovstvu ne spominje lov lovostajem zaštićene divljači na neki od nedozvoljenih načina, odnosno primenom nekih od nabrojanih nedozvoljenih sredstava za lov. To znači da odredba Zakona u kojoj su ti nedozvoljeni načini i sredstva nabrojani i opisani, barem kada je u pitanju odgovornost fizičkog lica, ima značaj samo prilikom popunjavanja blanketne dispozicije krivičnog dela nezakonitog lova. Iz toga sledi da fizičko lice koje lovi lovostajem zaštićenu divljač na neki od nedozvoljenih načina ili primenom nedozvoljenih sredstava za lov može samo da odgovara za krivično delo nezakonitog lova pod uslovom da je svojim ponašanjem u konkretnom slučaju ostvarilo sva obeležja bića tog krivičnog dela. Dakle, primena nekog od nedozvoljenih načina ili sredstava lova neće ni u kom slučaju imati za posledicu prekršajnopravnu odgovornost učinioca. Čini se da je na ovaj način neopravdano sužena mogućnost sankcionisanja nezakonitog lova, u odnosu na ranije rešenje iz Zakona o lovstvu, te bi u tom smislu trebalo razmotriti mogućnost izmene ovog Zakona.

Međutim, usvajanje novih i izmena postojećih zakonskih rešenja ne podrazumeva i njihovu doslednu primenu u praksi. Zbog toga je važno unaprediti delovanja pravosudnih organa u toj oblasti i povećati efikasnost procesuiranja prijavljenih dela ove vrste. Kako ideja o krivičnopravnoj zaštiti životinja od ljudske okrutnosti od nedavno postoji u našem pravnom sistemu, treba precizirati pravne standarde i blanketne pojmove iz ove oblasti, kao što su pojam: životinje, mučenja životinje, povređivanja životinje na drugi način, fizičkog i psihičkog zlostavljanja životinje,

nanošenja životinji bola, patnje, straha ili stresa, priređivanja borbi između životinja i pojam većeg broja životinja. Iako su neki od tih pojmova definisani posebnim zakonima, u pitanju su teorijske definicije koje bez odgovarajućih primera iz sudske prakse ne mogu biti na adekvatan način protumačene. Detaljnijim razrađivanjem i objašnjavanjem tih pojmova bi se sprečile nedoumice prilikom primene zakonskih odredbi od strane pravosudnih organa i ujednačila bi se sudska praksa u ovoj oblasti, što bi doprinelo pravnoj sigurnosti.

Efikasnijoj primeni zakonskih odredbi od značaja za zaštitu životinja mogla bi doprineti i intenzivnija saradnja pravosudnih organa sa udruženjima građana koja se bave zaštitom životinja, i to kroz edukaciju i upoznavanje sa pojedinim slučajevima zlostavljanja životinja i iskustvima koja su aktivisti tih društava stekli u svom radu. To može biti ostvareno kroz predavanja, seminare, savetovanja, proučavanje štampanih i elektronskih publikacija u vidu izveštaja, komentara, peticija i drugih oblika aktivizma ovih organizacija.

Unapređenje stanja u sferi zaštite i dobrobiti životinja može se postići i posredstvom poboljšanja efikasnosti rada policije i nadležnih inspekcija kada je u pitanju otkrivanje ovih dela i gonjenje njihovih učinilaca. Zbog prirode svog rada, nadležne inspekcije (komunalna i veterinarska), su u prilici da neposredno uoče slučajeve nedopuštenog postupanja prema životinjama. Zato njihovi predstavnici imaju izuzetno važnu ulogu u otkrivanju krivičnih dela i prekršaja učinjenih na štetu životinja, otkrivanju i prijavljivanju njihovih učinilaca, ali i dokazivanju da li su, kako, kada i pod kojim okolnostima takva

dela učinjena itd. Posebno je važna uloga Komunalne policije u otkrivanju i sprečavanju ovih dela, budući da se ona u svom svakodnevnom radu može susresti sa ovakvim slučajevima. U javnosti postoji i ideja o osnivanju takozvane „policije za životinje“, po uzoru na „*Animal Police*“ koja postoji u Sjedinjenim američkim državama i koja se bavi otkrivanjem, sprečavanjem i suzbijanjem slučajeva zlostavljanja životinja. Za sada u našoj zemlji ne postoje uslovi za formiranje takve jedinice u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova, ali uporednopravno rešenje u tom smislu treba posmatrati kao uzor i predlog za eventualne izmene u budućnosti.

Kao i u slučaju pravosudnih organa, i kod predstavnika inspekcija i policije treba insistirati na kontinuiranoj edukaciji o fenomenologiji i etiologiji zlostavljanja životinja. Time se doprinosi da oni u svom praktičnom radu blagovremeno prepoznaju slučajeve okrutnosti prema životinjama kao krivična dela ili prekršaje, kao i da ih efikasnije spreče, otkriju, prijave, dokažu i, u krajnjoj liniji, suzbiju. I ovde treba insistirati na saradnji sa predstavnicima društava za zaštitu životinja, pošto se oni kroz svoje aktivnosti redovno susreću sa slučajevima zlostavljanja životinja, te mogu biti dragoceni izvori informacija od značaja za otkrivanje i dokazivanje tih delikata.

I kod krivičnih dela i kod prekršaja kojima se povređuju i ugrožavaju životinje najznačajnija je prevencija. Zato je važno da se i putem sistema obrazovanja, u osnovnim i srednjim školama i putem medija, uz podršku državnih organa i nevladinih i humanitarnih organizacija posvećenih zaštiti životinja preduzmu napore na podizanju društvene svesti o dalekosežnim negativnim

posledicama nedopuštenih ljudskih ponašanja prema životinjama i o neophodnosti adekvatne i društvene reakcije na njih.

Posebno je neophodno javno isticati povezanost između okrutnosti prema životinjama i nasilničkog ispoljavanja pojedinca prema ljudima, posebno nasilja u porodici i vršnjačkog nasilja. Time bi se doprinelo prevenciji brojnih krivičnih dela ne samo od značaja za zaštitu životinja, već i mnogih drugih krivičnih dela koja su sa njima povezana, a koja spadaju u nasilnički i organizovani kriminalitet, kao i drugih oblika devijantnih, delinkventih i socijalnopatoloških ponašanja. U tom smislu, posebnu pažnju treba posvetiti vaspitanju dece i mladih o značaju odgovornog i saosećajnog odnosa prema životinjama.

Osim prema opštoj populaciji, preventivne aktivnosti treba usmeriti i na određene društvene grupe koje su zbog prirode svoje profesije ili drugih aktivnosti kojima se bave u kontaktu sa životinjama, kao što su: veterinari, veterinarski tehničari, lica koja se bave komercijalnim uzgojem životinja, lovci, ribolovci, predstavnici udruženja građana posvećenih zaštiti životinja itd.

LITERATURA

1. Ajtić, R., Lazarević, P., Sekulić, G., Sekulić, N., Zatezalo, A., Jovanović, P.: Priručnik za kontrolu prekograničnog prometa i trgovine zaštićenim vrstama, Ministarstvo životne sredine, rudarstva i prostornog planiranja, Beograd, 2012.
2. Arluke, A., Levin, J., Luke, C., Ascione, F.: The Relationship of Animal Abuse to Violence and Other Forms of Antisocial Behavior, *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 14, br. 9/1999.
3. Ascione, F. R.: Animal Abuse and Youth Violence, *Juvenile Justice Bulletin*, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 2001.
4. Ascione, F. R.: Children who are cruel to animals: A review of research and implications for developmental psychopathology, *Anthrozoos* 6, 1993.
5. Ascione, F., Arkow, P.: Child Abuse, Domestic Violence and Animal Abuse- Linking the Circles of Compassion for Prevention and Intervention, *Purdue Research Foundation, United States of America*, 1999.

6. Ascione, F., Shapiro, K.: People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications, *Journal of Social Issues*, vol. 65., br. 3/ 2009.
7. Baruh, I. (ur.): *Pravni leksikon, Savremena administracija*, Beograd, 1964.
8. Batrićević, A.: Borbe pasa kao teži oblik krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja“, *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, vol. 29., br. 1-2/ 2010.
9. Batrićević, A.: Hordašenje kao socijalnopatološka pojava – fenomenologija, etiologija i državna reakcija, *Socijalna misao*, vol. 18., br. 4/2011.
10. Batrićević, A.: Krivično delo nesavesnog pružanja veterinarske pomoći u zakonodavstvu Republike Srbije, *Zaštita prirode*, Vol. 61, br. 2/2011.
11. Batrićević, A.: Krivično delo nezakonitog lova, *Kriminal i državna reakcija: fenomenologija, mogućnosti, perspektive*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2011.
12. Batrićević, A.: Krivičnopravna reakcija na nezakonit promet zaštićenim životinjskim vrstama, *Srpska pravna misao*, br. 45/2012.
13. Batrićević, A.: Nadriveterinarstvo u Srbiji – Pojam, karakteristike i krivičnopravna reakcija, *Srpska pravna misao*, br 46/2013.
14. Beirne, P.: From Animal Abuse to Interhuman Violence? A Critical Review of the Progression Thesis, *Society and Animals – Journal of Humane – Animal Studies*, vol. 12., br. 1/2004.

15. Brennan R. S. and Withgott H. J.: *Essential Environment. The Science behind the Stories* 3rd Edition. Benjamin-Cummings, USA, 2005.
16. Čejović, B.: *Krivično pravo, Opšti deo, Dosije*, Beograd, 2007.
17. Đorđević-Miloradović J., Miloradović M. i Savić N.: *Rekultivacija i ozelenjavanje deponija jalovišta i pepelišta u Kostolcu*, II izdanje, Privredno društvo Rekultivacija i ozelenjavanjzemljišta Kostolac, Kostolac, 2012.
18. Drobňak D., Urošević M. Matarugić D.: *Očuvanje genetičkih resursa autohtonih rasa domaćih životinja u Srbiji. 1 Međunarodni simpozijum i 17. Naučnostručno savetovanje agronoma Republike Srpske, Trebinje, Bosna i Hercegovina*, 2012.
19. Drobňak D., Urošević M., Matarugić D.: *Održivi sistemi gajenja u funkciji očuvanja autohtonih rasa, Zbornik referata i kratkih sadržaja 22. Savetovanja veterinara Srbije, Zlatibor*, 2011.
20. Eliason, S.: *Illegal Hunting and Angling: the Neutralization of Wildlife Law Violations, Society and Animals 11:3*, Leiden: Koninklijke Brill NV, 2003.
21. *Endemism, Nature Worldwide: Biodiversity*, World Institute for Conservation and Environment: <http://www.biodiversity-worldwide.info/endemism.htm>, 17.06.2014.
22. Fajnberg, DŽ.: *Prava životinja i nerođenih pokolenja*, (prevod: Babić, J.), *Gledišta*, vol. 28., br. 7-8/1987.

23. Fleury, A.: An Overview of Animal Hoarding, Praxs – Where Reflection and Practice Meet, vol. 7., School of Social Work, Loyola University, Chicago Illinois, 2007.
24. Forest facts,
<http://www.arkive.org/habitats/forests/?gclid=Cljs1-Psl78CFcoBwwoddBgAQQ>, 25.06.2014.
25. Gibson, H.: Dog Fighting Detailed Discussion, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2005.,
<http://www.animallaw.info/articles/ddusdogfighting.htm>,
16.12.2013.
26. Green, C.: The Future of Veterinary Malpractice Liability in the Care of Companion Animals, Animal Law, vol. 10:163, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2004.
http://www.animallaw.info/journals/jo_pdf/vol10_p163.pdf, 29.09.2011.
27. Hellman, D., Blackman, N.: Enuresis, Fire Setting and Cruelty to Animals: a Triad Predictive of Adult Crime, 122 American Journal of Psychiatry, 1966.
28. Heywood H. Vernon (ed.): Global Biodiversity Assessment. Cambridge University Press. 1996.
29. Ignjatović, Đ.: Kriminologija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu-Centar za publikacije, Beograd, 2008.
30. International Plan of action to Prevent, Deter and Eliminate Illegal, Unreported and Unregulated Fishing, Food and Agriculture Organization of UN, Rome, 2011.
<http://www.fao.org/docrep/003/y1224e/y1224e00.HTM>, 04.11.2013.

31. Jakšić, P., Tomić, Đ., Duli, R., Niketić, M., i Lukač, Š.: Crvena knjiga dnevnih leptira Srbije: Lepidoptera: Hesperioidea i Papilionoidea. Zavod za zaštitu prirode Srbije. Beograd, 2003.
32. Joldžić, V.: Konvencije od značaja za zaštitu životne sredine i interesa Republike Srbije, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2006.
33. Jovašević, D., Đurđić, V.: Krivično pravo, Posebni deo, Nomos, Beograd, 2006.
34. Jovašević, D.: Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije sa sudskom praksom, Nomos, Beograd, 2003.
35. Jovašević, D.: Krivično pravo, Opšti deo, Nomos, Beograd, 2006.
36. Jovašević, D.: Leksikon krivičnog prava, Javno preduzeće Službeni glasnik, Beograd, 2006.
37. Jovašević, D.: Sistem ekoloških delikata – ekološko kazneno pravo, Pravni fakultet u Nišu-Centar za publikacije, Niš, 2009.
38. Kokolj, M. Prekršajno pravo, Privredna akademija, Novi Sad, 2007.
39. Konstantinović Vilić, S., Nikolić Ristanović, V., Kostić, M.: Kriminologija, Pelikan print, Niš, 2009.
40. Lazarević, Lj.: Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije, Savremena administracija, Beograd, 2006.
41. Lilić, S., Drenovak, M.: Ekološko pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu-Centar za publikacije, Beograd, 2010.

42. Marković S. G., Ćirković A. M. and Maletin S. A.: The role of allochthonous (non-native) fish species in Serbian aquaculture, *Journal of Central European Agriculture*, 2012, 13(3)
43. Mceachern Nunalee, M.M., Weedon, R. G.: Modern Trends In Veterinary Malpractice: How Our Evolving Attitudes Toward Non-Human Animals Will Change Veterinary Medicine, *Animal Law*, vol.10:125, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2004.,
http://www.animallaw.info/journals/jo_pdf/vol10_p125.pdf, 29.09.2011.
44. Mijović A., Sekulić N., Popović S., Stavretović N., Radović I.: Biodiverzitet Srbije, stanje i perspektive. Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd, 2012.
45. Miller, D.: Illegal, Unreported and Unregulated Fishing, in: *Stop Illegal Fishing in Southern Africa* (Franckom, S., Ed.), Stop Illegal Fishing, Gaborne, Botswana, 2008.
46. Musgrave, R.S., Parker, S., Wolok, M.: The Status of Poaching in the United States: Are We Protecting Our Wildlife?, *Natural Resources Journal*, br. 33, 1993.
47. Muth, R.M., Bowe, J.F.: Illegal Harvest of Renewable Natural Resources in North America: Toward a Typology of the Motivations for Poaching, *Society and Natural Resources*, br. 11, 1998.
48. Ortiz, F.: Making the Dogman Heel: Recommendations for Improving the Effectiveness of Dogfighting Laws, *Stanford Journal of Animal Law and Policy*, vol. 3, 2010.

49. Paunović, M., Krivokapić, B., Krstić, I.: Osnovi međunarodnih ljudskih prava, Megatrend univerzitet, Beograd, 2007.
50. Paunović, M.: Prava životinja – savremeni međunarodni standardi, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i „Đuro Salaj“ AD, Beograd, 2004.
51. Paunović, M.: Uporednopravni pregled zaštite prava i dobrobiti životinja, Strani pravni život, br. 1/ 2004.
52. Paunović, M.: Životinjska prava-prilog proširenoj teoriji ljudskih prava, Strani pravni život, br. 3/2005.
53. Puzović, S., Sekulić, G., Stojnić, N., Grubač, B., i Tucakov, M.: Značajna područja za ptice u Srbiji, Miličić, O.: Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja, Zavod za zaštitu prirode Srbije, Pokrajinski sekretarijat za zaštitu životne sredine i održivi razvoj, 2009.
54. Puzović, S.: Atlas ptica grabljivica Srbije: Mape rasprostranjenosti i procene populacija 1977-1996, Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd, 2000.
55. Radišić, J.: Medicinsko pravo, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu i izdavačko preduzeće Nomos, Beograd, 2008.
56. Regan, T.: The Day May Come: Legal Rights for Animals, Animal Law Review at Lewis and Clark Law School, vol. 10:11, Portland, Oregon, 2004.
57. Review of Impacts of Illegal, Unreported and Unregulated Fishing on Developing Countries, Final Report, Marine Resources Assessment Group, London, UK, 2005.
<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+http://www.df>

id.gov.uk/pubs/files/illegal-fishing-mrag-report.pdf,
04.11.2013.

58. Rice, M. (ed.), Banks, D., Davies, C., Gosling, J., Newman, J., Wadley, J., Walravens, F. Environmental Crime – A Threat to our Future, Environmental Investigation Agency (EIA), London, 2008.
59. Simonović, P., Mijović, Č., Nikolić, V., Marić, S.: Pregled održivog ribarstvenog korišćenja ribljeg fonda Srbije, Zbornik radova Životna sredina ka Evropi – Simpozijum sa međunarodnim učešćem, Beograd, 2005.
60. Smart, M.: The Ramsar Convention: Its role in conservation and wise use of wetland biodiversity Ramsar, In: Wetlands, Biodiversity and the Ramsar Convention: The Role of the Convention on Wetlands in the Conservation and Wise Use of Biodiversity (Ed. A. J. Hails). Ramsar Convention Bureau, Gland, Switzerland, 1997,
http://www.ramsar.org/cda/en/ramsar-pubs-books-wetlands-biodiversity-21181/main/ramsar/1-30-101%5E21181_4000_0_#c2. 24.06.2014.
61. Srzentić, N., Lazarević, Lj., Đorđević, M., Stajić, A., Kraus, B.: Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije, Savremena Administracija, Beograd, 1991.
62. Stevanović V. i Stevanović B.: Osnovni klimatski, geološki i pedološki činioci biodiverziteta kopnenih ekosistema Jugoslavije, U: Biodiverzitet Jugoslavije sa pregledom vrsta od međunarodnog značaja, Stevanović V., Vasić V. (Ur), Biološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Ecolibri, Beograd, 1995.

63. Stevanović V. i Vasić V.: O biodiverzitetu, U: Biodiverzitet Jugoslavije sa pregledom vrsta od međunarodnog značaja, Stevanović V., Vasić V. (Ur.), Biološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Ecolibri, Beograd, 1995.
64. Stevanović V., Vasić V.: Pregled antropogenih faktora koji ugrožavaju biodiverzitet Jugoslavije, U: Biodiverzitet Jugoslavije sa pregledom vrsta od međunarodnog značaja
65. Stevanović V.: Procena biodiverziteta – od interpretacije do konzervacije, na primeru endemične vaskularne flore Balkanskog poluostrva. Saopštenje sa naučnog skupa „Biodiverzitet na početku novog milenijuma“, SANU, Beograd, 2004.
66. Stojanović, Z., Perić, O.: Krivično pravo, Posebni deo, Pravna knjiga, Beograd, 2009.
67. Stojanović, Z.: Komentar krivičnog zakonika, Službeni glasnik, Beograd, 2006.
68. Stojanović, Z.: Krivično pravo, Opšti deo, Službeni glasnik, Beograd, 2000.
69. Striwing, H.: „Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden“, Animal Law Review at Lewis and Clark Law School, Vol. 8:93, Portland, Oregon, 2002.
70. Stubičan, Đ., Đukić, B., Pogačnik, M.: Veterinarska etika u obrazovanju i nauci, Veterinarski glasnik, vol. 44., br. 8-9/1990.
71. Stubičan, Đ.: Etologija i veterinarska etika, Veterinarski glasnik, vol. 43., br.6/1989.
72. Tester, K.: Animals and Society – The Humanity of Animal Rights, Routledge, London and New York, 1992.

73. *The Humane Society of the United States*,
http://www.humanesociety.org/issues/campaigns/cruelty_fighting/14.12.2013.
74. Vasić, V., Džukić, G., Janković, D., Simonov, N., Petrov, B., Savić, I.: Preliminarni spisak vrsta za crvenu listu kičmenjaka Srbije, *Zaštita prirode* 43-44: 121-132/1990-1991.
75. Vig, Z., Gajinov, T.: Stanje i perspektive ekološkopravne regulative u Srbiji, Fakultet za evropske pravno – političke studije, Novi Sad, 2011.
76. Visković, N.: Kulturna zoologija – što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2009.
77. Votson, A.: Pravni transplant: pristup uporednom pravu, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2000.
78. Wonham M., Species Invasions, in: Groom J. M., Meffe K. G. and Carroll C. R. (eds), *Principles of Conservation Biology*, Sinauer Associates Inc. Publishers, 2006.

IZVORI

79. Case ID: 17880, Dog poisoned with antifreeze, Roseburg, Douglas County OR (US) Friday, May 6, 2011, [Animal Abuse: Dog poisoned with antifreeze - Roseburg, OR | Pet-Abuse.Com Animal Cruelty Database](http://www.pet-abuse.com/cases/17880/OR/US/#ixzz1kYbLbYBj)
<http://www.pet-abuse.com/cases/17880/OR/US/#ixzz1kYbLbYBj>,
 26.01.2013.

80. Case ID: 18362, Dog poisoned, throat slit, house set on fire Stanton, Orange County, CA (US), Sunday, July 24, 2011, preuzeto sa: Animal Abuse: Dog poisoned, throat slit, house set on fire - Stanton, CA | Pet-Abuse.Com Animal Cruelty Database <http://www.pet-abuse.com/cases/18362/CA/US/#ixzz1kYhTJOIX>, 25.01.2013.
81. Case ID: 18669, Cats poisoned, Pittsburgh, Allegheny County, PA (US) Wednesday, Sep 28, 2011, Animal Abuse: Cats poisoned - Pittsburgh, PA | Pet-Abuse.Com Animal Cruelty Database <http://www.pet-abuse.com/cases/18669/PA/US/#ixzz1kYfenajZ>, 26.01.2013.
82. Case ID: 19128, Feral cat colony poisoned, Sevilla, AN (ES) Wednesday, Jan 4, 2012, Animal Abuse: Feral cat colony poisoned - Sevilla, AN | Pet-Abuse.Com Animal Cruelty Database <http://www.pet-abuse.com/cases/19128/AN/ES/#ixzz1kYd0BgsQ>, 26.01.2013.
83. Code of Professional Ethics of The World Veterinary Association, <http://www.worldvet.org/manuals/T-1-1.pdf>, : 23.09.2011..
84. Constitution of The World Veterinary Association, <http://www.worldvet.org/manuals/03CONSTI.pdf>, 23.09.2011.
85. Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, Signed at Washington, D.C., on 3 March 1973 Amended at Bonn, on 22 June 1979,

<http://www.cites.org/sites/default/files/eng/disc/E-Text.pdf>, 13.07.2014.

86. Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law, Strasbourg, 4.11.1998, European Treaty Series No.172.,
<http://conventions.coe.int/Treaty/en/treaties/html/172.htm>, 15.11.2013.
87. Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law, Strasbourg, 4.11.1998, European Treaty Series No. 172.,
<http://conventions.coe.int/Treaty/en/treaties/html/172.htm>, 08.09.2013.
88. Disciplinsko etički pravilnik Veterinarske komore Srbije, usvojen 10.10.2077.,
<http://www.vetks.org.rs/documents/normativna/disc-eticki%20prav.pdf>, 30.08.2011.
89. European Code of Good Veterinary Practice, Federation of Veterinarians of Europe, 2002.,
<http://www.fve.org/news/publications/pdf/gvp.pdf>, 27.09.2011.
90. European Convention for the Protection of Pet Animals, Strasbourg, 13.11.1987., Council of Europe, *European Treaty Series - No. 125*,
<http://conventions.coe.int/treaty/en/Reports/Html/172.htm>, 08.09.2013.
91. European Veterinary Act, adopted 7 June 2008, Federation of Veterinarians of Europe FVE/08/doc/009,
http://www.fve.org/news/position_papers/veterinary_profession/fve_08_009_vetact.pdf, 27.09.2011.

92. European Veterinary Code of Conduct, adopted 6 June 2008, Federation of Veterinarians of Europe, http://www.fve.org/news/position_papers/veterinary_profession/fve_07_045_codeofconduct.pdf, 27.09.2011.
93. Kodeks veterinarsko-medicinske etike, usvojen 13.10. 2007., <http://www.vetks.org.rs/documents/organizaciona/kodeks.pdf>, 30.08.2011.
94. Krivični zakonik, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012 i 104/2013.
95. Naredba o merama za očuvanje i zaštitu ribljeg fonda „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 104/2009 i 49/2010.
96. Naredba o ustanovljavanju lovostaja za pojedine vrste riba na ribarskom području ili delu ribarskog područja i o zabrani lova riba koje nemaju propisanu veličinu, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 17/2009, 36/2009 i 104/2009.
97. Obaveštenje o lokacijama koje su prostornim planovima jedinica lokalne samouprave predviđene za izgradnju energetskih objekata za proizvodnju električne energije, na bazi vodnih resursa, Ministarstvo rudarstva i energetike Republike Srbije, 2013., <http://www.merz.gov.rs/cir/mhe>, 25.06.2014.
98. Pravilnik o listi genetskih rezervi domaćih životinja, načinu očuvanja genetskih rezervi domaćih životinja, kao i o listi autohtonih rasa domaćih životinja i ugroženih autohtonih rasa „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 39/2010.
99. Pravilnik o prekograničnom prometu i trgovini zaštićenim vrstama, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 99/2009.

100. Pravilnik o proglašavanju lovostajem zaštićenih vrsta divljači, trajanju lovne sezone na lovostajem zaštićene vrste divljači u otvorenim i ograđenim lovištima, ograđenim delovima lovišta i poligonima za lov divljači, kao i merama zaštite i regulisanja brojnosti populacija trajno zaštićenih i lovostajem zaštićenih vrsta divljači, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 75/2010 i 91/2010.
101. Pravilnik o proglašenju zaštićenih i strogo zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 5/2010.
102. Pravilnik o uslovima i načinu organizovanja lova, izgledu i sadržini obrasca lovne karte, izgledu i sadržini obrasca dozvole za lov krupne divljači i dozvole za lov sitne divljači, kao i izgledu i sadržini obrasca izveštaja o izvršenom lovu, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 44/2010.
103. Principles of Veterinary Medical Ethics of the American Veterinary Medical Association (AVMA), <http://www.avma.org/issues/policy/ethics.asp>, 29.09.2011.
104. Program kontrole i smanjenja populacije napuštenih pasa i mačaka na teritoriji grada Beograda, Gradsko veće grada Beograda, br.: 352-122/13-GV, Veterinarska ustanova „Veterina Beograd“, 2013.
105. State of Europe's Forests 2011. Status and Trends in Sustainable Forest Management in Europe. Forest Europe Policy Brief, 2011, http://www.foresteurope.org/documentos/Policy_Brief_StateofEuropes_Forests_2011_print.pdf, 24.06.2014.

106. Statistički bilten-Maloletni učinioi krivičnih dela-Prijave, optuženja i osude 2006, br. 491., Republički zavod za statistiku, Beograd, 2009.
107. Statistički bilten-Maloletni učinioi krivičnih dela-Prijave, optuženja i osude 2007, br. 502., Republički zavod za statistiku, Beograd, 2009.
108. Statistički bilten-Maloletni učinioi krivičnih dela-Prijave, optuženja i osude 2008, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2010.
109. Statistički bilten-Maloletni učinioi krivičnih dela-Prijave, optuženja i osude 2009, br. 528., Republički zavod za statistiku, Beograd, 2010.
110. Statistički bilten-Maloletni učinioi krivičnih dela-Prijave, optuženja i osude 2010, br. 547., Republički zavod za statistiku, Beograd, 2012.
111. Statistički bilten-Maloletni učinioi krivičnih dela-Prijave, optuženja i osude 2011, br. 559., Republički zavod za statistiku, Beograd, 2012.
112. Statistički bilten-Maloletni učinioi krivičnih dela-Prijave, optuženja i osude 2012, br. 577., Republički zavod za statistiku, Beograd, 2013.
113. Statistički bilten-Punoletni učinioi krivičnih dela-Prijave, optuženja i osude 2012, br. 576., Republički zavod za statistiku, Beograd, 2013.
114. Statistički bilten-Punoletni učinioi krivičnih dela-Prijave, optuženja i osude 2011, br. 558., Republički zavod za statistiku, Beograd, 2012.

115. Statistički bilten-Punoletni učinioi krivičnih dela-Prijave, optuženja i osude 2010, br. 546., Republički zavod za statistiku, Beograd, 2011.
116. Statistički bilten-Punoletni učinioi krivičnih dela-Prijave, optuženja i osude 2009, br. 529., Republički zavod za statistiku, Beograd, 2010.
117. Statistički bilten-Punoletni učinioi krivičnih dela-Prijave, optuženja i osude 2008, br. 514., Republički zavod za statistiku, Beograd, 2009.
118. Statistički bilten-Punoletni učinioi krivičnih dela-Prijave, optuženja i osude 2007, br. 502., Republički zavod za statistiku, Beograd, 2009.
119. Statistički bilten-Punoletni učinioi krivičnih dela-Prijave, optuženja i osude 2006, br. 490., Republički zavod za statistiku, Beograd, 2009.
120. Statut Veterinarske komore Srbije,
<http://www.vetks.org.rs/documents/organizaciona/statut.pdf>, 30.08.2011.
121. Strategija biološke raznovrsnosti Republike Srbije za period od 2011. do 2018. godine, „Službeni glasnik RS“, br. 13/2011.
122. Strategija biološke raznovrsnosti Republike Srbije za period od 2011. do 2018. godine, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 13/2011.
123. Strategija humanog rešavanja problema napuštenih životinja,
<http://www.dzzdjurdjevo.com/images/stories/dzzdj/strategija.pdf>, 21.06.2014.

124. Strategija razvoja turizma Republike Srbije „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 91/2006.
125. Strategija razvoja šumarstva Republike Srbije, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Uprava za šume, Beograd, 2006.
126. Strategija rešavanja problema nevlasničkih pasa i mačaka na području grada Beograda, Službeni list grada Beograda, br. 37/2011.
127. Sustainable Development Department (SD), Food and Agriculture Organisation of the United Nations (FAO): Farm Animal Genetic Resources. 1998.
<http://www.fao.org/sd/epdirect/epre0042.htm>, 29.1.2014.
128. The Aquatic Animal Health Code, 14th edition, World Organisation for Animal Health (OIE), 2011.,
<http://www.oie.int/international-standard-setting/aquatic-code/access-online/>, 28.09.2011.
129. The IUCN Red List of Threatened Species, version 2014.1,
<http://www.iucnredlist.org/search?page=1>, 23.06.2014.
130. The Terrestrial Animal Health Code, 19th edition, World Organisation for Animal Health (OIE), 2011.,
http://www.oie.int/fileadmin/Home/eng/Health_standards/tahc/2010/en_sommaire.htm, 28.09.2011
131. Uredba o stavljanju pod kontrolu korišćenja i prometa divlje flore i faune „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 31/2005, 45/2005, 22/2007, 38/2008 i 9/2010, 69/2011.
132. Uredba o zaštiti prirodnih retkosti „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 50/1993 i 93/1993.

133. Zakon o divljači i lovstvu „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 18/2010.
134. Zakon o divljači i lovstvu, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 18/2010.
135. Zakon o dobrobiti životinja, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 41/2009.
136. Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 72/2009.
137. Zakon o lovstvu, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 39/1993, 44/1993, 60/1993 i 101/2005.
138. Zakon o oružju i municiji, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 9/1992, 53/1993, 67/1993, 48/1994, 44/1998, 39/2003, 85/2005 i 101/2005.
139. Zakon o potvrđivanju Evropske konvencije o zaštiti kućnih ljubimaca, „Službeni glasnik Republike Srbije – Međunarodni ugovori“, br. 1/2010.
140. Zakon o stočarstvu „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 41/2009.
141. Zakon o veterinarstvu „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 91/2005 i 30/2010.
142. Zakon o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 36/2009.
143. Zakon o zaštiti prirode „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 36/2009 i 88/2010.
144. Zakon o zaštiti životne sredine, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 135/2004, 36/2009, 36/2009, 72/2009 i 43/2011.

145. Zakonik o krivičnom postupku, „Službeni list SRJ“, br. 70/2001 i 68/2002 i "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 - dr. zakon, 49/2007, 20/2009 – dr. zakon i 72/2009.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

502/504(497.11)
343:502.211(497.11)

БАТРИЋЕВИЋ, Ана, 1985-
Zaštita životinja u Srbiji :
kaznenopravni i ekološki aspekt / Ana
Batrićević, Vera Batanjski. - Beograd :
Institut za kriminološka i sociološka
istraživanja, 2014 (Beograd : Zuhra Simić). -
231 str. ; 21 cm

Tiraž 300. - Napomene i bibliografske
reference uz tekst. - Bibliografija: str.
213-231.

ISBN 978-86-83287-79-6

1. Батањски, Вера, 1984- [аутор]
а) Животиње - Заштита - Кривичноправни
аспект - Србија б) Животиње - Заштита -
Еколошки аспект - Србија
COBISS.SR-ID 209797388